

România literară

SALA DE
LECTURA

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

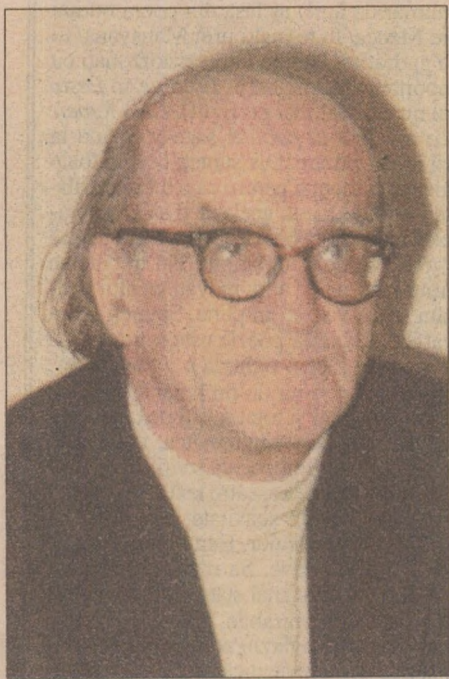
Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

20 - 26 mai 1998
(Anul XXXI)

19

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

MIRCEA
ELIADE-
inedit

(pag. 12-13, 14-15)

Ce înseamnă să fii rasist

SE OBSERVĂ, de la o vreme, înmulțirea în presa și în mass-media românească, a discuțiilor pe tema rasismului, în general, și a antisemitismului, în special. O temă, pe cât de gravă în sine, pe atât de delicată prin resentimentele de care, inevitabil, se însoțește. Discuțiile nu lipsesc nici din presa străină, când, destul de rar, aceasta se referă la România. Bunăoară, într-un articol din *Le Monde*, din această primăvară, dl. Radu Ioanid și d-na Alexandra Lagnel-Lavastine trag un semnal de alarmă împotriva primejdiei „reabilitării” memoriei lui Antonescu, lăsându-i, din păcate, cititorului francez impresia greșită că ideea ar fi împărtășită de toți românii, bine cunoscuți pentru antisemitismul lor latent. Nu mai spun că o parte din informațiile furnizate în articol erau necontrolate. Mai de curând, în revista americană *The New Republic* (20 aprilie), profitând de recenzarea jurnalului lui M. Sebastian, dl. Norman Manea reproșează unui editorial al meu din *România literară* (11-17 iunie 1997) că ar fi deplins îndelungata marginalizare a unor scriitori ca Hamsun și Céline, faimoși pentru opțiunile lor antisemite și filonaziste. Iată-mă bănuț de simpatii extremiste! Cum nu e vorba doar de mine, dar și de câțiva colaboratori ai revistei pe care o conduc, vînați și ei pentru idei asemănătoare, mă văd obligat să răspund. Desigur, mînușa aruncată de articolul din *Le Monde* a rămas fără replică, trebuia să fie și ea ridicată.

„Există rasism în România?”, se întrebă de-a dreptul dl. Andrei Cornea într-un articol foarte interesant din revista 22 (18 aprilie-4 mai). După ce enumeră mai multe formulări sau sugestii care comportă discriminări de natură etnică, religioasă, sexuală, dl. Cornea conchide: „Pentru ca extremismul să-și facă lucrarea propagandistică și să contamineze o majoritate, el pretinde a avea agenți și înainte-mergători, care să-i formeze o atmosferă favorabilă și receptivă. El are nevoie de difuzori voluntari, aparținând curentelor ideologice și politice principale, asociați unor instituții respectabile și respectate, ce dețin, mai ales în ochii oamenilor obișnuiți și ai tineretului, multă autoritate și credibilitate”. Sublinierile aparțin autorului. Exemplele sînt culese din ziare ca *Adevărul* ori de la Televiziunea Națională. Să notăm schimbarea de accent: alarmant este, pentru dl. Cornea, nu atât șovinismul primar și visceral din *România Mare* ori din *Atac la persoană*, evident, minoritar, cît acela „subțire” din publicații serioase, care ar reflecta și ar încuraja totodată rasismul latent al românilor. Convin cu dl. Cornea că rolul extremismului intelectual e cu mult mai periculos și că nu trebuie ignorat, dar mă despart de d-sa în judecata globală de la sfîrșit. Eu nu cred că românii au sentimente rasiste. Dar nu pot nega unele atitudini implicite rasiste ale unora din cei care fac opinia majoritară.

Aș remarca, în paranteză, că discuțiile cu pricina stau pe cutia de rezonanță a demersurilor pe care România le întreprinde în anii din urmă în vederea recunoașterii ei ca o țară democratică. Dl. Cornea însuși ia, ca punct de plecare al articolului său, conferința de presă de la Strassbourg a organizației *Amnesty International* și unele replici sfîmite în presa românească de raportul acesteia privitor la respectarea drepturilor omului în România. Textul din *Le Monde* urmărește să așeze, fără doar și poate, România în colimatorul organismelor internaționale la care ea doarește să adere. Altfel spus, oferă motive de monitorizare pe mai departe a țării noastre, înainte de eventuale decizii ale occidentului. Dl. Manea privește lucrurile în același context politic strict actual. Deși scriitor, d-sa se prefacă a nu observa că editorialul meu avea în vedere soarta citorva din operele literare fundamentale ale secolului, în condițiile opțiunilor cu pricina. Dădeam și exemplul lui M. Eliade, care, cochetînd cu legionarismul în tinerețe, n-a fost rasist, în nici una din cărțile ori atitudinile sale publice de mai firziu.

În ce mă privește, găsesc condamabilă orice formă de extremism ideologic. În măsura în care atrage atenția asupra discriminărilor de tot felul, articolul d-lui Andrei Cornea reprezintă un reper în discuție. Mă deosebesc de autor doar în încercarea de a lega extremismul de cazuri. „Rasismul, șovinismul, antisemitismul, sexismul se compun din cazuri - scrie dl. Cornea - fiindcă oamenii înșiși, care îndură efectele lor, sînt cazuri, nu entități generice, transpersonale.” Argumentul e falacios și comportă un

risc. Rasismul e, înainte de orice, o ideologie. Desigur, pusă în practică, de naștiști sau de comuniști, ideologia aceasta a lovit persoane, a mutilat destine sau a condus la crime. Pe de o parte însă, ea a produs aceleași efecte nefaste și asupra unor colectivități, populații sau națiuni. Deportările sau uciderile în masă, și de către oamenii lui Hitler și de către aceia ai lui Stalin, nu mai au nevoie, din nefericire, de probe. Pe de altă parte, rasismul nu poate fi definit în funcție de discriminarea ori de lichidarea unor persoane. El ucide totdeauna în numele unei ideologii care discriminează etnic, religios sau politic: așadar națiuni, confesiuni ori clase sociale. Nu poate fi considerat antisemit cineva care batjocorește ori omoară un evreu decît dacă o face pentru că e vorba de un evreu, de un ins care aparține acestei etnii. Rasismul este un criminal (uneori, doar potențial), dar nu toți criminalii sînt rasisti. Riscul amintit mai sus constă într-o discriminare așa zicînd pozitivă: aceea de a considera că anumite persoane se bucură de intangibilitate întrucît aparțin unei etnii, unei confesiuni, unei rase. Dl. Manea ar trebui să știe că antisemit nu este acela care ar contesta, să zicem, valoarea literară a romanelor și eseurilor sale, ci acela care le-ar considera mediocre pentru că d-sa este evreu. Prima contestare ține de spiritul critic. Doar a doua ține de antisemitism. Spiritul critic înseamnă opinie, judecată și, nu în ultimul rînd, dialog. Antisemitismul e doar prejudecată. Și el exclude dialogul. Nu sînt antisemit dacă supun dezbaterii problema holocaustului și doresc, din respect pentru memoria victimelor lui, să-l situez corect în istoria secolului XX. La urma urmelor, nu e cinic să te întrebi care a fost numărul exact al victimelor, și în ce fel au fost curmate milioane de vieți, dacă n-o faci doar de dragul statisticii sau al tehnicii represiei: tocmai amploarea fenomenului și oribilele mijloace folosite îl disting de alte crime comise în trecut împotriva evreilor.

Dacă remarcile mele sînt corecte, atunci nimic nu ne îndrituiește să nu condamnăm toate formele de rasism. Dl. Manea încalcă acest principiu absolut moral, atunci cînd îi reproșează d-lui Gabriel Liiceanu că, vorbind despre *Jurnalul* lui Sebastian la Centrul Comunității Evreiești din România, a legat persecutarea evreilor sub regimul fascist (printre tortionari, români care îi împărțeau ideologia criminală) de persecuțiile îndurate de români sub regimul comunist (printre tortionari, evrei care-i împărțeau ideologia criminală). Dl. Liiceanu și-a intitulat conferința *Sebastian, fratele meu*. Dl. Manea vine cu o obiecție stupefiantă: „Este o analogie care nu lasă loc pentru evocarea, așa cum se cuvine, a antisemitismului și a holocaustului...” Am semnalat și cu alt prilej această imorală confiscare a suferinței. E nefiresc și, poate, inutil, să numărăm victimele, de o parte și de alta, să comparăm ororile: dar e firesc și, cu siguranță, util să le evocăm pe amîndouă. Ca și Hitler, Stalin a fost rasist. Ca și naștiștii, comuniștii au comis crime în virtutea ideologiei lor. Este inacceptabil să-i condamni doar pe cei dinții, ca și cum cei din urmă n-ar fi existat. Ar fi să învățăm din lecția istoriei doar o jumătate. Dl. Manea însuși a suferit din cauza amîndurora. Dacă dl. Liiceanu a văzut în Sebastian un frate, de ce n-ar vedea dl. Manea în victimele comunismului pe frații săi? Antifascismul și anticomunismul nu pot fi separate, cîtă vreme fascismul și comunismul au fost rodul unui secol care va rămîne, în istorie, mă tem, mai cu seamă prin acești doi monștri.

Aș încheia spunînd că nu-i înțeleg deloc pe „monitorii” de felul d-ilor Ioanid și Manea. Le reproșez, pe lîngă faptul că văd doar o latură a lucrurilor, lipsa nuanțelor, „globalizarea” acuzațiilor, deplasarea accentului pe un antisemitism imaginar, ceea ce poate masca adevăratul pericol, reprezentat de acei lideri de opinie care nu mai fac, de mult, nici un secret din opiniile lor șovine, xenofobe și rasiste. *România literară* i-a amendat de fiecare dată cînd s-au manifestat. E stupid ca dl. Manea să se războiască acum cu dl. Liiceanu sau cu mine. Țin să-l asigur că replica mea se adresează intelectualului și scriitorului Norman Manea, nicidecum evreului cu acest nume. O replică pe care o semnează intelectualul și scriitorul Nicolae Manolescu, nicidecum un român antisemit. În naivitatea mea, sînt convins că dl. Manea va recunoaște diferența. *A bon entendeur, salut!*

Versuri de
CLÉMENT
MAROT
traduse de
Miron Kiropol

(pag. 22)

CONTRAFORT

de *Mircea Mihailescu*

Ionica Enache penetrează breteaua!

CÂND e să te bată Dumnezeu, adevărul e că te bate în serie! Am scris în mai multe rânduri despre pretențiile la onorabilitate absolută ale armatei, în contrast cu sistemul ei de funcționare de-o perfectă opacitate. Un sistem, la urma urmei, cvasi-mafiotic, în care legea tăcerii - după cum s-a văzut recent - e cel mai puternic liant. Pe măsură ce capi ai armatei se învârtosesc să vorbească despre excepționalitatea instituției, pe atât se învrednicește viața să le dea peste nas. Cunoscut destui ofițeri și subofițeri și știu că nu îi obsedează din cale-afară servirea („până la sacrificiu”, cum proclama gongoric, de curând, un civil militarizat pe bază de pile prezidențiale) a patriei și devotamentul necondiționat față de integritatea teritorială și celelalte vorbe mari ce ni se ventilează neconținut în figură. De dragul unui chefuluț cu „fetițe”, pentru un peșceș cât de mărunț, mulți ofițeri și subofițeri sunt în stare să uite și de jurământul militar, și de credința în binele patriei, și de mitul sacrificial.

Motivul e pe cât de simplu, pe atât de fatal. El provine din sistemul comunist al recrutării ofițerilor pe baza dosarului de cadre. Vocația ostășească a românilor s-a pierdut în bună parte, militarii de carieră fiind, cu minime excepții, oameni care au văzut în îmbrățișarea acestei „meserii” posibilitatea de a face studiile în condiții materiale avantajoase (se știe că liceele militare „te îmbracău” și te hrăneau pe gratis!). Ceea ce numim astăzi corpul ofițeresc este, în mare măsură, consecința unei erori istorice. (Că există între ei și oameni capabili, ba chiar de treabă, nu am nici o îndoială. Acelora le prezint de pe acum scuze. Vorbesc doar de partea mai „expresivă” care dă, vrem-nu vrem, culoarea dominant-dubioasă a ideii de armată în România).

Am văzut și eu, nu de mult, cum arată unul din capetele armatei naționale, un înalt ofițer despre care se spunea că răspunde de asigurarea contrainformațiilor. Și asta la opt ani după răsturnarea lui Ceaușescu, a lui Postelnicu, Bobu și Dincă! Ei bine, insul cu pricina nu arăta cu nimic mai bine decât foștii săi superiori! Aceeași gângăveală mintală, aceeași fugă de idee, aceeași șiretnie ce putea fi, poate, expresivă într-o discuție pe marginea șantului, dar în nici un caz în fața națiunii! Mai lipsea doar celebra replică „Am fost un imbecil!”, și totul ar fi fost ca sub Pingelică.

Sorin Antohi spunea o dată că atunci când în România se întâmplă să existe un specialist într-un domeniu, acela e și singurul specialist! Problema, în aceste condiții, e că nu mai faci pe cocoșul galic pretinzând, ca dl. Constantinescu, că vei scoate din mănecă ceea ce alții înaintea ta de-abia au scos, cu multe opinteli, din dosarele de securitate!

Discuția de acum privind vinovăția sau nevinovăția d-lui Constantinescu e secundară. Într-un sistem cvasi-militarizat, cum e cel românesc, în care președintele are în subordine, pe lângă celelalte forțe militare, și o trupă de elită, total sustrasă oricărei forme de control, superiorul răspunde de absolut orice abatere a subordonaților. Dl. Constantinescu și-a format echipa sepepistă la modul discreționar, fără să întrebe pe nimeni - decât, eventual, pe consilieri, aleși, de altfel, tot de către el singur! Ușurința cu care, iată, s-a pătruns, în unități militare doar prin simpla rostire a formulei magice: „Din partea președinției!” (precum în Franța medievală, când parola „Serviciul coroanei!” deschidea porți și dărâma ziduri) arată că sistemul e putred rău de tot. Asta înseamnă două lucruri: ori că președinția e un stat în stat, căruia nu i se aplică regulile generale, ori că practica e atât de adânc înrădăcinată, încât totul merge ca pe roate!

În ambele ipostaze, lucrurile trebuie schimbate radical. Nu știe nimeni cum și în ce fel sunt folosite fondurile președinției, nu se cunosc procedurile, nu e limpede cum se motivează sumele cheltuite. Președintele botează și dă chefură după cum îl taie capul - și tare mi-e teamă că nu o face din propriul salariu! Gogorița cu controlul parlamentar asupra instituțiilor statului e atât de răsuflată, încât nici nu mai merită adusă în discuție. Când un membru marcant din comisia de apărare orbecăie ca un detectiv de provincie în căutare de probe (e vorba de dl. Radu Timofte), când își dă cu pre-

supusul pe baza unor telefoane ale jurnaliștilor binevoitori (dar nu se mulțumește cu ceea ce i se spune, ci mai adaugă, pentru senzaționalul întâmplării, și câte ceva de la sine), e limpede că România a ajuns un sat fără câini.

Pentru că la noi „câinii” fac afaceri! Ei ronțăie, la adăpostul sistemului închis, dar găunos, ce-și spune „siguranță națională”, oase pline de măduvă, uitând că au fost puși acolo din cu totul alte motive. Adevărul este că ne-am cam săturat de paznici care ne fură, de gardieni care ne dau pe întuneric în cap și de bodyguarzi specializați în ruperea oaselor, nu în protejarea obiectivelor. Cam prea multe grade militare pe metru pătrat în România! Cam prea multă impostură și ticăloșie în rândul profesioniștilor în uniforme!

Sistemul mafiotic care-i apără (și care a mai dat o lecție strălucită cu ocazia primelor investigații la Otpeni-militar) este singurul punct ușor de recunoscut din doctrina militară a țării. Ascunzându-se după consemne și uniforme, după așa-zisa disciplină militară (dar care nu te obligă să minți cu nerușinare!), des-tui lucrători cu arma (că nu le pot spune altfel!) au devenit un potențial pericol social. Știu că mulți dintre ei sunt suficient de șmecheri pentru a sări imediat la harță și a denunța orice încercare de a discuta statutul militarului într-o societate democratică. Ei vor țipa ca din gură de șarpe că se urmărește destabilizarea armatei, că se dorește fragilizarea organismului național, că numai trădătorii de țară vorbesc astfel. Ei bine, acești domni, cu și fără grade, se înșală amarnic. Lipsit de patriotism e doar cel căruia nu îi pasă pe mîna cui sunt date liniștea noastră și viitorul copiilor noștri.

Cât de vigilență în special și cât de onorabilă în particular e armata o dovedește „penetrarea”, ca să zic așa, a unei cazarme din Constanța de către faimoasa, de-acum, Ionica Enache. Nu pot să nu vad în ea un aliat al forțelor de anchetă, care în cazul „Țigăreta 2”, au purces și ei la niscăia scoateri din dispozitiv. Dar nu în ritmul senzualității moldovence, care a anihilat, doar cu farmece date de natură, nici mai mult nici mai puțin de o sută cincizeci de soldați și subofițeri! La noi, între ciuma corupției și bomba sifilisului s-a șters orice linie despărțitoare.

Bizar e și sistemul abuziv în care se decide ce e transparent și ce e opac în activitatea serviciilor militarizate. Am auzit cu urechile mele cum un ofițer-om-de-litere proslăvea dreptul la opinie în cadrul publicațiilor editate de Ministerul Apărării Naționale. Nici un mușchi n-a tresărit pe chipul respectivului domn la întrebarea timidă a reporterului vizând numărul suspect de mare de articole ce proslăveau memoria lui Ion Antonescu, precum și spiritul de revanșă, naționalist-șovin, exhalat de prea multe dintre „contribuțiile” ofițerilor sau civililor adăpostiți în respectivele publicații. Nu cu formule împrumutate de la Petru Rareș (via „România Mare”) vom ieși din mizerie și obscuritate. Mai-marii armatei ar trebui să se hotărăască: vrem să mergem spre Evul Mediu (pentru că asta e semnificația orgolios-nefericitului citat din Petru Rareș, despre care se știe cam ce a ajuns!), ori spre Europa și N.A.T.O.? Dacă vrem spre Evul Mediu, foarte bine. Numai că, atunci, s-ar putea ca destui contribuabili să refuze ca din banii lor să fie întreținută o pătură reacionară și să ceară instituirea unei armate alcătuită realmente din profesioniști, și nu din ciurucuri rămase prin gamizoanele prăfuite și care i-au slujit cu atâta devotament pe Gheorghiu-Dej și Ceaușescu. Care i-au slujit până la crimă.

În locul capilor armatei (între care strălucește prin rea-credință și încăpățănare dusă până la odioșenie un anume Dudu Ionescu, mare cititor, după câte am înțeles, de literatură S.F. - de unde probabil se și inspiră în viziunea lui asupra ideii de armată modernă!) aș lăsa-o mai moale cu spiritul de castă și aș trece la o radicală reformă morală. Dacă tot e să intrăm în NATO, poate că ar fi momentul masivei lăsări la vatră a unei bune părți din oamenii zdruncinați mental de prea multe ședințe și îndocrinare bolșevică, și recrutarea de ofițeri tineri, necompromiși. Că doar tot suntem (deși nimeni nu mai vrea să-și amintească) după o revoluție a tinerilor, nu?!

POST-RESTANT

de *Constanta Buzea*

NU TREBUIE și nici nu țin să mă credeți neapărat. Mai cereți și altora părerea. În fond, e vorba de un diagnostic care trebuie să fie corect. În fond este vorba de răbdarea, dar mai ales de virtutea dv. de a vă îndura de-aici până în ceasul în care textele vor străluci. Diagnosticul meu ar fi următorul. Sunteți poet, volumul în manuscris are însă destule piese imperfecte, ca să vă apucați cu toată nădejdea de lucru. Și lucrul asupra dv. înșivă să primeze, să vă perfecționați limba poeziei, unele exprimări fiind stângace, nesigure, ca ale omului care rămâne prea mult timp singur cu gândurile sale și foarte rar are prilejul să fie ascultat cu atenție când spune ce gândește. Aveți motiv de îngrijorare, într-adevăr. Cine să vă descifreze până la capăt, când între *r* și *v*, de pildă, sau între *care* și *oare* nu este nici o deosebire în linia grafică pe care le-o dați? Dar sunteți poet și de aceea aveți datoria de a fi atent cu darul acesta rar. Cu siguranță v-am mai citit, mi-ați mai trimis și altă dată și v-am remarcat, citind din textele dure de cele mai multe ori. Dure, aspre, cumplite. Poemul cu care începe volumul: „O ființă se îndreaptă spre bara de băut covoare./ Ia palma de băut covoare/ și iată - sunetul viril al satisfacției/ amnezice, divine, amnezice, divine/ se înalță.// Eu scriu”. Nu sunt prea sigură că ați avut în vedere exact ce am înțeles eu din acest prim demers. Se pot înțelege cel puțin două lucruri diferite. Poate că asta ați și urmărit. Poemul intitulat *Parsifal*, dacă ar fi după gustul meu, eu, care sunt sătulă de cuvinte, dar nici nu mai pot fără ele, (veți ajunge cu siguranță să spuneți exact același lucru după un număr de ani!) aș lăsa din poem numai atât: „tu o să te duci pe Dao/ tu te îndrepti spre Mecca/ tu te înalți prin Mahayana/ tu mergi pe Strâmta Cale/ iar eu o să mă sui pe Yggdratil.// Ne-am întors înzorzonați cu litere:/ ne-a odihnit tăcerea dintre noi”. Idei importante înflorează în *Eruditie*, în *Pestii au fugit în toate părțile*, (aici admiteți că verbul nu este cel mai potrivit!), *Ca o femeie cu copii*, *Mistică neoficială (1)*, *Eu, După ce am fost în pădure*, ș.a.m.d., până la capătul sumarului, dar cu exasperante stângăcii în exprimare. Dar sunteți poet în toate fibrele și în toți nervii, și aveți un amoc pe lumea asta tocmai pentru că o iubiți cu disperarea celui neubit. Dacă ar mai fi un singur lucru de făcut, acela ar fi să vă supra-vegheați în timp economia, precizia, plasticitatea expresiei poetice. O să vă trebuiască timp și răbdare și mulți nervi trebuie că vă veți face de unul singur. Nu trebuie să faceți greșeala în care se împotmolesc foarte mulți, aceea de învinovăți pe alții pentru lentoarea cu care vă veți impune publicului, dacă vă veți impune. Spuneți la un moment dat dv., stângaci, dar sugestia e valabilă: „Până la poezie este o crimă /.../ crima asupra ta pentru un tu,/ crima bătrână/ pentru ați face o oglindă /.../ Identitate”. (*Doru Cristache*, Slobozia) ● Ar fi prea devreme să vă spun un nu hotărât. Nici nu procedez astfel, decât în cazuri extreme de autori insolenți și total lipsiți de talent. Eu gândesc că pentru poezie este un semn bun să vă placă singurătatea, dar să nu rămâneți la infinit în ea. *Vara pe câmp* e semnul cel mai limpede că sensibilitatea vă va conduce încet, încet, pe un drum curat, către lupta cea mare, către texte de competiție. Deocamdată nu puteți sări peste propria umbră, peste suavitate, peste adolescența cu limitele ei aburoase, cu tot cerul iubirii din vis împrejur. E timp destul să vă debarasați de expresiile unui răsfăț copilăresc, de diminutive. Să rămână povestea, natura și credința în darul ales al cuvintelor. Noi, parcă am mai stat odată de vorbă! (*Florica Diaconu*, sat Băleni-Olt) ● Gândurile vă sunt admirabile, poeziile însă respiră toate o naivitate adolescentină, de început: „Aud pietre târzii/ zdrobind/ căutări și pustiuri./ Te-adun dintre ele/ ca pe un munte./ și mai departe de nicăieri./ și mai departe.../ munte din pietrele mele. (*Ioana Stanciu*, 27 de ani, București) ● Cu precizarea că *dialogul* pe care-l consemnați și-l semnați ar avea loc într-un spital de nebuni din București, nu ne convingeți că *nebunii* fac literatură ori de câte ori vorbesc între ei. Dialoguri de nivelul celui pe care ni-l revelați se pot auzi curent în afara spitalului respectiv. Se spune cu cruzime că balamucul ar ocupa un teritoriu infinit și că nebunii adevărați sunt cu duimul pe-afară, și circulă liberi. Unii fac chiar literatură, handicapul lor fiind uneori chiar geniul lor. (*Rodica Diaconu*, Pitești) ● Vă asigur că imi cereți imposibilul. Și ce folos ați avea dintr-o scrisoare care să vă sosească la domiciliul dv. din Bârlad, scrisoare din care să aflați că strădania vă este aproape zadarnică. Cumpărând revista, ori abonându-vă la ea și citind-o cu atenție, chiar dacă nu din scoarță-n scoarță, puteți trage un ce profit punându-vă la curent cu lumea literară, cu numele scriitorilor consacrați, cu informații utile despre operele lor, și chiar cu modelul de urmat, care vi se potrivește. Altfel, rămâneți un singuratec, filozofând nu mai departe de lungul nasului, dezamăgit de lumea care, veți crede cu siguranță că are ceva cu dv., glosând din când în când: „Semințele gândirii sunt amare./ Dar fructele, o...ce poame rare! Spre-al omenirii bine meditezi/ Când ai greșit te întristezi./ Proces de conștiință-ți faci./ Te-njuri, te bați și te înșfăci, Te chinui și te zbați să poți scăpa/ De ziua ce-a rămas în urma ta”. (*George Ciobanu*, Bârlad).

România literară

Editată de:

- *Fundația "România literară", cu sprijinul Uniunii Scriitorilor, al Fundației pentru o Societate Deschisă România și al Ministerului Culturii*

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Marina Constantinescu (teatru), Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Correspondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Koln).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administratia: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (correspondență și difuzare în străinătate), Elena Ciupuliga (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare), Mihai Minculescu, Victor Ciupuliga (fotoreporter).

E-MAIL: romlit@buc.soros.ro și romlit@romlit.sfos.ro

HTTP://WWW.ROMLIT.RO
HTTP://WWW.SFOS.RO/NEWS/ROMLIT
HTTP://WWW.KAPPA.RO/NEWS/ROMLIT

Rana, după atîția ani...

ÎN TOATA lumea, cărțile cele mai căutate acum sînt cele nefictive - biografii, memorii, jurnale, convorbiri cu personalități, și, mai ales, reconstituiri, uneori cu mare promptitudine, de cazuri reale, din documente și mărturii. La acest din urmă tip de lucrare nu s-au încumetat la noi, pînă în ultimii ani, prea mulți autori, pe de o parte fiindcă presupune un mare consum de timp și energie - detectivistică, drumuri, relații, acces greu la arhive -, pe de alta fiindcă există ideea că genul e totuși minor și mai perisabil în raport cu literatura de ficțiune, că aparține jurnalismului. Or, în lunga perioadă de comunism, jurnaliști adevărați de investigație n-au avut cum exista, iar scriitorii au preferat să romanțeze, să literaturizeze documentele, să le topească în text, atunci cînd povesteau întîmplări reale.

În anii din urmă însă, exasperați de aminarea *sine die* a procesului comunismului, cîțiva scriitori s-au dedicat muncii migăloase de „arheologie istorico-politică”, reconstituind cazuri semnificative pentru regimul bazat pe teroare. Cărțile lor au dispărut repede din librării și au fost mult comentate (de n-ar fi să amintim decît biografia lui Corneliu Coposu, alcătuită de Tudor Călin Zarojanu după documentele aflate în arhiva S.R.I., sau recenta *Anatomie a mistificării* de Stelian Tănase), ceea ce dovedește că lumea *vrea* să știe adevărul-adevărat.

Există întrebarea: cum e mai bine, să publici documentele ca atare, cu minime note explicative (cum a procedat Editura Vremea, ce a dat la lumină mai multe prețioase dosare de cazuri) sau să le montezi romanesc, punînd carnea vie imaginată - decor, atmosferă, detalii psihologice, înțelesuri și supoziții etc. - pe scheletul notelor de urmărire și ascultare, al rapoartelor, declarațiilor, interogatoriilor consemnate cu inevitabilul lor limbaj de lemn?

Doina Jela (care are un precedent,

Cazul Nichita Dumitru) a ales formula romanului non-fictiv și pentru *Această dragoste care ne leagă. Reconstituirea unui asasinat*, apărută recent la Humanitas, și care aduce la lumină tragedia Ecaterinei Bălăcioiu-Lovinescu. Avînd tenacitatea și intuiția jurnalistului de investigație, imaginația, interesul pentru oameni și forța de expresie a prozatorului, plus o sensibilitate feminină bine strunită, astfel încît implicarea afectivă să nu-i altereze demersul, Doina Jela a alcătuit o carte ce nu se poate lăsa din mînă, de la prima la ultima pagină, deși lectura e dureroasă pînă la insuportabil. Și dacă pentru cititor e astfel, putem înțelege cutremurați ce a însemnat și însemnă calvarul și uciderea mamei sale pentru cel de al doilea personaj principal al cărții, Monica Lovinescu. În mesajul trimis la lansarea volumului, dînsa a spus: „Eu ar fi trebuit să scriu această carte. N-am fost în stare. Probabil că rana, după atîția ani, nu este încă cicatrizată. N-am putut să stau față în față, și încă nu pot, cu ceea ce i s-a întîmplat mamei.” Dar această carte *trebuia* scrisă fiindcă, pornind de la un caz aparte, „cuprinde o zonă întreagă de suferințe, de chinuri, dar și de demnitate umană asupra căreia nu vom insista niciodată îndeajuns.”

Subiectul „romanului” adevărat al Doinei Jela poate fi rezumat sec așa: doamna Ecaterina Bălăcioiu-Lovinescu, profesoară de franceză, autoare de manuale, fostă inspectoare generală în Ministerul Instrucțiunii Publice, devine din 1953 și pînă în 1958 un „obiectiv” „supravegheat operativ” zi și noapte de Securitate, care o urmărește pretutindeni, îi interceptează scrisorile, îi înregistrează cu microfoane nu doar convorbirile, ci și respirația în somn - toate acestea pentru a o șantaja să-și aducă în țară fiica, stabilită din 1947 la Paris, și a o determina pe aceasta să devină agentă a comunismului românesc. Fiindcă orice tîrg de acest fel e de neconceput pen-

tru Ecaterina Bălăcioiu, la 23 mai 1958 e arestată și supusă presiunilor psihologice, scontîndu-se că va ceda șantajului. I se înscenează un proces și e condamnată „pentru discuții dușmănoase la adresa regimului democrat popular din R.P.R., cu diferite elemente ostile regimului nostru”, la 18 ani de închisoare. I se promite libertatea, în schimbul chemării fiicei sale. Tortionarii ignoră însă că, pentru o mamă, binele copilului îi e mai presus decît viața. Enervați de eșuarea planului lor, securiștii îi refuză deținutei bolnave orice asistență medicală, o lasă să se chinuie și să moară, apoi o aruncă la groapa comună. Pe lîngă documentele de urmărire și cele ale procesului, redactate de ofițeri, Doina Jela a avut la dispoziție și un alt material, de o mare forță emoțională: corespondența dintre mamă și fiică, interceptată de poliția politică și păstrată în traducerea rudimentară a unui sublocotenent Ciocan (ele își scriau în franceză), cu sublinierile și adnotările superiorilor acestuia. Prin alăturare și întrepătrundere cele două categorii de documente devin și mai semnificative: pe de o parte, iubirea maternă și cea filială, torturate de lunga despărțire și care nu mai au decît acest mijloc, știut supavegheat, de a se exprima, pe de alta, *aparatură* odios în care, odată intrate sentimentele și gîndurile cele mai curate, sînt stoarse în vederea obținerii de informații menite să distrugă existențe.

CEA MAI mare reușită a cărții e că, neexplicit dar cu atît mai pregnant, pune în contrast frumusețea umană întruchipată de Ecaterina Bălăcioiu cu răul alimentat de ură, fanatism, oportunism, interese meschine, cinism, lașitate. Din chiar dosarele ei de lucru la acest caz, se conturează un autoportret al Securității comuniste mai exact decît tot ce s-ar spune *despre* ea. Astfel încît, orice om normal, citind cartea

Doinei Jela, nu poate decît să deteste orînduirea ce a dat naștere unei asemenea instituții și să fie, cu emoție îndurerată, de partea prototipului uman pe care-l reprezintă Ecaterina Bălăcioiu-Lovinescu.

RECONSTITUIREA unui asasinat poate fi (și va fi, desigur) comentată din multe unghiuri de vedere. Unul din lucrurile secundare care mi-a atras atenția (deși s-ar cuveni aici alte aspecte, mai importante, de menționat) este modul în care inventează realitatea tehnici românești de o mare eficiență expresivă: suprapunerea grilei securiste, a unor minți nu știu cît primitive și cît pervertite pînă la insensibilizare, pe scrisorile ce păstrează, chiar în traducerea mutilată și uneori absurdă a lui Ciocan, intensitatea iubirii, puterea de iradiere a două *caractere*, a două conștiințe, ce se sprijină una pe alta în așteptare și speranță timp de 11 ani, pentru ca, atunci cînd credeau că momentul revederii se apropie, să primească lovitură în plin. Mortală pentru Ecaterina Bălăcioiu, care-i transmite fiicei, printr-o colegă de celulă, un ultim mesaj, ajuns tîrziu: o asigură că nu are de ce să-i fie rușine de atitudinea ei din timpul anchetelor și procesului: „Il n'y a pas de quoi rougir, ma petite”. Și răspunsul Monicăi Lovinescu, peste 37 de ani: „prezența ei difuză a fost continuă și nu a scăzut timp de decenii. Nu e o figură de stil. Și nu literaturizez. Nu am luat nici o hotărîre fără să mă sfătuiesc cu ea, n-am avut vreo activitate sau n-am scris o pagină cu care știam că n-ar fi fost de acord. Am vrut să nu-i poată fi niciodată rușine cu mine”. Această dragoste care continuă să le lege s-a transfigurat și într-o etică. Dar cartea Doinei Jela nu se vrea moralizatoare. Alte personaje, cu roluri mai mari sau mai mici în tragedia Ecaterinei Bălăcioiu și a fiicei sale - Ion Caraion, Maria Botta, colegele de detenție, colocatarii din celebrul apartament, precum și cel ce s-a instalat acolo la 5 zile după pronunțarea sentinței și n-a mai plecat pînă azi, procurorul militar Ioan Nistor, apoi doamna Rosetti și fiica sa Anda Boldur, Adrian Hamzea ș.a. - au propriile lor romane, al căror ghem e greu de descilcit și cu atît mai greu de judecat. Autoarea nici n-o face. Ea își propune să ne împărtășească tot ce a putut afla în legătură cu subiectul. Ar fi vrut să stea de vorbă și cu securiștii implicați (o listă a lor e publicată în chip de Epilog): „Nu să-i întreb dacă dorm bine, ci să fac o carte alcătuită din toate părțile ei componente, inclusiv punctul de vedere al «celuilalt». Dar justiția, poliția, legislația actuală îi protejează mai bine pe aceștia decît pe victimele care au dreptul la adevăr.” Chiar și fără acest punct de vedere previzibil al părtașilor la crimă, care precis dorm bine, cînici cum îi știm, *Această dragoste care ne leagă* te face să reacționezi ca și cum ar fi vorba despre tine anume. Am putea oare să ne iluzionăm că asemenea cărți sînt un mijloc homeopatic de curățire, măcar prin compasiune, de răul care pîndește ascuns, așteptînd imprejurări prielnice?

Adriana Bittel

SCRISORI
PORTUGHEZE

de Mihai
Zamfir

MAI '68

je fais l'amour, plus je fais la révolution. E clar, nu-i așa?

Ca orice eveniment în care latura-spectacol le domină pe celelalte, agitația din mai '68 a lăsat mai degrabă amintiri amuzante și, pînă la un punct, simpatice. Daniel Cohn-Bendit sîrînd în capul polițiștilor de la Sorbona; polițiștii înarmați apărîndu-se de pietre și de bîte ca niște copii, pentru că aveau consemn să nu-i rănească pe studenți; Jean-Paul Sartre sărutîndu-i, în public, mina aceluiași Cohn-Bendit și declarînd că «La violence est la seule chose qui reste aux étudiants. Le seul rapport qu'ils puissent avoir avec l'Université c'est de la casse». Sartre, comunistul *caviar-champagne*, aflat atunci în pierdere de viteză, încerca desperat să mai fie încă o dată la modă și nu găsea altă metodă de a o face decît prostituarea intelectuală... Comedia căpăta, inevitabil, aer de farsă.

Faimoasa «revoluție» s-a terminat așa cum a început, pe neașteptate și fără consecințe în plan concret, cu atît mai puțin în cel al unei schimbări politice. A fost de ajuns ca șeful statului să anunțe, într-un simplu discurs, că «serbarea s-a sfîrșit» și că vor avea loc alegeri generale, pentru ca revoluționarii să se întorcă pleoștiți pe la casele lor, iar, peste o lună, puterea să obțină o victorie electorală zdrobitoare.

În acest virtej mediatic și artistic, țara noastră a avut și ea o mică, deși involuntară, contribuție. Mai întîi, istorică: pe cînd în Cariterul Latin se dezlănțuise cercul, generalul De Gaulle se afla în vizită în România, o vizită la care țînuse foarte mult și care îl îndepărtase un timp de ceea ce se întîmpla acasă, în Franța. În al doilea rînd, culturală: atmosfera, eroii și seriozitatea revoluției descrise de Caragiale în *Boborul* prefiguraseră o exactitate tulburătoare, dincolo de timp și de loc, parizianul Mai '68. În așa fel încît, pe românii inițiați, nimic din ceea ce s-a întîmplat acolo, în acele zile, nu i-a putut mira.

SINTAGMĂ deja istorică, dată calendaristică transformată în simbol: ați fi crezut că de atunci au trecut deja treizeci de ani? Totuși percepem trideniul de parcă totul ar fi fost ieri.

În acest secol al revoluțiilor soldate cu milioane de victime și cu suferințe imposibil de exprimat în cifre, au avut loc, din fericire, și citeva «revoluții» de factură specială, pe care istoria viitoare le va înregistra cu uimire surizătoare și cu bună dispoziție; în fruntea lor, fără îndoială, așa-numita «revoluție din Mai '68», revoluția pariziană, mai exact - scandalul de la Sorbona, răzmerița din Cartierul Latin.

Anumite trăsături distincte fac din această neașteptată operă un prețios unicat. De ce? A fost singura revoluție fără nici o victimă; singura revoluție fără nici o revendicare reală și concretă; singura în care presa nu a reflectat evenimentele, ci pur și simplu le-a produs (reporterii de la radiourile Europe I și RTL, prin strigătele lor isterice, i-au scos pe studenți în stradă, pentru a le da apoi indicații organizatorice precise). Pe scurt *Mai '68* a reprezentat unica revoluție iscată «de prea mult bine», în nici un caz «de prea mult rău», cum se întîmplă cu revoluțiile obișnuite.

Pentru că, ce s-a întîmplat de fapt? Un grup de studenți care se plictiseau, aflați în căutare de senzații tari, au găsit ocazia să se joace de-a răsturnarea ordinii sociale. Unica lor ideologie - proclamarea exacerbată a individualismului, într-un vag sos marxist. Revoluția înseamnă de regulă acțiune în masă, ștergere programată a individualității în favoarea grupului; aici, din contra, n-am avut altceva decît împingerea ideii de individ la cote paranoice. Nici o îngrădire socială nu trebuia să se mai opună pulsionilor fiecăruia. De altfel, cele mai răspindite sloganuri ale lunii mai '68 indică substratul hormonal al întregii afaceri: *Il est interdit d'interdire; Jouissez sans entraves; Plus*

Literatura sub dictatură (II)

ÎNTÂMPLAREA a făcut ca volumul de față al lui N. Breban, scris în 1988-89, să apară după altele ale sale concepute mai târziu: *Confesiuni violente* (1994) și *Riscul în cultură* (1997). Cititorul a observat o continuitate de preocupări în aceste cărți, idei care circulă de la una la cealaltă, dar a luat act de ele într-o ordine răsturnată. Abia acum, prin această publicare târzie, descoperă momentul prim al formulării unor teze brebaniene, *reluete* în celelalte două cărți pe care numai întâmplarea, cum spuneam, le-a făcut să apară mai înainte.

Dar mai mult decât prin această restabilire de întâietăți, noua (veche!) carte a lui Nicolae Breban interesează prin anvergura și dramatismul temei pe care, în principal, o dezvoltă: spiritul românesc în fața dictaturii comuniste. Și la fel de mult interesează cartea prin faptul că a fost scrisă, putem spune, până în preluarea prăbușirii acestei dictaturi, căci autorul a încheiat redactarea, după cum menționează, în 31 mai 1989. Era încredințat că vor veni schimbări ale stării de lucruri din țară, dar fără a fi presimțit că ele se vor produce numai peste câteva luni. Nu a fost vizitat, scriind, de premoniții, cum alții pretind că li s-a întâmplat. Nu a fost cazul, în ce-l privește, astfel cum și spune în Cuvânt înainte: „Nimeni nu bănuia atunci, în vara anilor '88, '89, când am conceput și am scris aceste rânduri, la Paris, că izbăvirea va fi atât de aproape, că o jumătate de secol în care războiul armelor a fost continuat cu războiul conștiințelor, cu sclavajul național, epuizată, ne va părăsi la malul unei „alte” libertăți. Al libertății pur și simplu”.

De ce a scris totuși cartea, neavând idei de ce va urma în viitorul apropiat? A scris-o dintr-un sentiment de excedare, a scris-o în replică, ne mai suportând să audă, iarăși și iarăși, „uimiri sonore, reproșurile, invinuirile și calomniile abia mascate ce se făceau neamului a cărui limbă o vorbeam, în limba căruia gândeam...”

A scris deci sub presiunea morală a unei revolte, stărnit de ceea ce îi apărea tot mai mult ca o nedreptate ce li se făcea compatrioților săi captivi, cel mai adesea din necunoașterea situației lor adevărate, iar câteodată și din rea voință.

Astfel pornită, încercarea (eseul) lui

N. Breban va fi și polemică și reparatoare, acest al doilea țel necăutând totuși să-l atingă prin ascunderea slăbiciunilor noastre reale, a vinovățiilor noastre de necontestat, prin scuzarea pasivității, a resemnării, a reflexelor pururi defensive, a lășităților sau a comportărilor dubioase, metehne despre care nimeni n-ar putea jura că nu ne stau multora în fire. Dar acestea trebuie explicate și contextualizate, lucid asumate în spiritul adevărului și ținând seama nu doar de prezent dar și de istorie: „Una din erorile cele mai răspândite ale analizei momentului de față, extrem de dramatic și oarecum neașteptat al României, este cantonarea în strictul prezent, adesea o analiză pătimașă, lipsită de instinct critic și istoric, mai mult o plângere și o indignare de parcă nu am avea o parte considerabilă de vină în cele existente, de parcă starea de lucruri de azi ar fi căzut din cerul neșansei (...) și și-ar afla sursa și sursele în trecutul apropiat și mai puțin apropiat”.

ESUL lui Breban nu zăbovește însă, cum s-ar putea crede, în considerațiuni generale, ci plonjează adânc în concret, potrivit încredințării scriitorului că vinovățiile sau meritele, însușirile sau defectele sunt totdeauna personalizate, aparțin indivizilor, cel mult, prin extindere, categoriilor, claselor, profesiunilor, iar a defini printr-o anume calitate sau printr-un anume defect o națiune, un popor, este o inițiativă neconcludentă și prea adesea un abuz. („Nu credem, și de aceea e dificil a atribui întregii națiuni un singur defect sau o singură calitate morală”).

De aceea își și restrânge destul de repede N. Breban cercetarea la felul cum s-a comportat intelectualitatea românească în fața dictaturii comuniste, apoi breasla scriitorilor în fața aceleiași dictaturi și, în cele din urmă, generația sa literară care este și a subsemnatului.

Fără a trece sub tăcere gesturile de opunere, de rezistență sau chiar numai de abținere de la colaborarea cu puterea comunistă, autorul analizei nu poate să nu constate caracterul pur individual al acestor gesturi, și deci ușor de anihilat, prin izolare și fărâmițare, în timp ce lipsa de opunere, „demisia” îi „solidariza” pe mulți. În niciun caz pe sine de aici nu se

excluse, chiar dacă ar avea argumentul unui protest individual cu ecou în epocă și mai târziu, iar categoria al cărei exponent este, scriitorimea, o vede drept purtătoarea poate a celei mai mari răspunderi. „Când vorbim de «demisia intelectualității» ne gândim în primul rând la noi înșine, la pătura ce se vrea reprezentativă a scriitorilor. Apoi la întreaga intelectualitate, științifică și tehnică, cea căreia regimul comunist i-a acordat totdeauna anume privilegii față de păturile largi muncitorești sau țărănești sau, foarte abil, s-a prefăcut că le acordă”.

Cel mai greu de înțeles îi apare lui N. Breban comportamentul demisionar al marilor scriitori interbelici - Sadoveanu, Arghezi, Calinescu, Ralea, Camil Petrescu - deținători ai unui prestigiu imens de care nu au făcut uz decât pentru obținerea unor privilegii în fond mărunte. Astfel par lucrurile cel puțin dacă sunt privite de la distanță. Cedările lor vor fi avut în fiecare caz explicații, logica lor personală, dar ce nedumerește și ce va nedumeri în veci este faptul că au supraieșit, că au mers mult prea departe, „fără o minimă reținere”, fără cea mai mică preocupare în ce privește măcar posteritatea lor literară, ca M. Sadoveanu când semna acel *Mitrea Cocor*, scriere în toate felurile compromițătoare. Se purtau de parcă lumea se sfârșea atunci și odată cu ei. Poate că au și trăit acest sentiment al sfârșitului de lume, al potopului ce va înghiți totul și pentru totdeauna, al stingerii vieții pe planetă. Viitorul va fi fost pentru ei, atunci, un termen scos din ecuație. O figură mai „simpatică” face, în context, un Victor Eftimiu, juisor dezinvolt față de care și reproșurile diminuează, dată fiind mult mai mică sa însemnată literară. Sarcasticul portret amuzat pe care i-l face Breban este memorabil: „La București, Victor Eftimiu, ce și-a petrecut tinerețea la Paris la începutul secolului, a scris zeci de piese de teatru, de poeme și cărți de proză și memorialistică și, traversând cele două războaie, a colaborat liniștit cu comuniștii, îngrijorat pentru ceea ce-i părea a fi o neglijență nevinovată a opiniei publice, și-a ridicat, în grădina blocului său, propriul bust pe care-l contempla în fiecare zi, de la geamul apartamentului, înconjurat de tinere „vestale” pe care le adăpostea la el până ce se lansau într-o căsnicie burgheză, onorabilă; iată un „înțelept” ce a trăit în acord cu lumea și pentru care secolul nostru a fost unul din cele mai pașnice și mai amabile!”

Proletcultismul este examinat în câteva „cazuri”: al Mariei Banuș, al lui Dan Deșliu și al lui Titus Popovici, al lui Paul Georgescu, al lui Ion Bănuță, fiecare rezumând un destin deloc neinteresant, dacă e privit global și în desfășurare. Contradictoriul Paul Georgescu, „fire voios-duplicitară”, combina straniu oarbă credință în „revoluție” cu inteligență și cu un deosebit de fin gust literar, ce a făcut din el un descoperitor de talente (Nichita Stănescu, Cezar Baltag, Velea, Matei Calinescu ș.c.l.) într-o vreme ce altora nu le putea apărea decât de totală secetă. Dan Deșliu a evoluat de la condiția de promotor al celor mai penibile slogane proletcultiste la aceea de „dizident curajos al prezentului”, ilustrând, după N. Breban, categoria „idealiștilor înșelați”. Aceștia au devenit tot mai mulți în epoca domniei lui Ceaușescu, odată cu schimbarea garniturii, când lupii tineri ai național-comunismului, repezindu-se la o pradă la

NICOLAE BREBAN
*Spiritul românesc
în fața unei dictaturi*

Nicolae Breban, *Spiritul românesc în fața unei dictaturi*, prefață de Ovidiu Pecican, Editura Nord-Est, Iași, 1997, 290 p.

care oricum ajungeau cam târziu, i-au dat la o parte de la festin pe bătrânii dogmatici internaționaliști. Fără veste și de nevoie aceștia s-au trezit dizidenți. Numai în parte e însă acesta cazul lui Dan Deșliu, care ar fi avut forța să sară în noua barcă, dar n-a făcut-o, radicalizându-se până la decizia publică de comunism înainte de căderea lui Ceaușescu. Un caz interesant este și acela al lui Ion Bănuță despre ai cărui ani ultimi probabil că Breban nu avea știință când a scris cartea. Se spune că putea fi văzut, în acești ani ultimi, sub atărea alcoolului, colindând pe la cozile din zona sălii Palatului, pe unde locuia, și strigând, cu ochii holbați, către oamenii care luau act cu spaimă de izbucnirea aceluia nebun: - Scuipați-mă, sunt unul din ăia care v-au nenorocit, am fost ilegalist! Poate că e numai legendă, dar dacă nu e, este bine să se știe cum a sfârșit acest om onest, datorită entuziasmului căruia mulți tineri s-au putut afirma pe când conducea Espla.

ALTE „cazuri” sunt cele ale proletcultiștilor „salvați”, Petru Dumitriu, Marin Preda și Eugen Barbu. Salvați, se subînțelege, prin operele lor viabile, dintre care unele au fost scrise și au apărut în plin dogmatism. Petru Dumitriu, „tip de condotier”, arborând „un anume cinism funcțional, amar și singuratic”, e apreciat, desigur, pentru *Cronică de familie*, cu observația dreaptă că al treilea volum este miniat de tezimă, dar și pentru că a reușit „să forțeze o adevărată carieră literară, aproape într-o vreme imposibilă de absolutism proletar în fața sa primitivă”. Lui Marin Preda i se recunoaște valoarea de romancier important al satului românesc prin *Moromeții I*, de excepțional nuvelist prin *Întâlnirea din pământuri*, de autor al unei cărți deloc rele care ste *Intrusul*, dar și al unor scrieri tipic proletcultiste în anii '50 și al altora racordate la spiritul naționalismului ceaușist în anii '70 (*Delirul*). Pe nedrept i se reproșează însă lui Preda că ar fi participat la campania dusă împotriva *Bietului Ioanide*, când de fapt Preda a scris un articol negativ despre *Scrinul negru*, roman pe care Breban însuși îl socotește un eșec al lui G. Calinescu. Cazul Eugen Barbu, în sfârșit, este acela al unui prozator talentat în *Groapa* iar în rest al unor scrieri mereu rebutate sau suspecte de a fi fost plagiate, cum s-a întâmplat cu *Incognito*, plagiat dovedit. Nu atât literar îl preocupă, însă pe Breban, aici, cazul Barbu, cât sociologic și politic, prin el partidul punând la cale cea mai mare acțiune diversionistă în mediul scriitoricesc. Barbu și grupul său de la *Săptămâna* au atras către ei toată atenția și tot disponibilul de energii scriitoricești contestat, o capcană în care scriitorii români au căzut cu prea multă ușurință.

INSTITUTUL EUROPEAN NOUTĂȚI

Thierry Gontier **Marile opere ale filosofiei moderne**

Traducere de Mihaela Gafițescu

Frédéric Teulon **Comerțul internațional**

Traducere de Anca-Andreea Pavel

Jean Giraudoux **Bella**

Traducere de Mihai Giugariu. Prefață de Alex Ștefănescu

Cătălin Mihuleac **Disparația orașului Iași**

G. Bouvenot, B. Devulder, L. Guillevin
P. Queneau, A. Schaeffer **Patologie medicală**

Vol. 2 (Nefrologie. Cancerologie. Nutriție)

Traducere de Bogdan Savu

Ráth-Végh Istvan **Sărbătoarea nebunilor**

Studiu introductiv de Mihaela Mîrțu

În pregătire: Friederick A. Hayek, *Constituția libertății* • Catherine Durandin, *Istoria Românilor*

Iași • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600 • Tel-fax: 032-230197
tel 032-233800 • e-mail: rtrnova@mail.cccis.ro • http://www.nordest.ro/home.htm

Nichifor Crainic, doctrinarul

NICHIFOR CRAINIC a fost un autor sfișiat între lumini și umbre violente. Dacă potrivit lui D. Stăniloae, avem a face cu „cel dintii teolog român în epoca modernă a istoriei noastre care scoate teologia din cercul strîmt și ocultat al specialiștilor”, a cărui doctrină, după cum afirmă, sufocat de entuziasm, Pan Vițirescu, „nu lasă nimic nerezolvat și nici nu îngăduie o altă concepție adversă”, „lichidează toate erorile și nu lasă nici măcar posibilitatea de a i se clinti o silabă”, în optica lui Pompiliu Constantinescu, „D. Crainic păstrează o fantomă paseistă, nu o experiență intimă actuală... D. Crainic a strîns la pieptul său ortodox negura trecutului”, nefind altceva, pentru Petru Comarnescu, decît „un creștin gregar și confuz”. Adesea personajele viu controversate au șansa de-a interesa și posteritatea, opiniile divergente susținându-se într-o figură multă vreme incitantă. Ele posedă o energie intrinsecă, suptivietuindu-și și polarizînd, în alte momente, alte puncte de vedere. Ce ne poate spune, acum, Nichifor Crainic? Credem că nu i s-ar putea contesta însemnătatea, măcar din două motive. Mai întîi, pentru că a fost un exponent al spiritualismului, factor fundamental, absolut necesar în afirmarea unei culturi, complementar raționalismului, oricît unii blamează încă, de pe pozițiile acestuia din urmă, pericolul posturii „mistice”, „profetice”, „obscurantiste” ori pur și simplu... stilistice. În al doilea rînd, întrucît a întrupat un episod al fenomenului închiderii/deschiderii culturii românești în fața Occidentului, al confruntării tradiției cu innoirea, al impactului dintre elementul autohton și ceea ce venea din afara. Atît meritele cît și acele aspecte ale sale pe care le putem socoti azi scăderi se așează în zona de interferență a celor două sfere ce indică interesele de căpetenie ale gînditorului și scriitorului care a patronat mișcarea de idei din jurul revistei *Gîndirea*: spiritualismul de nuanță ortodoxă și poziția tradiționalistă.

Sub raportul istoriei ideilor, Nichifor Crainic continuă, indiscutabil, sămănătorismul, dar, în bună măsură, și poporanismul. Pomînd de la postulatul etnic, pe care l-a asociat cu ortodoxia, „creștinînd”, s-ar putea zice, orientările pornite la începutul veacului de N. Iorga, C. Stere și G. Ibrăileanu, declara: „Peste pămîntul pe care am învățat să-l iubim din «Sămănătorul», noi vedem arcuindu-se coviltirul de azur al Bisericii Ortodoxe. Noi vedem substanța acestei biserici amestecată pretutindeni cu substanța etnică”. Atitudinea lui corespunde nu doar concepției slavofililor ruși, ci, într-un fel, și celei de etalare a meritelor protestantismului, apreciat drept modelator de cultură și civilizație specifică, așa cum apare, între alții, la Max Weber. Religia ortodoxă ar reprezenta încununarea unei deveniri trudnice, a elaborării complexe a neamului, cu rădăcini deopotrivă teluric-biologice și biblice. Dacă infrastructura tradiției etnice o alcătuiesc singele, limba, pămîntul, sufletul distinct al colectivităților, ea este ratificată de o sumă de texte din Sfînta Scriptură. Astfel în *Cartea Facerii* (10, 5, 20) se menționează „diferite țări fiecare după limba și după neamul său și după nația sa”, iar Apostolul Pavel se întreabă peremptoriu: „Dacă toate ar fi un singur mîdular, unde ar fi trupul?” (I Cor., 12-19), spre a proclama: „Voi sunteți trupul lui Hristos și fiecare în parte mîdularele lui” (I Cor., 12-27). Așadar ortodoxia ar reprezenta o punte consacrată între local și universal: „Ecumenică în spirit, ea (ortodoxia) e particulară sau națională în forma de organizare. E autocefală în administrație și universală în dogmă și aspirație”. Nu ne putem împiedica a bănuîi aici și o teamă de abstracțiune, un refugiu, măcar parțial, în concretețea particularului, la acest gînditor-poet: „Omenirea e un simplu cuvînt abstract, dacă această noțiune n-are conținutul verde pe care i-l pot da numai diversitățile etnice ale popoarelor”. Nota etnică diferențială func-

ționează ca un soi de metaforă ontologică, la care subscie și teologul gîndirist citat deja, D. Stăniloae: „Calitatea națională nu este un accident adaus umanului pur. Calitatea națională este însuși umanul într-o anumită formă a lui... Un uman pur, nedeterminat de o anumită formă, nu se poate închipui”. Să notăm că ne găsim aproape de creștinismul panslavist al unui Vladimir Soloviov. Ceea ce afirma acesta despre ideea rusă, care „nu poate fi altceva decît un aspect particular al ideii creștine”, și despre „misiunea poporului” său, care „ne poate fi limpede numai în măsura în care reușim să înțelegem pînă la capăt semnificația adevărată a creștinismului” poate fi extrapolat în mediul românesc. E o alianță între creștinism și etnicism de natură romantică, o viziune religioasă-etnic-poetică, în care accentul poate fi pus pe poetic...

Citeva semne de întrebare se ivesc în marginea unor atari considerații. În primul rînd caracterul prea larg al conceptului de ortodoxie, precum un veșmînt ce acoperă și alte semînții și alte forme de cultură. Sollemnă paradigmă bizantină, invocată uneori (în această privință autorul *Nostalgiei Paradisului* se apropie de Keyserling) e, totuși, prea îndepărtată în timp cultural spre a nu avea decît o semnificație vagă. Tradiția ortodoxă reprezintă mai curînd un element unificator, decît unul disociativ. Nu se revendică oare și a treia Romă - Moscova - de la același legat? Apoi s-ar putea glosa pe tema raportului de principiu dintre religie și istorie. Oricît s-ar încerca fondarea teologică a factorului etnic, acesta ține, în evoluția sa neconținută (căci nu e un dat inițial, imuabil), mai mult de zona seculară a epocii istorice, deci de imanență. Dar perspectiva religioasă e una transcendentă. După cum recunoaște însuși Nichifor Crainic: „creștinismul nu este produsul natural al nici unei rase...” Creștinismul nu aparține legilor genetice obișnuite. Originea lui e supranaturală. Religia e refractară, prin urmare, unei analize săvîrșite prin prisma evoluționismului: „Ceea ce e divin nu e nici vechi, nici modern ci actual”. Ea e aplicabilă în mai mare măsură conștiințelor individuale decît popoarelor și cu atît mai puțin aptă a se constitui, azi, într-un corp de norme, *id est* de ajustări operate în plan social-economic și statal, plan eterogen în raport cu cel bisericesc. Acest amestec al fizicii evenimentelor cu metafizica dogmei duce nu o dată la un hibrid speculativ, din care decurg soluții puțin viabile, indemnuri cu un aer anacronic.

VIZIUNEA lui Nichifor Crainic e, în fond, una eminesciană, pe care a fost grefat conceptul ortodoxist. Același vis paseist de poet, de-o grațuitate funciară pe care n-o pot anula nici marile principii inaplicabile, nici marile proiecte utopice și nici spumegările xenofobe, în care putem citi mai curînd o puritate ideală, cum metru etalon păstrat sub sticlă de care, în practică, nu se slujește nimeni, se regăsește la mentorul *Gîndirii*. Iată rînduri ce par emise de pana incandescentă a autorului *Scrisorii a III-a*: „Adevărata suveranitate națională își are tron pămîntul patriei cu sufletul îngropat în el. Nici o legislație nu poate împărți tronul acesta între autohtoni și venetici. Și nu există aur pe lume să echivaleze prețul țarinii strămoșești. Pentru că, din moment ce această țarină e strămoșească, ea are mai presus de toate o valoare morală, ce nu se poate măsura în bani. Cine își vinde pămîntul săvîrșește un sacrilegiu fiindcă își vinde morții din el. Crima democrației e că a pus la meaz patria, și aceasta însemnează în principiu detronarea neamului românesc din drepturile lui de rasă regală. În lumina spiritului autohton, invazia străinului e tot una cu o năvălire barbară, ceea ce constituie caz de război defensiv. De aceea, în sufletul mistic al naționalismului, să lămurim geamătul morților jigniți în

mormintele lor și grindina blestemelor înscrise în dania lor. Căci patria e dania strămoșilor și ea nu se lasă nici răpită, nici vîndută”. Să nu uităm că ne aflăm în perioada interbelică, în care spiritul se răsfața, nu o dată, la noi, în luxul unor forme intelectuale ce mimau idealuri (și mijloace de împlinire a lor) teribiliste, himere ale unei pure tensiuni ideatice. De la Nae Ionescu la Mircea Eliade, Cioran, Eugen Ionescu, se practica ceea ce am numit altă dată jocul cu soldații de plumb ai teoriilor. Nu politica era, în pofida unor aparențe, miza lui principală, ci o machetă a politicii, un război al ingeniozității imbinării noțiunilor și ideilor sofistice. Susținînd că demofilia „E aplicarea în viața politică a sentimentului pe care-l încearcă Mintuitorul cînd, vîzînd mulțimile flămînde, a spus: «Mi-e milă de popor» și le-a săturat în mod miraculos cu piine și pește”, că „demofilia înseamnă identificarea ta cu suferințele poporului pentru a le vindeca” și că „pentru mine, interesant nu e atît regimul politic, cît faptul dacă el e animat de sentimentul evanghelic al demofiliei”, Nichifor Crainic propune substituția democrației prin demofilie. Caracterul afectiv-impresc al unei asemenea generoase noțiuni credem că nu mai trebuie demonstrat. În 1937, Crainic a elaborat și un *Program al statului etnocratic*, bineînțeles nepus vreodată în practică. E vorba de un stat totalitar *sui generis*, simulînd o ierarhie divină. În centrul construcției se află ideea de etnocratie, ale cărei izvoare se găsesc la Eminescu și la Iorga: „Numim etnocratie voința politică a rasei autohtone de a face din stat expresia proprietăților ei și organul misiunii ei în lume”. Tiparul „practic” al etnocratiei îl alcătuiește așa-numitul corporatism etnocratic, „rectificat” conform normei proporționalității numerice, în funcție de originea etnică: „Singură raționalizarea profesiunilor după proporția numerică a populațiilor din țară poate să readucă națiunea noastră în situația de rasă regală a acestui pămînt. (...) Aceasta raționalizare înseamnă, pe de o parte, românizarea profesiunilor, iar, pe de altă parte, admițînd proporția numerică, ea devine adevărată expresie a echității față de populațiile eterogene”. Oare Cristos ar fi putut urma o asemenea „proporție numerică”? Să recunoaștem, cu toate acestea, nota relativ temperată a utopiei în cauză. În pofida orientării sale antisemite, Nichifor Crainic e departe de intenția de a-i deporta pe evrei („soluția Madagascar” a lui A.C. Cuza) și, cu atît mai mult, de cea de a-i extermina: „proporționalitatea nu se obține prin nimicire, ci prin conclouire”. Admite accesul evreilor, fie și limitat, la toate profesiile și nu respinge șansa asimilării lor prin convertire la creștinism: „A interzice evreilor botezul sau a li-l contesta principal e un lucru necreștin. Iisus Hristos s-a născut, s-a crucificat și a înviat pentru mintuirea tuturor neamurilor pămîntului, pentru mintuirea omenirii întregi. Nu există rasă incompatibilă cu harul dumnezeesc al botezului creștin. A crede că arianismul singur se potrivește creștinismului e o superbă idiotie rostită de H.St. Chamberlain, care a fost totuși un gînditor interesant. Dacă evreul n-ar putea fi creștin, atunci în mod logic contestăm creștinismul apostolilor, care au fost evrei de origine”. Asimilare, e drept, dar nu exterminare! Aprobînd fascismul italian, care îmbrățișa concepția creștină, autorul *Nostalgiei Paradisului* și-a manifestat, în schimb, o apăsătoare rezervă față de nazism, ale cărui pretenții de „superioritate rasială” („anticreștinismul rasist”) i se înfățișau inacceptabile. Putem remarca din nou o similitudine cu gîndirea lui Soloviov, care seculariza, în virtutea elanului național, elementele creștinismului, implicîndu-l în planificarea istoriei: „Istoria noastră ne-a legat de trei probleme, scria teologul rus. De modul în care le vom rezolva depinde dacă noi vom contribui la gloria lui Dumnezeu și la venirea împărăției Sale, sau, din contră, ne vom

NICHIFOR CRAINIC

ORTODOXIE
și
ETNOCRATIE

ALBATROS

Nichifor Crainic, *Ortodoxie și etnocratie*, cu o anexă: *programul statului etnocratic*, studiu introductiv, îngrijire de ediție și note de Constantin Schifirneț, Ed. Albatros, București, 1997, 290 pag., preț nementionat.

pierde sufletul nostru național și vom înceteni opera dumnezeiască pe pămînt. Aceste probleme sînt problema poloneză (sau catolică), problema Orientului (sau slavă) și problema evreiască”. Eterna „problemă evreiască” (Vladimir Soloviov i-a închinat chiar o carte, purtînd titlul *Evreitatea și chestiunea creștină*)!

INTERESANTĂ este evoluția meditației lui Nichifor Crainic (e adevărat, în cursul procesului ce i-a fost intentat de regimul comunist!), pînă la afirmarea analogiei proiectului său etnocratic cu... ideologia marxist-leninistă: „Reformele social economice propuse în acest sistem imaginat de mine se aseamănă ca două picături de apă cu cele comuniste, fiindcă sînt identice”. Poate ca, așa cum are impresia și îngrijitorul, minuțios documentat, al ediției, Constantin Schifirneț, nu e pur și simplu un act de oportunism. Fiind dintru început un anticapitalist, Crainic căuta o formula de conciliere între naționalism și comunism, sub semnul crucii. Chiar dacă citim cu un inevitabil amuzament propozițiile prin care doctrinarul ortodoxist se străduia a-și dovedi calitatea de herald al regimului instaurat la noi de armata sovietică („dacă citiți în paralelă Titlul II al Constituției României, precum și broșura mea «Programul statului etnocratic» vedeți imediat că absolut toate cele 11 articole (...) sînt aidoma preconizate de mine încă din anul 1937. Eu nu sînt un criminal, ci un precursor al regimului social-democratic de azi”), nu putem a nu reflecta la o reală apropiere între pozițiile ce par izbitor îndepărtate. Atît statul etnocratic, cît și cel comunist își au izvorul în utopia socială. Cardinalul Henri de Lubac s-a ocupat, în opera sa intitulată *La posterité spirituelle de Joachim de Fiore* (vol. I, 1979, vol. II, 1981), de acest teolog din secolul al XII-lea, care și-a desfășurat activitatea în Sicilia și Calabria. Joachim socotea că istoria omenirii cunoaște trei faze: una a Tatălui, exprimată prin vechiul Testament, alta a Fiului, adică perioada creștină, și o fază de apogeu, care va să vie, patronată de Sfîntul Duh, cea a paradisului terestru. Imaginea acestei veritabile împărății a spiritului aduse între noi a făcut o impresionantă carieră. De la franciscanii radicali, ea a trecut la unii revoluționari de nuanță religioasă, ajungînd, într-o formă secularizată, la filosofii și sociologii utopici precum Saint-Simon, Fourier, la istorici precum Michelet și Quinet, pentru a reverbera, puternic deformată, în fenomenele totalitare ale comunismului, fascismului și nazismului. Inițial o aspirație a unității desăvîrșite a omenescului cu divinul, utopia în chestiune a degenerat într-o impostura. Iată o explicație posibilă a relației dintre *Programul statului etnocratic* și *Constituția R.P.R.*! Firește că Henri de Lubac atrage atenția asupra primejdiei ce salășluiește în proiectul instalării paradisului pe pămînt! Firește că, în consecință, putem vedea aci una din erorile lui Nichifor Crainic, rezultînd din mixtura între spiritul religios și materia profană a istoriei. Dar aceasta n-ar trebui să alcătuiască un motiv pentru care comentatorii aflați pe poziții postideologice s-ar simți indemnnați să-l combată. Dimpotrivă, s-ar cuveni să salute „impuritatea” ortodoxistului.

Actualitatea culturală

Mîndrie fără prejudecată

Oamenii care au norocul și, deopotrivă, talentul de-a ajunge foarte bătrîni păstrîndu-se lucizi și atrăgători ne fascinează ca niște campioni. Există o artă a longevității nedegradate, al cărei secret îl pindim cu emoție, convinși că în marea competiție ce ne cuprinde pe toți am putea fi și noi victorioși în învingerea timpului: cum? Dina Balș (1903-1998), decana de vîrstă a prozatoarelor noastre și-a doamnelor din aristocrație, de care ne-am despărțit de curînd, știa un asemenea secret. A trăit mult, intens, cu pană; a trăit cu mîndrie și fără prejudecată o viață de personaj, dar dintr-o altă literatură decît cea autohtonă, pentru care, deocamdată, mediul aristocratic rămîne, în majoritatea cazurilor, mai mult element de decor decît substanță epică. La 70 de ani, cînd a debutat ca prozatoare, nu mai avea nevoie de notorietate: făcea parte dintre cei care scriu

fiindcă au ceva de spus, după ce-au înțeles, cît de cît, ce-au trăit. O carte cu povestiri de vînătoare „Pînda” (Editura Litera, 1971) - din cîte știm singura de acest gen din literatura noastră scrisă de o femeie, - cîștigarea premiului de debut pentru proză, la concursul Editurii Eminescu, în 1973, cu o culegere de schițe, „Zborul vieții” și cele două volume apărute la Cartea Românească - „Zăpada în flăcări” (1976) și „Drumuri pustiite” (1993) - ultima cuprinzînd și amintiri din detenție - împlinesc un destin mai puțin obișnuit de autor. Fragmentele de proză memorialistică din revista *Arc*, o publicație a cărei dispariție o regretăm, ca și textele sale din *Dilema* ar fi putut alcătui oricînd un volum scris cu ton sigur, nesentimental, destins și exact. Cu o memorie aproape fabuloasă, Dina Balș, cea care-și amintea de păpușa primită de la Carmen Sylva, prea mare pentru a se

bucura de ea ca jucărie, automobilista longevivă (cu scurte întreruperi a condus mașina între 17-90 de ani!), una din cele mai elegante cucoane din Bucureștii interbelici, dar și o bună organizatoare a unui spital de front cu care ajunge pînă în vecinătatea Stalingradului, citată prin ordin de zi pe armată și decorată, fosta deținută politică ca și de drept comun, care „numără nimicul” în închisoarea stalinistă, studenta de la Belle-Arte făcînd grevă, în 1920, ca să obțină ateliere pentru pictori, alături de colegul său de atunci, Lucian Grigorescu, prietena lui Păstorel, a lui Cezar Petrescu, Octavian și Eugen Goga, Nona Ottescu și a altor alte personalități din epocă, devenită scriitoare era capabilă să învie o lume și un stil printr-o singură tăietură de frază. Plasată în acest unghi, e aproape ciudat cît de bine i-au reușit „schițele contemporane”, în care foiește o umani-

tate a coșilor și a locuințelor la comun. Evocînd împrejurări și lucruri trăite are mereu boieria de a se observa și pe sine, fără complezență, cu distanță firească: neuitată rămîne descrierea unei mese îmbelșugate la care ia parte, împreună cu niște prieteni din mediul său, în casa unor săteni prosperi dintr-o comună din preajma Capitalei, în anii de mare foamete și lipsuri din anii '50. Priveau cu incintare niște pui rumeniți și: „n-aveam nici decența să nu fim entuziasmați”. O asemenea observație nu ține doar de rigoriile prozei bine strunite, fără înflorituri: e nevoie de multe altele, decantate și subtile, ca un parfum bun, folosit ani de-a rîndul, într-o monotonie a civilizației pro-

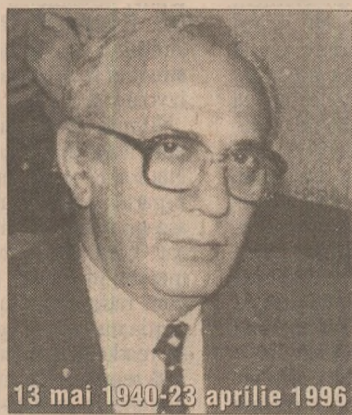
funde. La plecarea unei ființe-personaj ca Dina Balș, un timp irecuperabil mai stinge una din sursele lui de strălucire.

Tita Chipere

Mihai Sânzianu la Madrid

Pictorul și graficianul Mihai Sânzianu a avut de curînd o expoziție de desene și picturi, în Galeria Fundației Carlos de Amberes din Madrid. Expoziția s-a organizat cu colaborarea ambasadelor Elveției și României la Madrid sub patronajul ministerelor de externe elvețian și român și al Băncii Credit Suisse. Mihai Sânzianu s-a născut în 1944 în România pe care a părăsit-o în 1973, stabilindu-se

în localitatea Pully din Elveția. Pînă la plecare, în afara participării sale la expoziții colective era și un solicitat ilustrator de reviste. A colaborat frecvent la *Secolul XX*, *Gazeta literară* și *România literară*. În ultimii douăzeci și cinci de ani a avut numeroase expoziții personale în Elveția, Belgia și Franța în cadrul unor cunoscute galerii. În 1997 cu ocazia expoziției de la Muzeul din Pully s-a editat monografia *Michel Sânzianu „L'ordre du vivant”*, texte semnate de René Berger, Claire-Lise Bonaïche-Margot și un interviu de Armande Reymond. Primele 15 exemplare ale ediției originale au fost însoțite de o goașă aparținînd lui Mihai Sânzianu.

13 mai 1940-23 aprilie 1996

„Dacă nu se produce un eveniment care să înlesnească indivizilor procesul de integrare într-un organism unitar, ei bine, mă face să înțeleg O. Rank, acest eveniment este inventat. Astfel, comunitatea vrea să pătrundă în una și aceeași matcă de existență. Nu pentru multă vreme, alții însă cît să se justifice necesitatea felului ei de a trăi laolaltă. În durată cîtorva luni, acțiunile capătă loc precis de referință și fundal unic: oamenii comunică între ei! - iar faptul nu este de lepădat, fie și dacă numai un singur punct de vedere le este comun; cum pre-

Remember Mircea Ciobanu

ocupările tuturor gravitează în jurul evenimentului - real sau nu, iată un lucru fără importanță! -, pentru desăvîrșita lor înțelegere nu este nevoie de mai mult. De aici și caracterul intolerant al gestului colectiv: tot ceea ce vine din afara organismului reconstituit este respins sau, pur și simplu, privit cu indiferență. Adevăratul liant, în aceste momente, este spaima.” (Din *Martorii*)

Bibliografie

Poezie: Imnuri pentru nesomnul cuvintelor, 1996 • *Patimile*, 1968 • *Etica*, 1971 • *Cele ce sînt*, 1974 • *Patimile*, 1979 • *Versuri*, 1982 • *Vîntul Ahab*, 1984 • *Marele scrib* („Cele mai frumoase poezii”), 1985 • *Viața lumii*, 1989 • *Patimile* (selecție de autor), 1991 • *Poeme*, 1994 • *Anul tăcerii*, 1997. *Romane: Martorii*, 1968 (ediția a II-a revăzută, în 1973) • *Cartea fiilor*, 1970 • *Istorii I*, 1977 • *Istorii II*, 1978 • *Istorii III*, 1981 • *Istorii IV*, 1983 • *Istorii V*, 1987 • *Tînărul bogat*.

Istorii, 1993.

Eseuri: Epistole, 1969 • *Armura lui Thomas și alte epistole*, 1971 • *Tăietorul de lemne*, 1974 • *La capatul puterilor. Insemnări pe Cartea lui Iov*, 1997.

Publicistică: Convorbiri cu Mihai I al României, 1991 • *Nimic fără Dumnezeu. Noi convorbiri cu Mihai I al României*, 1992 • *Regele Mihai și exilul românesc*, 1994 • *În fața neamului meu*, 1995 • *Convorbiri cu Mihai I al României* (ediția a II-a revăzută a volumelor din 1991 și 1992).

Dorin Tudoran tipărit la Chișinău

În admirabile condiții grafice a apărut la Editura Arc din Chișinău volumul de aspect monumental *Kakistocrația* de Dorin Tudoran (588 p.). Volumul cuprinde publicistica scriitorului de după 1989 precum și texte anterioare acestei date, interzise în România de cenzura comunistă. Prefața impunătoare a culegerii este semnată de Nicolae Manolescu.

Premiile Festivalului Lucian Blaga

La începutul lunii mai a avut loc la Cluj ediția a VIII-a a Festivalului internațional de poezie „Lucian Blaga”. Un juriu format din Acad. Mihai Cîmpoi (președinte), Mircea Tomuș, Cornel Ungureanu, Aurel Codoban, Dimitrie Vatamaniuc a acordat următoarele premii:

Premiul pentru Opera Omnia Fănuș Neagu (București); Marele premiu pentru poezie - Ileana Malăncioiu (București); Premiul special pentru traducere din opera lui Lucian Blaga - Jean Poncet (Franța); Premiul pentru exegeză blagiană: Mircea Borcilă (Cluj-Napoca), Angela Botez (București); Premiul pentru merite deosebite în promovarea unei mai bune cunoașteri a moștenirii blagiene: Daniela Tomescu (Ed. Libra, București), Georgeta Dimisianu (Ed. Albatros, București), Stanoje Radulovic (Iugoslavia); Premiul special pentru poezie: Jon Milos (Suedia), Vasile Tărășeanu (Cernăuți), Vanghea Misanj Steryu (Skopje), Leo Butnaru

(Chișinău), Toma George Maiorescu (București), Anghel Dumbrăveanu (București); Premiul *Transilvania* pentru poezie: Ion Mureșan (Cluj-Napoca), Negoita Irimie (Cluj-Napoca).

Radio România Cultural

Redacția Literatură, Arte, Științe

Dintre emisiunile Redacției Literatură, Arte, Științe, vă invităm să ascultați:

- Miercuri, 20 mai, pe Canalul România Cultural (C.R.C.), la ora 20,45 - *Cărți, idei, manuscrise*. Din sumar: Jurnal de lector - Ioana Crăciunescu, „Creștet și gheare” (versuri); Scriitori la masa de lucru: Gabriel Dimisianu. Redactor: Ileana Corbea;

- La ora 21,30, pe C.R.C., - *Portrete și evocări literare*. Victor Felea. Colaborează: Aurel Rău și Constantin Cubleşan. Redactor: Anca Mateescu;

- Joi, 21 mai, pe C.R.C., la ora 9,50 - *Poezie românească*. Tudor Arghezi. Din lirica religioasă. Versuri în interpretarea actorului Ștefan Sileanu. Redactor: Ioana Diaconescu;

- Vineri, 22 mai, pe C.R.C., la ora 9,50 - *Poezie românească*. Horia Zilieru;

- La ora 12,30, pe C.R.C. - *Arte frumoase*.

Artele vizuale și imaginarul: Cazul Dali. Grafica vizionară a Suzanei Fântănaru. Colaborează Maria Magdalena Crișan. Redactor: Aurelia Mocanu;

- Sâmbătă, 23 mai, pe C.R.C., - *Rampa și ecranul*. Noutăți teatrale și cinematografice; Invitatul emisiunii: Ștefan Iordache. Actori de altădată: Fory Etterle (90 de ani de la naștere). Redactor: Julieta Țintea;

- Duminică, 24 mai, la ora 9,50, pe C.R.C., *Poezie românească*. Ion Caraion (75 de ani de la naștere). Versuri în interpretarea actorului Dragoș Păslaru;

- La ora 17,15, pe C.R.C., - *Revista literară radio*. Din sumar: „Apa vieții și a morții” - 75 de ani de la nașterea lui Ion Caraion; Poeme de Venera Antonescu și Irina Mavrodin. Redactor: Maria Urbanovici;

- Luni, 25 mai, pe C.R.C., la ora 12,30 - *Almanah*. Festivalul internațional Lucian Blaga, ediția a VIII-a, 6-9 mai 1998, Lancrăm-Sebeș, Alba Iulia. Redactor: Ion Filipoiu.

AERUL TIMPULUI

(dialog între jurnale)

1925

În noaptea de Ajun 1925 am fost să cîntăm colinde de Crăciun la Palat, la Mitropolie și la cițiva profesori. La Palat, Regele Ferdinand și Regina Maria s-au întreținut cu fiecare din noi, în timp ce lacheii în livrele aurite ne îmbiau, pe țavi somptuoase, cu felii de cozonac și vin alb în pahare ieftine de sticlă verde. Regele Ferdinand se oprea în fața studentelor și le întreba, pe rînd, ce studiază: „Interesant, interesant!” repeta el. (Mircea Eliade, 18 ani)

1927

12.III., Iuni

Am văzut simbătă seara pe Marioara Ventura. Joacă emoțional, însă prea dramatic. Piesa lui Goga *Meșterul Manole*, nereușită, însă serios concepută. Sfîrșit emoționant. Ceilalți interpreți, afară de Storin - sublim și Nottara - maestru, infecți... (Șuluțiu, 17 ani)

4 iunie

Călduri caniculare (...) Vacanță! de-acum învață pentru examene. Învață!... Seara guvernul Averescu a căzut! S-a ales guvern palatist (liberal), amănți ai reginei, oameni interesați și fără milă de popor, egoiști și excroci. Președinte Barbu Știrbey. (Șuluțiu, 17 ani)

7 iunie

Chestiunea Goga s-a lichidat, regele a cerut demisia guvernului prin surprindere. Comentarii mai tîrziu. Deocamdată citeva fapte din ultimele zile. Încă de pe 15 mai am început să am preocuparea chiriei. La sfîrșitul lunii acesteia știam că o să am de plată 6000 de lei. M-am dus la Alex. Hodoș și l-am rugat să vorbească din vreme cu Goga. A conexat cererea aceasta și cu aceea de a solicita lui Goga președinția U(niunii) Naționale de teatru Românesc (Secție la Gémier). (Camil Petrescu)

1929

(fără dată)

Ah, e stupid: Ralea e deputat, leader al majorității, critic al *Vieții românești*, profesor universitar, totul pentru merite literare. *Poetul* Cotruș e atașat de presă la Milano, post creat anume pentru el. *Poetul* Șt. Nenitescu e atașat de presă la Haga, post creat anume pentru el. *Poetul* Blaga atașat de presă la Berna, post creat anume pentru el... (Camil Petrescu)

1931

(fără dată)

Intoleranța mi-a fost insuportabilă întotdeauna. Camil Petrescu a auzit că admir în Blaga un (mare) creator și că scriu despre Ilarie Voronca. Și fiindcă

el nu-i poate admite, fiindcă nu are elasticitate temperamentală, m-a repudiat, excomunicîndu-mă din *Cetatea literară*, care nu apare și în care nu m-a întrebat dacă aș fi acceptat să mă integrez vreodată și la care, mai ales, n-am cerut nici nu m-am simțit bucuros să scriu. Păcat că acest Camil e un om delicat, dacă este atît de stupid, încît să nu aibă simțul măsurii. (Octav Șuluțiu)

1934

26 decembrie

Am primit astăzi ultima carte a lui Mircea Eliade cu dedicație. O dedicație prea măgulitoare ca să nu-mi dea de gîndit... (Jeni Acterian, 18 ani)

1935

Duminică, 21 (aprilie)

Plimbare cu Leni și amica ei, Jeni Cruțescu la Șosea. Prima dimineată de primăvară, după atîtea ploioase. Era cald, mult verde, mult galben. Am luat vermururi și gustări la „Flora”. Leni delicios îmbrăcată. Lumea întorcea capul după noi și eram încă o dată mîndru că mergeam alături de ea. (Mihail Sebastian)

Marți 23 (aprilie)

Am întîlnit-o la un match de foot-ball (Venus-Juventus), unde ea a venit însă tîrziu fiindcă avea repetiție la teatru pentru viitoarea premieră. (Mihail Sebastian)

Joi, 25 iulie

Îmi aranjasem un program și ar fi trebuit să-l execut. Or ieri acest nebun de Eugen (Ionescu) a venit și am rîs împreună toată dimineata. Am fost apoi să ne plimbăm și pe urmă la un cinema. M-am culcat la 1 noaptea fără să fi învățat ceva... (Jeni Acterian)

1936

ianuarie

Mor oamenii mari (căci cine alții ar putea fi observați cînd mor!). A murit Rudyard Kipling, dar mai dureroasă, fiin-

du-ne mai apropiată, e moartea lui Mateiu Caragiale, la noi. Ea a produs aceeași durere și a lăsat un gol identic morții bietului Gib I. Mihaescu. Rele mari pierderi! (...) Iar zvonuri de război. Situația internațională încordată. E războiul posibil? În actuala stare de mizerie universală, în această criză teribilă, speranțe nu ne mai rămîn. (Octav Șuluțiu)

3/4 februarie

O invenție proprie: parașuta-balo-naș... E necesar să descopăr un gaz ușor (helium, hidrogen) care să se poată produce instantaneu printr-o explozie provocată prin declic. (...) Să mă ocup de chimie??? Aș scăpa de sărăcie? Aș putea să fac apoi filosofia? Dar dacă pierd timpul meu unic??? (Camil Petrescu)

6 februarie

La Fundație. Citesc aici de la 3. M-am cam săturat. Am citit *Un souvenir d'enfance de Vinci* de Freud. Vastă timpenie. Am mai citit 40 pagini din *Ainsi parlait Zarathoustra*. Grozav. A venit Emil C. (ioran) acum vreo oră. Am pâlăvrăgit puțin pe sală. Văd c-a plecat. (Jeni Acterian)

11 martie

Hitler își face de cap. În fond ce-i costă pe acești măcelari. Judecata istoriei îi va condamna: ei și!! Parcă îi doare ceva! (Octav Șuluțiu)

Joi, 19 martie

Aseară, la Lilly, unde luam masa cu întreg grupul nostru, Camil - vorbind cu Mircea și cu mine - spunea, cu una din acele mișcări de sinceritate curajoasă, care îl prind așa de bine - parcă și-ar violenta modestia, obligînd-o să cedeze în fața evidenței: - În definitiv, dragă, să recunoaștem: nu există decît trei romancieri: d-ta, Mircea și eu... Marioara Ventura, pe care am cunoscut-o săptămîna trecută la un dejun la Institutul francez, mi-a spus: - Te citeam, mă interesai, dar nu știam că ai 25 de ani./ - 26, doamnă, am rectificat eu. (Mihail Sebastian)

19 noiembrie

Mi s-ar putea reproșa prietenia reală pe(ntru) Mihail Sebastian. Dar el nu e în spirit ovrei și în orice caz mi-e omul cel mai aproape literar. Toți tinerii români pe care am vrut să-i formez mi-au adus numai urite deziluzii: Romulus Dianu, Cicerone Teodorescu, Gulianu, Eug. Ionescu etc. (...) De altfel mi se reproșează (inutil) prietenia mea pentru evreice, manifestată cu preferință. În realitate a fost tocmai dimpotrivă, dar dorinței mele de admirație, în genere românele au răspuns cu o luciditate care m-a descurajat. (Camil Petrescu)

1937

2 august

În sfîrșit, iar la Bușteni. E a treia oară că stau la Hotelul scriitorilor (...) A mai venit: Doamna Gârleanu (merita sāraca! Bārbatu-sāu a înființat doar S.S.R.-ul), doamna Hertz, cu copiii, Mihail Cela-

„Modern Times“

rianu, cu nevastă-sa. Mai e apoi Camil Baltazar (...) cu nevastă-sa, apoi G.M. Zamfirescu cu nevasta și doi copii, Tudor Mănescu cu nevasta. Și mai sînt încă de venit. (Octav Șuluțiu)

1939

9 ianuarie

Nu înțeleg de ce mi-am pierdut vacanța de Crăciun rămînînd în București. Aș fi putut să termin romanul,, aș fi putut să schiez. (...) Și din nou n-am bani, ceea ce îmi amintește că am 31 de ani, că viața trece pe lingă mine, că o pierd, că aproape am pierdut-o. (Mihail Sebastian)

10 ianuarie

L-am văzut simbătă și l-am văzut și aseară și încă nu știu dacă sînt îndrăgostită sau nu de el. Nu mai pot face altceva decît să flanez. (...) Azi am citit dimineata *Întunecatul April* și am remarcat că E. B. are obsesia inecării, ca mine. (Jeni Acterian)

Duminică, 14 (noiembrie)

Azi-dimineata, în fața Ateneului (de unde ieșeam după concertul simfonic Enescu), Nae Ionescu și Puiu Dumitrescu discutau despre criza de guvern. Cine vine? se întreba unul pe altul, ridicînd din umeri, ca tine, ca mine, ca el... (Mihail Sebastian)

15 noiembrie

Tare-i urîtă, Doamne, viața asta. Am impresia că am amortit în tristețe și urît(...) Toate au gust de cenușă (...) Mi-e frică de moarte. (Jeni Acterian)

1940

ianuarie

Niciodată nu merg la concert fără să-ntîlnesc fantoma lui Anton Holban... (Octav Șuluțiu)

Luni 17 (iunie)

Franța depune armele! (...) Hitler cere o capitulare fără condiții. (...) De citeva ori m-au podidit lacrimile. Aș vrea să pot plînge. (Mihail Sebastian)

20 iunie

N-am mai scris nimic. Ceea ce se întîmplă e atît de vast și implică forțe atît de uriașe și de complexe, încît orice notare abstractă mi se pare ridiculă, căci e ca și cum ai lua un pahar de apă din ocean ca să înregistrezi furtuna... (Camil Petrescu)

20 iunie

Mi-am amintit că peste două zile împlinesc 24 de ani. (...) N-am mai scris aici, trebuie să-mi iau un caiet și să reîncep să țin jurnalul(...) Am dat două examene. Ultimele două. Etica am dat-o cu Golopenția. Vulcănescu era încă la Londra. (...) Acum trebuie să mă apuc de teză. (Jeni Acterian)

Dialogul între jurnale poate continua la nesfîrșit, în zeci de variante. Viața continuă deși sfîrșitul filmului interbelic românesc este *Koneț*.

„Modern Times“

Sabina SPINENI

Diamant

De păcate
încărcat,
ridic cercul
la pătrat,
să-l închid
într-un carat
de lumină,
diamant
artificial,
ce-atârna,
sub radical,
agonia mea,
imundă,
în rotunda
lui vitrină...

Clarobscur

De la miez,
până la toartă,
cercul e
natură moartă,
dacă-i adumbrit,
în parte,
pictez soare
împrejur,
să-l despartă
de culoare-n
clarobscur...

Rădvan

Convocate
la sobor,
stelele-n
rădvan
cobor,/ignor
umbrele/eterne,
hurducând,
pe la apus,
cu sclipiri
ce se încaer,
arcuri pe
perne de aer...

Somnoroase

Somnoroase
peste zi,

astrele
rătăcesc
o a r b e
privitor la
frumusețea
ochilor, ce
le-or absoarbe,
cu-ape limpezi,
rotundețea,
unde-n pleoape
străvezii,
verzi-albastre,
pe-ntuneric,
s-or trezi...

Compas

Cercul intră
în impas:
omenirea,
sub compas,
a respins,
cu-n șiretlic,
gheara care
l-a ținut,
la-nceputuri,
de buric...

Plimbare

Ce-ntrebare
dacă plouă,
la plimbare
pe-o alee,
unul după
celălalt,
se topiră
peste gard,
amândouă-s
curcubeie,
el, bastard,
și ea, lactee...

Eu

Oriunde pe
un cerc sadea,
din orice punct
m-aș repera,
eu însămi sunt
tangenta mea...

Dincoace

Dincoace de
telescoape,
lumea-ncape
într-un strop,
lacrime de
cerc miop...

Prototip

Prototip omologat,
cercul se înțepenise
într-un con uscat:
murise...

Cochilie

Degrabă,
cercul și-a
îngălbenit
umbra, ca
să nu fie,
natural,
colilie,
învârtindu-și
propria,
însorită,
cochilie...

Cuib

Prudentă,
liniștea
se aciuse
în scorbură
galaxiei,
grăbindu-și
cuib -
în ciuda
gălăgiei,
crescând și
nebulosă,
din carne
și oase...

Pol

Sub radical,
noul întreg, n-o

CERSETORUL
DE CAFEA

de Emil
Brumaru

SONETUL DE PE INSULĂ (2)

(Bocește fratele lui
Robinson Crusoe)

Ți-am dat iubirea - flutur - și ți-am spus:
De-l strângi se sfarmă, dacă-l lași dispăre
În aer, înălțat precum Isus
Hristos după ce-a mers lin pe izvoare.
Ci tu ți-ai prefăcut trupul supus
Și sfaturile mele cu răbdare,
Muind creionu-n gură ca-ntr-o floare,
Le-ai scris făcând de litere abuz.
Dar n-a trecut o clipă și-n ușoare
Veșminte largi de în topoit te-ai dus.
Iar eu, rămas, privesc acum arare
Cum i se zbat aripile-n apus
Și nu pot plînge deși dînsul moare.
Sînt tot mai pustiit, tot mai ursuz....

să se nimicească,
deși continuă
să lăncezească
în locul gol,
al unui număr
atras de polul
său vitreg...

Clepsidră

Stă-n firea nisipului
să n-aibă habar
de curgerea timpului:
coșmarul încăpe
într-un pahar
al Olimpului...

Boboc

Într-o bună
dimineață,
prin gaura
viermelui*
dintr-o frunză
lătăreață,
lenea cercului
văzui,
din caliciul
timpului,
pregetă-n boboc,
și-așteaptă,
aura, să-i fie,
coaptă,
fotogenic,
mai deloc,
să-i atest
inconsistența
cu vreo poză,
n-am noroc...

* similar cu tunelul timpului

UN CONTENCIOS MEREU INFLAMABIL

MEREU inflamabilă, trezind iritări este chestiunea relației dintre evrei, (generalul) mareșalul Antonescu și armată. Oriunde ai pași pe acest teritoriu, încercând să dezlegi contrariile, iritățile izbucnesc de îndată, dînd în clocot. În recent apăruta carte despre cele trei elemente ce trezesc dispute, dr. Alex. Mihai Stoenescu mărturisește din capul locului: „Numai ideea că aş putea scrie o carte cu un astfel de subiect mi-a alertat cîțiva prieteni și i-a pus pe alții într-o postură dubitativă: Ce urmărește? Pentru că, într-un mediu de istorie viciată, exploatată propagandistic între posturi eroico-mitică și naționalismul de ultimă oră, a scrie despre evrei poate însemna crearea unei platforme politice sprijinite de aceștia, o înregimentare în rîndul forțelor sănătoase ale națiunii - adică de a deveni un «bun român», - o distrugere a oricărei cariere în orice domeniu sau pur și simplu o nebulie. Motivația mea este departe de orice astfel de calcule și teorii. Refuz isteria zonelor obscure”. A cercetat arhivele, biruind multe impedimente pe care le cunosc, încercînd să înfrunte prejudecățile de tot felul. De fapt, contenciosul acesta atît de inflamabil e creat de victimizarea evreilor din anii războiului. În litigiu nu este numai numărul victimelor evreiești ucise în 1940-1944, ci și autorii lor. Tabuizarea acestui contencios în deceniile dictaturii, nefiind posibile exegeze drepte și obiective, a fost creatoare de clișee. În primul plan apare mereu faptul că evreii din vechiul Regat, plus cei din Transilvania de Sud au supraviețuit holocaustului, această realitate fiind invocată mereu ca un merit exclusiv al mareșalului Antonescu, deși în luarea acestei decizii, în 1942, au stat precise și știute calcule politice. Se ignoră însă cu bună știință faptul că evreii din Basarabia și Bucovina de Nord au fost victimele unor omucideri de o cruzime înspăimîntătoare și că numărul lor este foarte mare. Salvarea celor dinții nu poate constitui o absolvire de la vină a sălbaticii ucideri a celor din urmă. Or, asta nu se înțelege sau nu se voiește a fi înțeles. Se adaugă la aceasta numărul victimelor, chestiune care prilejuiește un nesfîrșit lanț de controverse greu, deocamdată, de conciliat, deși documente de arhivă (dacă sînt găsite și interpretate cu obiectivitate) sînt destul de concludente. O contribuție la soluționarea acestor litigii se vrea cartea d-lui Alex. Mihai Stoenescu, *Armata, mareșalul și evreii*. Se înțelege însă că ea a apărut aproape simultan cu o alta, *Evreii sub regimul Antonescu*, semnată de dl. Radu Ioanid. Examenul lor comparat - la capitolul cifre, interpretări și vinovații - e imposibil de eludat, devenind cu adevărat necesară, demonstrînd, implicit și explicit, cît de acută e distanța dintre un punct de vedere și altul.

Faptul că în anii treizeci antisemitismul a luat, în România, proporții e o realitate cred de nimeni contestată. Mai ales

Alex. Stoenescu, *Armata, mareșalul și evreii*. RAO International Publishing Company, 1998.

că cuzismul (reorganizat, în 1935 sub titulatura de Partidul Național Creștin, în fruntea căruia s-a așezat, alături de A.C. Cuza, poetul Octavian Goga) și, mai ales, legionarismul căpătaseră forță politică, cucerind simpatii. De altfel, în 1938 și 1940 două legiuri discriminatorii legează efectiv antisemitismul, cea dintîi prin pierderea cetățeniei române a unei treimi din populația evreiască a țării, cea de a doua (inspirată direct din legiuirea rasistă de la Nürnberg din 1935) determinînd decăderea din drepturile civile și politice ale evreilor. Se mai spune acuzator că evreii au alimentat numeric mișcarea comunistă a timpului. Dar se recunoaște că întregul efectiv al comuniștilor de pînă la război nu depășea cifra de o mie. Și cum numărul evreilor după recensămîntul din 1930 era de 756.930. Cîți, procentual, dintre aceștia, au fost comuniști? Imensa, copleșitoare lor majoritate n-avea nimic comun cu această ideologie. Se mai impută că evreii priveau cu simpatie către URSS. Nu voi contesta că unii au avut astfel de simpatii în preajma războiului. Dar explicația trebuie căutată în antisemitismul legiferat în 1938 și 1940, unii (destui) evrei dînd crezare clișeeleor că URSS e țara care asigură egalitate de tratament tuturor locuitorilor. Ca o consecință a acestor aspirații înșelătoare, unii evrei, s-a spus, (și documente din arhivele armatei verifică aserțiunea) s-au comportat ticălos, în iunie 1940, la retragerea armatei române din Basarabia și Bucovina de nord în urma ultimatumului sovietic. Dar nu au fost numai ei, ci și alte minorități naționale (ruși, ucrainieni, germani) și chiar români furioși, disperați, că armata română îi lasă de izbeliște. Voi reveni la această chestiune. Voiesc, deocamdată, să subliniez necesitatea examinării drepte a acestor imputări, căutîndu-le, obiectiv, cauzalitatea și adevărul înțelese.

AUTORUL cărții pe care o comentez urmărește cronologic procesul victimizării prin omucideri a evreilor din România, care au cunoscut un adevărat genocid. După relatarea numărului victimelor din Dorohoi (iunie 1940) și ale rebeliunii legionare din 21-24 ianuarie 1941, se oprește îndelung la pogromul de la Iași din 25-30 iunie 1941 pe care autorul - aici de o pudicitate rezervată de neînțeles - evită termenul pogrom, preferînd pe cel de masacru sau evenimente sîngeroase. Mă întreb, fără să polemizez, cam de cîte victime ucise e nevoie pentru ca un masacru să devină ceea ce este, un pogrom? Desfășurarea evenimentelor care au premers și determinat pogromul sînt destul de corect înfățișate. Unde mă deosebesc mult de dl Stoenescu este în aprecierea numărului celor uciși. D-sa ajunge la încheierea că au fost uciși 4000 de evrei. („Probabil că cifra folosită de documente oficiale românești - 4000 de victime - este cea mai aproape de adevăr, incluzîndu-i în această cifră și pe cei care aveau să piară ca urmare a uneia din cele mai oribile vinovații”). Dl Radu Ioanid, în cartea sa, propune cifra de 8000 de victime iar alții (ca Matahias Carp în 1947) se opresc

la cifra de 12000 victime. Sigur că evaluarea acestor cifre de victime, cu tot lanțul lor de încinse controverse, e, pînă la urmă, sinistru. Dar e necesară (în acest caz, ca și în celelalte: Basarabia, Bucovina de Nord, Transnistria, Odessa) pentru stabilirea adevărului. Dl Stoenescu citează un document, după cartea d-lui Cristian Troncotă despre Eugen Cristescu, care e o notă informativă a doi evrei din 1943. Acel document afirmă că în 8-9 iulie 1943, împlinindu-se atunci - după calendarul evreiesc - doi ani de la pogromul de la Iași din 1941 „familiile evreiești ieșene care au avut morți cu ocazia acestor dezordine au făcut parastase în toate sinagogile locale pentru pomnirea acestor morți. Cu această ocazie s-a constatat, după tablourile de la toate sinagogile, că numărul acestor morți a fost de 13.266, dintre care 40 de femei și 186 de copii”. Dl Stoenescu socotește că aceste cifre ar cumula și victimele din 1941-1942. Dar cîte, dacă am admite această ipoteză de lucru, pot fi ele ca să tripleze numărul celor uciși în pogromul de la Iași? Aici, ca și în alte cazuri asemănătoare, dl. Stoenescu procedează - după o vorbă a poetului Ion Barbu - prin a exagera în minus. Ceea ce e mult regretabil. Noroc că, în finalul capitolului, concluzia este deplin acceptabilă, propunînd un diagnostic exact: „La Iași a fost un masacru petrecut pe teritoriul României, iar Antonescu, cu toată revolta sa tardivă, rămîne răspunzător politic sută la sută pentru el. Acest asasinat poate fi considerat și pogrom, pentru că s-a făcut cu știrea autorităților locale (germane) și a fost facilitat de slăbiciunea autorității române”. În Basarabia și Bucovina de Nord trăiau, în iunie 1940, peste 300.000 de evrei. Se admite că, în preajma războiului, 100.000 dintre aceștia s-au evacuat sau au fost evacuați de autoritățile sovietice în regiunile lor asiatice, inclusiv în înghețata Siberie, alții, infinit puțini, fiind încorporați în armata sovietică. La reîntoarcerea armatei române în aceste provincii indubitabil românești, Ion Antonescu, considerîndu-i pe evrei vinovați pentru manifestările lor prosovietice din iunie 1940 (în treacă fie notat aici, dl Stoenescu dă prea mare extensie rapoartelor unor mari unități românești din 1940, neexaminîndu-le critic, pentru a evita scorile exagerărilor vinovate) și pentru comportamentul unor evrei din armata sovietică ce au incitat la rezistență împotriva ostirii române în ofensivă, dă dispoziții exprese pentru sancționarea aspră a tuturor evreilor, deci a întregii etnii din aceste teritorii. La început evreii sînt evacuați din comunele rurale spre cele urbane, cu care ocazie se petrec omucideri oribile, apoi, de aici, în ghetouri (pe drum iar avînd loc omucideri de proporții), iar, de aici, spre Transnistria, un ghetou îngrozitor mai mare, unde se înregistrează zeci de mii de victime datorită condițiilor groaznice de trai. Toate aceste grozavii au fost făptuite - din ordin venit de la centru și, apoi, retransmis local - de jandarmeria română, unități ale armatei române, poliția armatei române și de unități germane. Întrebarea este cîți dintre acești evrei au fost uciși? Vreo

45.000 au fost uciși înainte de deportarea în Transnistria, ceilalți au fost deportați (Folosesc cifre propuse de dl Radu Ioanid în recenta sa carte), cei mai mulți găsindu-și, acolo, moartea. Unii analiști, ca Sabin Manuilă și W. Filderman, au propus cifra de 104.000, dl Dinu C. Giurescu avansează cea de 108.000, alții merg pînă spre 140.000-150.000. Dl Stoenescu apreciază lucid: „Chiar dacă aceste asasinat nu au avut anvergura celor făcute de naziști, ele se înscriu, fie prin tratamentul cauzator de moarte, fie prin execuții, în termenul generic de Holocaust (Șoah), constituindu-se în partea de implicare a României în acesta”. În litigiu este, apoi, cifra evreilor neromâni uciși de armata română - din dispoziție expresă a lui Antonescu - la Odessa, Dalnic și în ghetourile din Ucraina stăpînită de autoritățile române. Dl Stoenescu propune, pentru Odessa, cifra de 7000 de evrei uciși. Dl Radu Ioanid propune o cifră mai mare. Dacă dl Stoenescu apreciază cifra totală a victimelor (exagerînd, cum spuneam, mereu în minus) la 70.000-80.000, dl Radu Ioanid menționează: „cel puțin 250.000 evrei și-au găsit moartea, sub jurisdicția românească, asasinați din ordinul autorităților (centrale sau locale) românești, uneori în colaborare cu germanii, deseori fără concursul acestora”. Deosebirea - se vede - e foarte mare și nu cred că este în favoarea cifrelor propuse de dl Stoenescu, mereu micșorate cu sistemă.

EXCELENT, pătrunzător și expresiv (aici contribuie mult darurile de prozator ale autorului) este portretul posibil al mareșalului Antonescu (ultimul capitol din carte). Umblînd, atent, prin arhive, i se descoperă lui Antonescu o cronică și acută boală nervoasă, de unde și ciclotimia sa, neconfirmîndu-se și sifilisul de care vorbește cu o precizie în care cred colegul meu, dl Alexandru George. Din boala nervoasă și ciclotimia rezultă comportamentul său contradictoriu, cu alternarea stărilor de spirit. Oricum, și în cazul României se poate vorbi de un bolnav care i-a condus destinul din 6 septembrie 1940 pînă la 23 august 1944. E considerat vinovat pentru continuarea războiului dincolo de Nistru, pentru intrarea în conflagrație fără un tratat militar cu Germania lui Hitler, pentru asumarea exclusivă a luptelor pentru cucerirea Odesei. Să rețin această apreciere finală: „Și, totuși, de ce rămîne mareșalul Antonescu un criminal de război? Pentru că sub acoperirea ordinului său au murit evrei nevinovați în Basarabia și Transnistria, pentru că sub acoperirea ordinului său au fost executați nediscriminatoriu unii ostăci ai represaliilor din Odessa, pentru masacrul de la Iași pe care nu l-a putut împiedica, dar mai ales pentru războiul iresponsabil dincolo de Nistru, fără nici o garanție, fără nici o înțelegere, război în care a omorît zeci de mii de români”. E o concluzie (să spun o sentință?), dreaptă și măsurată care, tocmai de aceea, va irita enorm (se putea altfel?) pe zelatorii mareșalului Antonescu.

UN EXILAT PAIDEIC

AM APLAT târziu despre moartea Doinei Graur, un fapt care m-a tulburat. Mi-a fost colegă de facultate, una din cele mai bune studente ale anului nostru. Provenea dintr-o familie cu tradiții cărțurărești, nepoată a criticilor ardeleni Septimiu Bucur și Ion Chinezu. A fost asistentă universitară și mulți ani cercetătoare la Institutul „G. Călinescu”. A publicat puțin în reviste, în special studii de comparatistică, iar în 1983 i-a apărut la Editura Dacia lucrarea de doctorat despre tema infernului în literatură (*Avatarurile unui mit*). A lăsat netipărite multe articole și studii din care s-ar putea alcătui un interesant volum. Inedit este și textul pe care îl publicăm mai jos, consacrat lui Basil Munteanu, criticul român trăitor în exil și pe nedrept uitat de compatrioții săi „prea lesne amnezici”. (G. Dimisianu)

NOI, cu toții, l-am învăluit într-o nedreaptă uitare pe un mare cărțurar.

Este vorba despre Basil Munteanu, pre numele lui dintâi Vasile Munteanu - brăilean prin origine, român prin destin, european prin vocație. Născut în 1897, el a plecat din 1922 spre Franța. Timp de trei ani a frecventat „școala” de la Fontenay-aux-Roses, pe care o înființase N. Iorga pentru desăvârșirea tineretului nostru - apoi s-a stabilit la Paris, pe care nu l-a mai părăsit până la moartea survenită în 1972. Doar între 1939-1942 a revenit la București, unde și-a susținut doctoratul, a fost ales membru corespondent al Academiei Române și a ținut un curs la Facultatea de Litere și Filosofie despre clasicismul francez, completat oarecum în 1946 prin volumul *Permanențe franceze*. În faimoasa capitala s-a făcut repede remarcat grație contribuțiilor sale prețioase la elucidarea coordonatelor ultimei jumătăți a celui de-al XVIII-lea veac francez, fiind inclus de timpuriu sever selectivului „Collège de France” - și fiind apoi treptat recunoscut de exclusivista elită intelectuală pariziană ca mare specialist în domeniul neoreticilor și îndeosebi în cel al comparatismului (să ne amintim că a fost, ani de-a rândul, secretar de redacție la inegalabila „Revue de littérature comparée”).

B. Munteanu a înțeles să-și asume de altfel din tinerețe ipostaza, cotidian spartană, de erudit. Iată ce-i scria lui I. Chinezu la 28 decembrie 1924 și la 31 iulie 1939: „am devenit un om «cumsecade», un om «cuminte», nițel opac, nițel tern, căruia cereștile porți azurii ale sentimentelor îi sunt interzise”; „Sunt în rândurile tale câțiva termeni divinatorii, care m-ar face să plâng, dacă aș ști plânge!”; tot lui îi mărturisea, la 5 decembrie 1933, permanentele oscilări între încrederea euforică în sine și neîncrederea fără temeieri - trăiri specifice oricărui intelectual care și-a propus obiective substanțiale, deopotrivă imediate sau cu „bătăie lungă”, circumscripse exegetice sau cuprinzător sintetice. Doar „credința mistică în virtuțile de frate prieten”, cum însuși a declarat-o, l-a mai alinat; adică legăturile te-meinice cu cei rămași în țară - precum o dovedesc și o confesiune făcută aceluiași I. Chinezu, la 29 iunie 1938 („Mă Ioane, tu să crezi în mine ca-n Evanghelie, chiar dacă nu-ți scriu, fiindcă eu nu uit nimic, nu renunț la nimic și nimic nu mă poate mișca dintr-o prietenie o dată mărturisită și de atâtea ori încercată, cum e a noastră”), și nenumăratele scrisori din volumul de *Corespondențe*, pe care l-a editat Ioan Cușă, sub tutela discretă a Emanueliei Munteanu, soția sa (Paris, „Ethos”, 1979).

A fost B. Munteanu un exilat voluntar? Desigur. Dar nu din rațiuni van cosmopolite, ci din convingerea profundă că

e dator să se îplinească științificește într-o ambianță realmente propice, că trebuie să-și câștige o recunoaștere internațională, la care aspira îndreptățit. Iar în exilul auto-impus românul din el a avut permanent o atitudine exemplară. Bunăoară, el nu și-a uitat nici un moment originea. Dimpotrivă: total opus unui Cioran, de pildă, a ținut să-și salgardeze limba străbună, pe care o utiliza în corespondența către prieteni, exploatându-i cu evidente delicii nuanțele neaoș țărănești; iar ca emisar al nostru pe meridiane străine, când în 1935 Roger Vercelet a publicat romanul, infamant pentru noi, *Notre père Trajan*, el a reacționat prompt, reproșându-i scrupulos și civilizat insinuările răuvoitoare, judecățile superficiale, umorul dubios și ușurința în a blama. De-a lungul anilor premergători războiului, nu s-a simțit propriu-zis exilat; și-a amânat numai, iarăși și iarăși, cu specific juvenilă încredere în nelimitarea viitorului, revenirea la țara de baștină, a cărei nostalgie îl macera totuși obsedant, precum a și afirmat-o repetat; și aceasta, din dorința de a acumula cât mai multă știință, pentru a le împărtăși apoi alor săi tot ce a „învățat și gândit cu atâtea trudă” (așa cum îi scria la 10 septembrie 1934 lui S. Pușcariu), sau chiar pentru ca, alături de „frați”, să facă „ce nu s-a văzut, nici făcut în țara românească” (așa cum îi scria la 29 iunie 1938 lui I. Chinezu). Or, după potopirea calamității comuniste - ce i-a repugnat lui, cărțurarului umanist, ca orice totalitarism - dorul lui de țară a căpătat colorit tragic, izvorât din ideea neputinței de a o mai revedea, el refuzând să se întoarcă aici, pentru a asista într-o silnică inerție (dacă nu chiar într-o previzibilă claustrare forțată) la exterminarea demoniac programată a intelectualității; în schimb, cu prietenii apropiați, care nu-l mai puteau vizita acolo, departe, a păstrat legături tainice, preponderent orale, prin mesageri benevoli, francezi sau români; pe cei câțiva tineri vrednici, care au „îndrăznit” să-l abordeze, i-a ajutat patern, discret și eficient; însă pe vizitatorii inopinați îi verifica cu acrimie, în virtutea ororii sale de impostură, cupidități ori compromisuri.

DAR B. MUNTEANU se distinge prioritar ca exilat paideic prin acțiunea neostoită pe care a desfășurat-o, cu „armele” lui caracteristice, pentru popularizarea europeană a românității - fără nici un „catalizator” extrinsec, ci numai dintr-un imbold intim, funciar, psiho-moral. Nu este vorba numai despre intenția sa de a scrie un studiu relativ la un personaj reprezentativ al folclorului nostru, precum Păcală; nici despre faptul că le-a făcut cunoscute cititorilor francezi profilurile câtorva români marcanți, iar comparatiștilor europeni, apăruturile comparatiștilor

noștri; și nici chiar despre prezentarea unor comunicări științifice, sugestive prin subiectele lor, ca *La Littérature roumaine et l'Europe*, ori *L'Art roumain à la recherche de l'absolu*. Este vorba despre o anumită strategie aleasă întru atingerea unor obiective majore, vaste. Astfel, el plănuiește să înfățișeze mai amplu beletristica românească - proiect împlinit în 1938, când la editura pariziană „Sagittaire” îi apare *Panorama de la littérature roumaine contemporaine*, carte despre care îi divulga lui I. Chinezu, în 29 iunie, că l-a „ucis”, fiind pentru el „un caz de conștiință”; de-a lungul a peste 300 de pagini, el ne prezintă literatura foarte sistematic și sintetic, pedalând pe esențe, vădind comuniuni afective cu scriitorii detaiați, dar și o netă detașare, când își exercită prerogativele axiologice, situând fiecare creație și întregul complex, din unghi comparatist, în orizont european; iar în capitolul final, „Perspectives”, el definește „noua” literatură ca fiind animată de o viguroasă creativitate; tăsnită din dorința de a se ilustra prin opere valoroase, relevând o „prodigioasă voință de a trăi” și de a-și legitima onorabil viața cultural-spirituală prin „revelarea unui fond personal” - „căutare patetică”, în care rezidă tocmai originalitatea ei, ce o diferențiază, pe plan comparatist, de celelalte literaturi central-europene. La apariție, studiul a fost bine primit - Paul Valéry recunoscând că i-a produs o plăcută surpriză, iar Blaga considerându-l, ca mulți alți români, „strălucit”. Din păcate, la noi el este prea puțin cunoscut; mai mult chiar: nu puțini dintre faimoșii specialiști autohtoni i-au citat în bibliografiile lor titlul incomplet - ceea ce face inutil orice comentariu.

PESTE mulți ani, când devenise o somitate științifică, B. Munteanu publică un alt foarte dens studiu, *Constantes dialectiques en littérature et en histoire. Problèmes. Recherches. Perspectives* (Paris, Didier, 1967), prin care propune comparatismului, teoretic și practic, o inedită tactică exegetică, programată să faciliteze „comprehensiunea explicativă” a fenomenelor literare, deci situarea lor mai adecvată în istorie și în existență. Or, în ultimul capitol, intitulat „Un phénomène d'orientation synthétique: universalisme et autochtonie”, el se recomandă și ca promotor al unui veritabil comparatism umanist „în actu”, și ca zelos cărțurar român. Căci el semnalează mai întâi „universalitatea virtuală” a unor opere ale literaturilor de limbă cu difuzare non-universală și datorită elementară a specialiștilor consacrați de a le depista. Apoi el procedează exemplar în consecință cu literatura și întreaga spiritualitate a propriului său popor, potențându-și maxim pledoariile deopotrivă riguroase și patetice din studiul anterior. Mai precis, el concepe drept „constante dialectice” specifice nouă într-o privință „dualismul biologic, congenital, etnic” daco-roman, activ până astăzi - iar în altă privință, corelările organice dintre autohtonă noastră

tră „pasională și pasionată”, având ca model socio-moral „omul de omenie” („l'homme humain par excellence”) și „elanul, universalist” la scară antropologică și cosmică, apte să revigoreze integrările noastre continentale și mondiale. Și, pentru a-și convinge confrății de pe toate meridianele, el produce ca argumente probatorii mărturiile imparțial laudative ale multor vizitatori ai României, apoi coordonatele definitorii ale arhitecturii și folclorului, dimensiunile particulare ale operelor unor „ambasadori” marcanți, ca Brâncuși sau Enescu, ale lucrărilor câtorva erudiți de talia lui O. Densusianu sau ale comparatiștilor autohtoni, dar mai ales valențele supra-naționale ale unor creatori precum Creangă, Eminescu, Blaga, Elena Văcărescu și Contesa de Noailles.

Așadar, cele două cărți cardinale ale lui B. Munteanu, de o paradigmatică ținută științifico-etică, se încheie prin calde și întemeiate pledoarii în favoarea popoului său, nicidecum uitat. Canalizând realmente atenția intelectualității occidentale asupra spiritualității românești (evenimente consemnate de altfel publicistic în momentele respective), ele au contribuit mai eficient și mai demn decât orice publicitate zgomotoasă la smulgerea noastră dintr-o nu tocmai îndreptățită necunoaștere sau chiar desconsiderare.

SAVANTUL contemporan și învățatul umanist Basil Munteanu este neîndoios mult mai mult (re)cunoscut în străinătate decât în propria lui țară. Este drept că, pe de o parte, el și-a publicat marea majoritate a lucrărilor lui acolo, nu aici - dar nu este valabil același lucru și pentru Ionesco, Eliade, Cioran, considerabil mediatizați? Omisiunea aceasta se poate explica numai prin moartea lui, mai îndepărtată în timp? Este drept, pe de altă parte, că domeniul activității sale și îndeosebi însăși persoana lui, de o rarissimă, pilduitoare modestie, se pot taxa drept mai puțin „mediatizabile”.

Totuși, se cuvine să-l repunem în drepturile conferite de istorie pe acest exilat paideic, care, aidoma unui M. Eliade ori unui V. Horia, și-a servit din depărtări țara, fără răgazuri și fără ostentație.

Se cuvine să-l așezăm în galeria marilor spirite românești - panteon fără de care nu putem supraviețui.

Sau preferăm oare să-l exilăm și din memoria noastră - a românilor uneori prea lesne amnezici?

Doina Graur

ȘANTAJUL (II)

Dorin
Tudoran

PUPAT TOȚI
PIAȚA
UNIVE'SITĂȚI

REVIZIONISMUL constituie bau-baul folosit de mai toate doctrinele pentru care mai presus de adevăr trebuie acreditată imaginea monolitică, de „nezdruncinat“, a fidelilor ideilor respective. Istoria partidelor comuniste, ca să ne oprim la exemplul cel mai apropiat în timp, este marcată nu doar de crime împotriva umanității, dar și de exterminări reciproce între „tovarășii de drum“. Simptomatic este că suficient de multe analize ale comunismului reușesc - voluntar ori nu - să distribuie accentele de așa natură, încât deseori atenția este orientată mai mult asupra victimelor „revizionismului“ și „scizionismului“, decât asupra tragediei victimelor de dinafara doctrinei. Sigur, va fi fiind amuzant să aflăm ce culoare aveau papucii tovarășei Ana Pauker cu care energicul produs al Cominternului arunca, să zicem, după Teohari Georgescu. Eliminarea lui Teohari Georgescu este și ea semnificativă pentru felul în care opera „profilaxia“ internă de partid. Lichidarea lui Lucrețiu Păstrășcanu de către „tovarășii de idealuri comune“ constituie un moment de virf al ticăloșiei interne de partid. Și așa mai departe. Numai că semnificația unor asemenea episoade n-ar trebui să devanseze interesul pentru victimele de dinafara doctrinei, cele împotriva cărora s-a produs marea crimă. Cu toate acestea, multe asemenea analize induc cititorilor mai degrabă un „Vai, săracii Foriș, Păstrășcanu și ceilalți...“, decât reacția de a determina derularea unui real proces al comunismului. O asemenea ciudațenie amintește numeroasele situații în care, criminali odioși își petrec detenția scriind pagini autobiografice pe care le vînd la prețuri astronomice unor edituri și studiouri de filme. Totul sfîrșește prin îmbogățirea asasinilor, consolidarea monopolului asupra pieței pentru anumiți editori și producători de filme. Victimele crimelor sînt

împinse, discret dar ferm, undeva spre fundal. Practic, sînt victimizate încă o dată. Dacă asasinii nu mai apucă să se bucure de averile dobîndite prin „drepturi de autor“, familiile lor se îmbogățesc peste noapte. Ce se întîmplă, în schimb, cu familiile, cu urmașii victimelor? Ei, fiecare să se descurce cum poate!

Apariția *Cărții negre a Comunismului* dă încă un prilej stîngii pro-comuniste occidentale de a striga „Săriți, revizionisții!“ Sigur, o face un pic diferit decât în urmă cu cîteva decenii. Bineînțeles, își revizuieste strigătul, căci discursul nu mai poate fi identic cu cel al anilor '50-'60. Cu toate acestea, mesajul este cam același, iar mașinăria se dovedește încă performantă. Și tentaculară. Ori de unde ai încerca să apuci „hidra“, vorba d-lui Ion Iliescu, brațele ce o apără ridică prompt pancarta cu „Săriți, revizionisții!“ În ce ar consta și cum s-ar încerca nefastele revizuirii nu se explică prea bine. În ultimă analiză, însă, ideea acestor panicați și panicarzi de stînga este una dovedind nu doar o obsesie, ci și o teamă. Aceasta din urmă - ușor de înțeles. Dacă obsesia este că orice demers comparativ între fascism și comunism ar urmări doar aruncarea în derizoriu a tragediei unora din victimele *brunilor*, teama este că un adevărat proces al comunismului (fie doar și sub forma analizării lui ca fenomen) ar scoate la iveală complicități dintre cele mai jenante. Ca să nu mai spunem de colaborările unora și cu *brunii* și cu *roșii*. Cel mai prost ies din acest bilci cei victimizați și de fascism și de comunism. Practic, acestei categorii i se răpește dreptul la orice apel. Singura șansă ce li se acordă este să „opteze“ - ori au fost victime ale fascismului, ori au fost victime ale comunismului. Ideea că ar fi putut fi victimele amîndurora trebuie să le iasă din cap, altfel... Altfel, ce? Altfel, sînt niște revizionisți.

Se încearcă pînă și „reglementarea“

eforturilor de a nu uita, de a-ți cinsti victimele. Asemenea fundamentalisți ai cotelor ne lasă să înțelegem că victimele unei ideologii totalitare ar avea dreptul să facă recurs la memoria noastră, în vreme ce victimele altei absurdități ideologice, nu. Ce facem cu cei victimizați de ambele ideologii? Chiar dacă nu poți muri decât o dată, victimizat poți fi la nesfîrșit. Și numărul celor ce au avut această neșansă nu este tocmai neînsemnat. Cum nu lipsit de importanță este și gestul de a distorsiona, de pildă, semnificația „Memorialului Sighet“. Este meritul extraordinar al „Alianței Civice“ de a fi făcut posibil acest act de justiție și împlinire a unei datorii morale. Dacă mulți dintre noi nu ne-am învrednicit să sprijinim un asemenea efort, măcar să respectăm ce au făcut alții, cei care ne-au spălat obrazul minjit de indiferență. În urmă cu cîteva ani, după o discuție cu d-na Dorana Coșoveanu, Domnia-sa mi-a dat o copie de proiect a „Memorialului Sighet“. Am făcut copii după el și l-am trimis mai multor fundații. Indiferența față de sprijinirea financiară a proiectului s-a dovedit politicoasă, dar totală. După ce am fost ascultat cu atenție, într-una din întîlnirile obținute pentru a solicita sprijin în favoarea acestui proiect am fost întrebat „Cam cîte victime s-au înregistrat acolo?“ Aveam să înțeleg că numărul indicat de mine nu era de natură să impresioneze. Aflam, încă o dată, cît de impropriu poate opera mecanismul acestei contorizări a victimelor. Cînd singur numărul victimelor contează, iar natura crimei devine un factor secundar, dialogul dispăre. De aici și pînă la ierarhizarea pe culori a crimelor (brună sau roșie) nu mai este decât un pas. El este făcut, chiar sub ochii noștri, cu o dezinvoltură aiuritoare. Pro-comunistă stînga occidentală își găsește aliați și unde nu te-ai aștepta. De ce? Dincolo de interese străvezii, cine poate explica iraționalul?

PĂCATELE LIMBII

de Rodica
Zafiu

TUN

ÎN LIMBAJUL argotic românesc, cuvîntul *tun* e folosit pentru a desemna o afacere ilegală (escrocherie, furt, spargere etc.) de proporții, cu mari sume puse în joc, cu beneficii considerabile pentru participanți. Sensul a intrat în limbajul gazetăresc, unde apare tot mai des în ultimul timp, ca una din manifestările lexicale ale temei corupției; nu e însă înregistrat de dicționarele noastre generale (nici de dicționarul academic, DLR, ale cărui fascicule conținînd-litera T au apărut între 1982 și 1983, nici de ultima ediție, din 1996, a *Dicționarului explicativ - DEX*). Sensul interlop al lui *tun* era totuși atestat deja în 1936, în micul glosar al lui V. Cota (*Argot-ul apașilor. Dicționarul limbii șmecherilor*), și în glosarele de argou recent apărute - Traian Tandin, *Limbajul infractorilor*, 1993; Nina Croitoru Bobârnice, *Dicționar de argou al limbii române*, 1996 - cuvîntul e cuprins; alături de el apare derivatul (nume de agent) *tunar* „spărgător; infractor mare“; „hoț de locuințe; infractor renumit“.

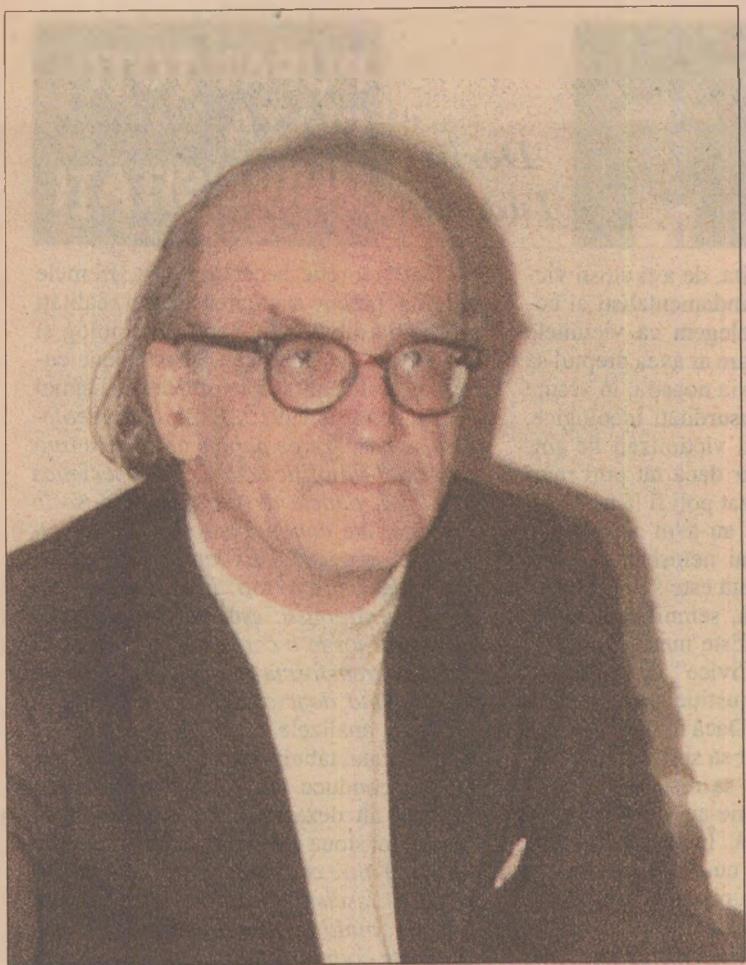
Evoluția semantică a cuvîntului *tun* nu e greu de reconstituit: noua semnificație e legată de *lovitură*, care include, între mai multe sensuri apropiate, pe cel „infracțional“; inițial argotic, acest sens a devenit între timp pur și simplu colocvial (ceea ce nu înseamnă că e și înregistrat explicit în DEX; se poate totuși deduce, cu bunvoință, din „atac îndrăzneț“ sau „succes important“). *Lovitura de tun* este, evident, un tip „superlativ“ de *lovitură*, foarte puternică; e posibil să fi intrat în jocul semantic și funcția - de întărire a unei acțiuni sau a unei calități - pe care *tun* o are, adverbializat, în diferite combinații de cuvinte (*a dormi tun, înghețat tun, sănătos tun, beat tun* etc.). Între substantivele cu valoare adverbială de indicare a unui grad superlativ, *tun* (probabil cu sensul de „tunet“) se poate compara cu *trăznet* (*deșteaptă trăznet, frumoasă trăznet*). E de discutat dacă *tun* cu înțelesul de „lovitură“ s-a dezvoltat prin metonimie, prin elipsă, sau direct din sensul mai vechi al

lui *tun* „lovitură de tun“ (cf. DLR). Oricum, cuvîntul apare frecvent în construcție cu verbul *a da* (ceea ce confirmă legătura cu *lovitură*) - *a da un tun*: „Di Popîrtac *a da un tun* de 7 milioane“ („România liberă“ = RL 949, 1993, 6); „un calcul simplu care ia în seamă actualul curs al dolarului ne demonstrează fără putință de tăgădă că *tun* se pregătea *să dea* abilitul Mania“ (RL 2126, 1997, 8); „doi studenți și-un pierde-vară *au dat un «tun»* de aproape 52 milioane lei“ (RL 2251, 1997, 19); „a reușit în scurt timp *să dea* mai multe *«tunuri»*“ (RL 2306, 1997, 19). Croitoru-Bobârnice indică și expresia *a trage un tun* „a se îmbogăți, a da lovitura“, pe care n-am întîlnit-o în texte, dar care nu e deloc imposibilă, dată fiind frecvența argotic-familiară a verbului *a trage*. Expresia ar dovedi și tendința expresivă de remotivare, prin legare de contextul cel mai tipic pentru *tun* - cel „artilistic“; remotivarea se poate observa și în citatul: „«*Tunuri*» tari, cu bătaie lungă, în timp scurt“ (RL 2115, 1997, 6). Adesea, *tun* e folosit în afara expresiilor, pur și simplu ca nume de acțiune: „marile *«tunuri»* post-decembriste“ (RL 2015, 1996, 4); „Marele *«tun»*: embargoul iugoslav“; „cel mai mare *«tun»* la care a participat“ (RL 2282, 1997, 24); „Un *«tun»* de peste patru miliarde lei într-o singură lună“ (RL 2419, 1998, 24); „cei doi sunt căliți în *tunuri*“ („Academia Cațavencu“ 17, 1998, 8). O contaminare voită în interiorul aceluiași cîmp semantic - din care fac parte alte două cuvinte de sursă argotică și foarte la modă în jurnalismul actual, *gaură* și *teapă* - poate fi bănuită în manierismul retoric al unui titlu de ziar: „La *«Fulger»* Bragadiru *a tunat* cu *găuri* de miliarde“ (RL 2416, 1998, 8).

Pus încă, adesea, între ghilimele, *tun* e probabil unul dintre cuvintele care vor migra către zone mai puțin marcate stilistic; expresivitatea sa moderată și destul de transparentă îi conferă un caracter de termen „tehnic“, necesar.

Deși teoretic acceptăm că extremele se ating, practic asumarea acestei realități întîmpină dificultăți. Reputat sociolog și analist politic american, și excelent cunoscător al realităților românești, Daniel Chirot scria în 1992: „*Extremele ideologice se bazează pe puncte de vedere fundamentale simplificatoare. Cînd asemenea ideologii, puncte de vedere sînt puse în practică, ele conduc, aproape întotdeauna, la dezastru. [...] Extremiștilor le place să-și definească toți inamicii politici drept... extremiști. asta nu-i împinge pe oponenții lor la o convertire politică, dar îi poate transforma în susținători pe cei manifestînd doar o simpatie moderată*“. Evident, analizele tendențioase, acuzele neverificate, tabuizarea unor subiecte etc. nu pot conduce într-o țară ca România decât la alt dezastru - îngroșarea rîndurilor celor două extreme. „*Confrunțați cu alegerea între ceea ce acestora din urmă li se părea fascism și comunism*“, continuă Chirot, „*mulți intelectuali ai anilor '30 au acceptat comunismul ca o filozofie politică viabilă, în ciuda faptului că existau deja dovezi ale crimelor comise de comunism. Mulți alții, care în condiții normale ar fi fost mult mai moderați, au simțit că, dacă e de ales numai între, pe de-o parte, stalinismul brutal și lipsit de Dumnezeu, iar pe de altă parte, fascism, era mai bine să fii de partea lui Hitler și a celor de teapa lui, deși era evident că asta conduce la brutalitate și război*“. Cine și de ce încearcă, încă o dată, să contribuie la îngustarea periculoasă a opțiunilor pe eșichierul politic al țării noastre, pe eșichierul politic al țărilor fost comuniste? „*Marxiștii și fasciștii*“, scrie Chirot, „*au putut să cadă de acord asupra faptului că democrația burgheză era coruptă, slabă, ipocrită și plictisitor de lipsită de eroism. Și marxiștii și fasciștii au fost convinși că această democrație este condamnată să dispară în fața unor ideologii mai puternice. [...] Nici legăturile de sînge, nici chemările la lupta de clasă ori puritate ideologică n-au produs altceva decât dezastru*“. Revizionismul ce poate împinge țări ca România într-un dezastru pe care l-au mai cunoscut nu adie, repet, dintr-o singură parte și nu are o singură culoare. „*Pînă în ziua în care vom dispune de teorii sociale care să explice și să facă prognoze perfecte cu privire la comportamentul uman - zi care nu va sosi nici în acest secol, nici în următorul, - ideologia de centru, confuză cum este și va continua să rămînă, va fi, întotdeauna, mai bună decât ideologiile de extremă dreaptă ori stînga, oricît de clare ar fi acestea*“, scrie Chirot, spre a-și încheia astfel articolul intitulat „Stînga, dreapta, centru în politica modernă“ (*Meridian*, nr. 3, ianuarie-aprilie 1992): „*Sigur, asta nu prezintă nici o consolă pentru cei năpăstuiți. Este, însă, responsabilitatea intelectualilor - care au vremea necesară să gîndească la asemenea lucruri - să-și reamintească faptul că aceasta este singura mare lecție politică pe care ne-a oferit-o secolul XX*“.

Care-i buba? Una din ele ar fi că oameni ce ar fi trebuit să învețe lecția de care vorbește Daniel Chirot preferă să dea lecții ce nu pot conduce decât la polarizarea spre extreme, vulnerabilizînd încă o dată centrul veritabil. Buba mai este că oameni ce invocă permanent valorile liberalismului se grabesc să le calce în picioare. Iar apoi se mai declară și uimiți, îngrijați, de o formă ori alta de revizionism. De fapt, numai de una; cealaltă pîrindu-li-se, probabil, pasabilă. Ca și în tristul nostru trecut comun.

MIRCEA

SCRISORILE lui Mircea Eliade adresate mie între 1968-1986 însumează peste o sută de pagini dactilografiate. Cu excepția unor texte destinate a fi publicate în *România literară* și *Viața Românească* (medalionul consacrat lui Sergiu Al.-George și răspunsurile la un interviu) - întreaga corespondență este scrisă de mână.

Grafia la început e lizibilă, apoi, treptat - pe măsură ce artrita devenise incurabilă - scrisul e tremurat și greu de descifrat.

Pe lângă valoarea lor sentimentală, aceste epistole sînt documente de istorie literară, prezentând geneza unor opere, impresii de călătorie, fapte, întâmplări, sau emițând judecăți de valoare.

Unele răvașe rememorează cu nostalgie atmosfera României interbelice, excursiile în Bucegi, polemicile din redacțiile diferitelor

reviste, activitatea de conferențiar la radio București.

Sunt schițate câteva portrete ale unor scriitori: Camil Petrescu, Tudor Vianu, Vasile Voiculescu, Perpessicius, Ionel Jianu, Adrian Maniu și alții.

Această corespondență constituie și un seismograf al fluxului și refluxului receptării operelor eliadești în România comunistă.

Sunt consemnate, pe larg, și preocupările mele, - pe parcursul a două decenii - de editor, exeget și bibliograf al autorului *Mitului eternei reîntoarceri*.

Desprind 15 din cele 62 de scrisori ale lui Mircea Eliade către mine, cu speranța că - altă dată - *România literară* va găzdui și celelalte inedite.

Mircea Handoca

6 august 1970

Stimate Domnule Handoca,

Mulțumiri pentru scrisoarea din 27 iulie și pentru articolele trimise. Vă scriu în mare grabă, pentru că zburăm în două zile spre Stockholm - și mai am o groază de lucruri „de pus la punct“.

Primesc *Viața Românească*, dar nu și *Tomis*. V-aș rămîne recunoscător dacă mi-ați trimite articolul (sau chiar întreg numărul din iunie). Dacă îl puneți în plic acum, îl voi găsi la întoarcere în octombrie.

Am primit chiar acum *Cartea munților*.¹⁾ Nu voi avea timp s-o citesc, dar am frunzărit-o cu mare emoție. Am fost și eu membru la *Hanul Drumeților* și între anii 1920-40, nu cred că a fost vară în care să nu petrec cel puțin o săptămînă în Bucegi sau în împrejurimi. Cînd am văzut fotografia Pietrei Craiului, mi-a stat inima în loc, cum se spunea pe vremuri. *Exact* pe unul din colții virfului am dormit, un grup de 5-6 cercetași (era prin 1923, aveam 16 ani); ne rătăciserăm și credeam că ajungînd pe creastă vom putea coborî în Muntenia.

Am ajuns noaptea, ne-am legat cu centiroanele de niște jepi prăpădiți - și am dormit dîrdîind de frig. Numai dimineața ne-am dat seama ce nebunie făcusem. Și ne-a apucat frica.

Piesa *Columna nesfîrșită* e scrisă în românește (a treia piesă - cea dintîi *Iphigenia*, s-a jucat după plecarea mea la Londra, în ianuarie 1941, la București) și subiectul e... Brîncuși, lucrînd *Coloana* de la Tg. Jiu.

În octombrie vă voi trimite un exemplar dactilografiat.

Cu urări de bine, al dumatiale,

Mircea Eliade

P.S.: Luna septembrie - 10 oct. vom fi la Paris, 4 Place Charles Dullin, Paris 18°. Poate ne întîlnim.

Ți-am scris că am fost ales membru al Academiei engleze (Fellow of Brit Academy)?

¹⁾ Îi trimisesem lui Eliade un exemplar din *Cartea munților* de Bucura Dumbravă, volum îngrijit și prefăcut de mine (Ed. Stadion, 1970).

5 iulie 1973

Dragă Domnule Handoca,

Răspund pe loc scrisorii d-tale din 23

iunie. Lunga mea tăcere nu se datorește niciunei „gafe“, ci pur și simplu unei fobii a corespondenței, mai ales cu țara. Îmi pare atît de rău că, în scurtul timp în care am stat de vorbă, eram, cum să spun? cu gîndurile aiurea. Motivul: cu puțin timp înainte auzisem că Petru Comarnescu, prieten din tinerețe, are cancer; incurabil. Îl reîntîlnisem, după 27 de ani, în 1967, la Veneția; îl văzusem din nou în iarna 1968, la Chicago.

Regret că ai pierdut atîta timp copiînd *Iphigenia*. Piesa a „apărut“ în 500 de exemplare monografiate, în Argentina, prin 1951-52. Nu am aici, decît exemplarul meu personal, dar dispun de cîteva la Paris, unde voi fi în septembrie. Îți voi expedia atunci un exemplar. „Ediția“ este, probabil, epuizată. (Textul, corectat, este însoțit de o scurtă Prefață - și dedicația amintirii lui Mihail Sebastian și a lui Haig Acterian).¹⁾

Îți expediez zilele acestea, tot prin poșta aeriană, cîteva extrase din *Coloana nesfîrșită*. Sper să-ți ajungă (îmi aduc vag aminte că ți-am mai trimis, în vara 1971). Deci, amîndouă piesele fiind tipărite, nu cred că mai pot reapare în *Manuscriptum* (excelentă revistă, a cărei colecție o posed aproape în întregime, datorită amabilității lui D. Micu).

Prin 1944-46, am mai început cîteva piese, dar n-am terminat decît una (*Aventura spirituală*); din nefericire, finalul e complet ratat. Îmi făgăduiesc de mult să-l refac. Poate, într-o zi... Deocamdată sunt „înfundat“ în redactarea primului volum din *Histoire des idées religieuses* (I *De L'âge de la pierre à la impression des Mystères d'Éleusis*, 400 A.D.). Sper să-l închei pînă la Crăciun. Al doilea volum va duce prezentarea momentelor creatoare pînă prin anii 1960-65, cînd „moartea lui Dumnezeu“, proclamată de Nietzsche, a fost acceptată de teologia protestantă. Marea mea „ambitie“ era să pot spune tot ce-aveam de spus într-un volum de 500 de pagini. N-am izbutit. Vor fi două volume...

Încolo, de cînd nu ți-am mai scris am mai căpătat cîteva doctorate honoris causa, am fost ales membru corespondent al academiilor din Londra și Viena, au apărut trei cărți noi și vreo 15-20 de traduceri („Operele complete“, în 18 vol. sunt pe cale de a fi tipărite în japoneză - evident, fără literatură). La toamnă,

Gallimard va scoate *Fragmente d'un Journal* (600 p.) trad. de L. Badesco.

Voi fi la Paris toată luna septembrie și început de octombrie. Dacă știi pe cineva căruia îi pot încredința *Noaptea de sinziene* vol. I-II, voi fi bucuros să ți le ofer. Nu mai încerc să le trimit prin poștă, pentru că din vreo 200 de exemplare expediate din Paris, abia au ajuns cîteva.

Cu urări de sănătate și vacanță bună al dumatiale,

Mircea Eliade

¹⁾ Am publicat *Iphigenia*, precedată de un studiu al meu intitulat *Mitul jertfei creatoare* în „Manuscriptum“, nr. 1, ian.-martie 1974.

24 mai 1976

Dragă Domnule Handoca,

Mulțumiri pentru scrisoarea din 27 aprilie; primită (ca de obicei) cu întîrziere. Mă bucur că ai primit cartea de la Payot. Vol. II este aproape gata; o parte din capitole sunt în șpalte, altele în lucru. Sper să aparî în primăvara 1977 (în privința Indicelui, ai dreptate. Dar ar fi însemnat alte 10-12 pagini în plus - și cartea e deja destul de groasă...)

Alături lista Universităților care mi-au decernat titluri *honoris causa*, și a Aca-

demiilor care m-au cooptat mebru. Din pseudonime, îmi amintesc: Silviu Nicoară, M. Gheorghe (ambele în *Ziarul Științelor Populare*, 1921-1925) și *Orizontul* 1924-26. Ion Plăieșu (sau cam așa ceva!) în *Credința*, 1933-1934.

Îmi pare rău că nu pot trimite pagini din *Jurnal* pentru *Manuscriptum*. Continui să cred că în această admirabilă revistă, nu trebuie să apară decît texte postume - așa cum e *Jurnalul* lui Sebastian.

Ți-aș rămîne recunoscător dacă mi-ai trimite (la Paris, unde voi fi pe la 15 iunie - adresa e aceeași: 4 Place, Charles Dullin, Paris 18°) *Jurnalul* lui Camil Petrescu și *Correspondența* lui Hasdeu.

Cu urări de bine al D-tale,

Mircea Eliade

- Yale University, Doctor Honoris Causa in Humane Letters, 16 iunie 1966;

- Universidad Nacional de la Plata (Argentina) Doctor Honoris Causa y filosofio de las religiones, 22 aprilie 1969;

- Universidad del Salvador (Buenos Aires), Profesor Extraordinario de la Es-

cuela de Estudios Orientales, 7 mai 1969;

- Ripon College, Doctor Honoris Causa in Sacred Theology, 18 mai 1969;

- Loyola University (Chicago), Doctor of Humane Letters, 7 ianuarie 1970;

- Boston College, Doctor Honoris Causa in Știința religiilor, 14 iunie 1971;

- La Salle College (Philadelphia), Doctor Honoris Causa of Law, 17 mai 1971;

- Oberlin College, Doctor of Humane Letters, 21 mai 1972;

- The University of Lancaster, Dr Honoris Causa of Letters, 16 august 1975;

- Université de Paris-Sorbonne, Doctor Honoris Causa de Paris-Sorbonne, 14 februarie 1976;

- The American Academy of Arts and Sciences, Member 11 mai 1966;

- Académie Royale de Belgique

Membre, septembrie 1975;

- British Academy, Corresponding Fellow, 8 iulie 1970;

- Die Österreichische Akademie de

Wissenschaften, Korrespondierendes

Mitgliede der Philosophisch - Historis

chen Klasse, 22 mai 1973 (Wien);

- University of Windsor (Canada)

Christian Culture Award Gold Medal fo

1968.

Paris, 29 august 1976

Dragă Domnule Handoca,

Ar trebui să încep prin a-mi cere iertare. Dar... La sfîrșitul lui iunie am plecat în Baleare, ne-am întors la începutul lui august, și m-am apucat îndată să scriu o năuvelă (pe care am încheiat-o zilele trecute): 60 pagini dactilografiate.

Îmi pare rău că te-ai oboșit transcriind pasagii din Perpessicius. Primisem la Chicago *Opere VII*. Mulțumiri pentru *Jurnalul* lui Camil Petrescu și pentru *Correspondența Iulia Hasdeu* (o aveam la Chicago, dar e bine să am și aici). În ceea ce privește articolul despre Lucian Blaga nu l-am scris. Am scris numai „Convorbiri cu L.B.“ (Vreamea) și articolul „L.B. și sensul culturii (R.F.R. 1938). Despre Perpessicius am scris în *Amintiri* (1932-39) inedit, și, evident, în *Jurnalul* din tinerețe (care din păcate s-a rătăcit în țară - în timpul cînd eu eram consilier cultural la Lisabona).

Proiecte... am destule! Vei primi, prin oct., volumul de nuvele, tipărit la Madrid. „În curte la Dionis“ (cuprinde și *Inco*

ELIADE - inedit

nito). La 5 septembrie plecăm, pentru 15 zile în Egipt. La întoarcere îți expediez de aici *Aspects du Mythe* și celelalte (cam toate în „ediții de buzunar“, singurele care se retipăresc mereu). Pe 8-10 oct. la Chicago, unde mă așteaptă traducerea engleză a *Jurnalului* și alte cărți apărute între timp în Germania, Italia, Spania și Japonia.

Cu mulțumiri pentru cărți și urări de bine.

Al duminică,

Mircea Eliade

Paris, 28 septembrie 1977

Dragă Domnule Handoca,

Mulțumiri pentru scrisoare și pentru cele 2 exemplare din *Correspondența G.T. Kirileanu*.¹⁾ Am dăruit al doilea exemplar unui admirator al lui G.T. Kirileanu. L-am citit aproape din scoarță în scoarță, cu foarte mult interes. Scrisorile lui V. Bogrea și Vălsan sunt admirabile. Cît de puțin norocoși am fost, și continuăm să fim!... Acești giganti ai culturii românești, chinuți de boală în tinerețe, secerăți la începutul maturității lor științifice...

Nici *Histoire II*, nici volumul de nuvele n-au apărut încă. *Histoire II* va întârzia (poate la primăvară) dar Nuvelele sunt tipărite. Aștept primele exemplare. Voi trimite ce voi avea la îndemână la adresa indicată; de asemenea, *Noaptea de sinziene*.

Ți-aș fi recunoscător dacă mi-ai putea expedia la Chicago cartea lui A. Fochi *Crononate sud-est europene ale baladei populare românești* (Editura Academiei, 1975). Nimic altceva, deocamdată.

Primesc multe cărți!...

Cu urări de bine și multă sănătate al D-tale,

Mircea Eliade

¹⁾ În 1977 a apărut, sub îngrijirea mea, un masiv volum: G. Teodorescu-Kirileanu: *Correspondență* (Editura Minerva).

Paris, 16 iulie 1979

Dragă Domnule Handoca,

Mulțumiri pentru cele trei volume primite ieri, și pentru scrisoarea din 9 iulie, la care răspund la câteva minute după ce-am citit-o. Te admir pentru levotament și iscusința D-tale dar ni-e teamă că, și de data aceasta truda pe care ți-ai dat-o nu va fi răsplătită așa cum ar merita...¹⁾

Este probabil ca prima conferință a Radio: am citit-o la 26 ianuarie 1932, mă reîntorsesem din India în ultimele zile ale lui decembrie. Ionel Ianiu m-a prezentat lui Adrian Maniu care precedase pe D-nul Voiculescu la „Direcția“, și acesta m-a invitat să pregătesc două texte lunar; evident, lespre India. Cred că majoritatea lor au fost cu ușoare revizui, republicate în volumul *India* (1934). Cele despre Svarga Ashram etc. au fost ținute în primăvara 1932; le-a remarcat Ion Simionescu într-un articol din *Universul* și, drept urmare, au fost adunate în broșura de 36 de pagini, *Într-o măștiștire din Himalaya*, publicată în colecția („Cunoștințe folositoare??“) editată chiar de Ion Simionescu la „Cartea Românească“. Îmi aduc vag amintire, pregătind *India*, am utilizat o

parte din articolele din *Cuvîntul* (1929-32), cit și unele conferințe rostite la Radio.

Cît privește restul manuscriselor: o mică parte le-am utilizat fragmentar sau integral, în articole. Cum scriam repede (terminam de obicei jumătate de ceas înainte de a ajunge în strada General Berthelot) și scriam în „stil oral“, nu le acordam prea mare valoare. Și totuși, multe din ele (nu-mi dau seama cîte) au fost publicate. Iată cum: există o revistă lunară format *Viața Românească* pe care o edita la Oradea sau Timișoara, un activist cultural simpatic, Samaritanu, (neanu)?!... Titlul revistei? Poate... *Familia* (dar nu sunt sigur). Samaritanu venea regulat la București și ne cerea colaborarea, nouă, tuturor „scriitorilor tineri“. Și pentru că nu puteam scrie întotdeauna un „articol special“, la sugestia lui l-am încuviințat să ceară copia (?) manuscriselor de la Radio. Știu că au apărut multe „articole“ de-ale mele, pe care nu le citeam, pentru că mi-era teamă să nu-mi fie rușine - și, deci, să-i interzic lui Samaritanu acest fel de colaborare.

Cred că am mai vorbit la radio în primăvara-vara-toamna 1939. Articolul *Moartea Doctorului Gaster* (R.F.R., mai 1939) a fost citit întâi la Radio (dar nu sunt sigur că era același text...).

Așa că, în concluzie, puține conferințe sunt inedite; cele care n-au fost integrate în volumul de eseuri (*Oceanografie, Insula lui Euthanasius*), nu cred că au valoare. Repet: le scriam la repezeală, neîndrăznind să spun lucruri pe care să nu le înțeleagă ascultătorii (chiar și cei „la un pahar de vin“... Poate că unele - două, trei - să prezinte o valoare documentară (dacă sunt inedite); în acest caz ar putea apare în *Manuscriptum*.*)

Cît despre D-nul V. Voiculescu: cu toată diferența de vîrstă, ajunsesem buni prieteni. Îl interesa mult India, esoterismul, magia etc. Eram amîndoi în Comitetul Societății Scriitorilor Români, sub președenția Generalului Condeescu; după moartea Generalului (primăvara 1939), prof. N.I. Herescu i-a luat locul, iar eu am devenit Secretarul Societății. De multe ori, ieșind de la Radio, D-nul Voiculescu trecea pe la sediul Societății

și stam de vorbă. Evident doctorul stăruia să continue conferințele; de aceea cred că am pregătit texte în 1939 și, poate, chiar în 1940 (am plecat la Londra în aprilie).

Dacă nu te obosește prea mult îmi poți trimite lista *titlurilor*? Poate că aș identifica unele texte reluate în volume sau în *RFR*. La Chicago dispun de o bibliografie a articolelor, pregătite de Biblioteca Academiei Române acum vreo 10 ani. În orice caz, consultă colecția revistei *Familia* (1934-(-35)-1940). Mi-e teamă că multe texte transcrise de D-ta le vei găsi acolo.

Îți urează o vacanță rodnică, al D-tale cu prietenie,

Mircea Eliade

*) Evident, dacă voi fi și eu de acord...

¹⁾ După numeroase investigații am reușit să descopăr în Arhiva radiodifuziunii române textele conferințelor radiofonice ale lui Eliade din perioada 1932-1938. Am început să le transcriu și la 9 iulie 1979 i-am scris o scrisoare entuziastă referindu-mă la „descoperirea“ mea și punîndu-i cîteva întrebări. Conferințele radiofonice le voi publica în volumul intitulat *Taina Indiei* (1991)

²⁾ Ion Simionescu, *Ca-n codru*, în *Universul*, XLIX, 1932, februarie 25, p. 1.

Paris, 11 septembrie 1979

Dragă Domnule Handoca,

Am fost absent multă vreme din Paris (Provența, Olanda) și răspund cu întârziere la scrisoarea D-tale din 26 iulie. Îți mulțumesc pentru lista titlurilor conferințelor de la Radio. Pentru moment - adică atîta timp cît prozele literare și eseurile sunt inaccesibile, chiar în bibliotecile publice - nu văd oportunitatea editării acestor texte scrise pentru a fi citite în fața microfonului (Evident poți alege cîteva pentru *Manuscriptum*).

La 12 august ți-am scris din Avignon, iar la 29 aug. am încredințat matusii D-tale *Noaptea* (2 vol.), *Mithes reves et myten*, *Forgerons et alchimistes*, *Le Yoga*, *La nostalgie du Paradis*, *Le mythe de l'eternal retour*, precum și două importante interviuri (în *Magazine litteraire* și *L'Express*).

După cum ți-am scris mai demult, o bibliografie comentată va apare curînd (1980?) în U.S.A., cuprinzînd și lista articolelor publicate în țară, precum și un mare număr de studii, recenzii, cronici, apărute în Europa și U.S.A. între 1948-1978. Evident, îți voi trimite cartea pe loc. Pînă la publicarea ei, îți voi expedia, de la Chicago, bibliografia ultimelor studii și articole critice, pe care autorii Bibliografiei (Douglas Allen și Doening) nu le cunosc încă.

Cu Horia Roman m-am împrietenit prin 1950, la Roma (unde fusese atașat de Presă).

În țară a fost ziarist - la *Adevărul*, *Cuvîntul liber* etc. și a colaborat la *Bluze albastre* (dar nu semna întotdeauna). Bun prieten cu Lucrețiu Pătrășcanu, I.M. Sadoveanu, Radu Popescu, Sașa Pană etc. Din păcate, nu am aici, la Paris, adresa lui. O voi comunica de la Chicago.²⁾

19 *Trandafiri* va apare întîi în traducere germană (1980) și franceză (1981 - căci Gallimard are trei cărți de-ale mele sub tipar). Sper că tot în 1981 va apare și în original, la Paris.

Regret că iar s-a amînat *Zalmoxis* (poate din cauza lui Gengis-Khan?).

La 1 oct. ne reîntoarcem la Chicago. Cu puțin noroc, vei primi în ianuarie vol. I din *Mémoire* (= *Les promesses de l'équinoxe*, 1907-1937).

Cu prietenie, al D-tale,

Mircea Eliade

¹⁾ Grisoni Dominique, *La passion Eliade ou l'hermeneute aux eufers*, în *Magazine litteraire*, 1979, mai, nr. 148, p. 52-54 și Lannes Sophie și Ferrier, Jean Louis, *Le poursuite de l'absolu*, în *L'Express*, 1979, aout, 25-31, n. 1468 p. 94-100.

²⁾ I-am cerut lui Eliade adresa lui Horia Roman, pentru a-i solicita acestuia un interviu pentru proiectata mea carte *Convorbiri cu și despre Mircea Eliade*.

Paris, 19 august 1981

Dragă Mircea Handoca,

M-am întors alaltăieri noaptea din Provence și azi am luat de la poșta scrisoarea D-tale din 26 iulie (sosită la Paris la 7 august). Cu privire la planul ediției, i-am expus lui C. Noica, în scrisoarea de ieri, opiniile mele, rugîndu-l să-ți arate pasajul respectiv.

Pe scurt: prefer să apară întîi cîteva romane uitate (*Isabel*, *Întoarcerea din rai*, *Huliganii*, poate *Maitreyi*, *Nuntă în cer*) și 1-2 volume de eseuri (*Oceanografie*, *Insula lui Euthanasius*, *Fragmentarium*) și, eventual, *India* (cu *Jurnalele de călătorie din Vremea* și *Universul literar*, 1938-39). Textele, în bună parte corectate și revizuite, le am la Chicago. Aș putea expedia primul lot pe la sfîrșitul lui octombrie. Numai după reluarea contactului cu publicul prin aceste cîteva scrieri responsabile, ar fi utilă editarea scrierilor din adolescență și prima tinerețe (inclusiv inedite: *Romanul adolescentului miop* etc.). Dealtfel, în ediția (Werke) - care nu este o ediție chronologicalică și nici completă - pe care o pregătește Insel Verlag în 10 volume de circa 7-800 pagini (în 8° fiecare, primele care vor apare sunt vol. VIII și V).

Privitor la cartea D-tale de I(nterviuri) aș fi fericit să-i aud (citesc) și pe E. Simion, Șt. Bănulescu, Ana Blandiana, D.R. Popescu, Cezar Baltag, Marin Sorescu, N. Manolescu - pe care i-am întîlnit la Paris sau la Chicago;

2) Cum A.P.¹⁾ a publicat textul integral al *Convorbirilor* noastre de la Chicago, nu cred că e indispensabil.

3) Voi răspunde pe îndelete întrebărilor (dar nu la toate) și voi „inventă“ eu cîteva alte întrebări.

4) Mulți din străinătate nu vor răspunde, pentru că au fost deja solicitați de alți „anchetatori“ (Suhrkamp Verlag va publica în septembrie 1982 un *Festschrift* de 1000 de pagini...)

Mulțumiri pentru cele două pachete, dar te rog, nu-mi mai trimite, majoritatea lucrărilor le aveam deja de la autori sau Edituri. Îmi voi îngădui să-ți cer eu cărțile de care voi avea nevoie.

Aș prefera să văd și eu textele *Convorbirilor* (după 3 octombrie, voi fi la Chicago). Tot de la Chicago mai tîrziu, voi expedia lista cărților de după 1979.

Cu mulțumiri și prietenie al D-tale,
Mircea Eliade

¹⁾ Adrian Păunescu

(Continuare în pag. 14)

MIRCEA ELIADE - inedit

(Urmare din pag. 13)

Chicago, 22 oct. 1981

Dragă Mircea Handoca,

În sfârșit, iată răspunsul la (o parte) din întrebări.¹⁾ (Evident, numerotația întrebărilor va trebui schimbată. Nu e nevoie să imprimi textul celor la care n-am răspuns). Alături și lista articolașelor și notițelor din *Cuvântul* (deși nu sînt sigur de toate).²⁾

Cu privire la interviuri: Te-aș ruga să nu publici pe cel al lui Rica Botez. Amintirile ei au suferit un curios proces de mitologizare. Dacă aș avea timp (și degetele mi-ar îngădui să scriu repede ca pe vremuri) aș adnota textul.

În interviul lui Gh. Bulgăr, p. 8 (cînd dintr-un articol al meu), te rog corectezi: ei cred însă = *încă*. Cam toate interviurile sunt interesante. Al lui I. Coman cam lung. Evident, uneori mi se pare că surprind „erori cronologice”, dar asta n-are importanță (dacă s-au păstrat *toate* Jurnalele mele, „adevărul” va putea fi ușor restabilit).

Am primit la Paris interviul cu D. Micu, iar la Chicago însă 15 interviuri.

Trebuie neapărat să stai de vorbă cu Mihai Șora, cel mai bun student al meu la Universitatea din București.

Am convins-o pe sora mea să-ți îngăduie cercetarea manuscriselor mele. Repet, însă, că *Operele complete*, nu pot începe cu vol. 1-2, adică articolele și prozele literare din adolescență și anii studenției. De ce nu cu *Romanul adolescentului miop*, *Gaudeamus* și *Isabel*? sau, chiar *Maitreyi*?

Ion Bălu (Aleea Piatra Arsă, 2, 2150, Cîmpina) pregătise deja colecția - cred, aproape completă a producției pînă la plecarea mea în India și găsise editor, dar m-am opus pentru același motiv: nu are sens să apară acestea *Juvenilia* înaintea unor cărți ca *Oceanografie*, *Întoarcerea din rai*, *Huliganii* etc.

Voi pregăti fotocopia exemplarelor mele *corectate*, dar va trebui să găsesc mijlocul de a ți le comunica.

Gallimard ți-a trimis volumul II din *Fragments d'un Journal* (l-am rugat să-l expedieze prin avion și recomandat).

La 30 oct. va veni, pentru două zile, Mac Ricketts, și vom sta de vorbă.

Trimit zilele acestea *Religions australiennes*.

Cu prietenie și urări de bine,

al D-tale,
Mircea Eliade

¹⁾ Interviul meu cu Mircea Eliade *Pentru o mai corectă înțelegere a condiției umane* a apărut în *Viața Românească*, an LXXVII, 1982, februarie, nr. 2, p. 23-29.

²⁾ I-am cerut lui Eliade să-mi confirme paternitatea unor articole nesemnate din *Cuvântul*.

Palm Beach 2 ian. 1982

Dragă Mircea Handoca,

Iarăși răspund cu mare întârziere scrisorii D-tale din 16 Nov. (primită după... 25 de zile). Moartea lui Sergiu m-a afectat profund.

Nu numai că îl apreciam enorm, dar tocmai mă pregăteam să-i scriu, mai întâi ca să-i laud cartea (pur și simplu superbă!) și apoi ca să-l rog să mă ajute să

închei *Histoire III*, redactînd o parte din capitolul despre India medievală și post-medievală. Era singurul care o putea face. Scriu cu atîta greutate, și atît de puțin, încît, fără colaboratori, nu știu cum voi putea încheia ceea ce ar fi trebuit să fie *magnum opus* al bătrîneții mele.

Încerc zadarnic să „dictez” în fața dictafonului - dar voi renunța la acest exercițiu inutil și voi recurge la un fel de stenografie, pe care o alcătuiesc acum, cu ajutorul soției mele.

Ne aflăm aici de 12 zile, ca să ne bucurăm de soare și căldură (80-85° Fahrenheit). Dar curînd va trebui să ne întoarcem la gerul și zăpada din Chicago: încep seminarul despre teoriiile (bune și proaste) inventate ca să se poată înțelege originea și funcția sacrificiului.

Înainte de plecare eram prea obosit (aurul! aurul!...) ca să-ți răspund. Vreau neapărat să scriu ceva despre Sergiu; o voi face îndată ce-i voi reciti cîteva lucrări. Mi-a cerut și doctorul Brătescu acest articolăș, pentru volumul închinat lui Sergiu. Însă termenul era prea scurt: 15 ianuarie.

Am primit toate interviurile și toate contribuțiile D-tale. Dar nu prea vîd cum aș putea scrie Prefața la o carte *despre mine*. Ce să spun? „Dă-mi o idee!”...

De la Corina am aflat că ai primit *Fragments d'un Journal II*. Ea încă nu o primise. Și, în afară de Eugen Simion, nici unul din cei 25 de corespondenți (asta pînă pe la 15-16 dec.). Mi-e teamă că *Jurnalul* nu va fi pe placul tuturor. Ai primit, tot de la Gallimard Dayan și cealaltă nuvelă? Și o veste bună: marele succes de critică și de public, al volumului I din *Autobiography* (= *Mémoire I*).

Îți urez un an nou, după dorința inimii!

Cu prietenie, al D-tale,

Mircea Eliade

P.S. Trimite-mi, te rog, adresa D-nei Al. George.

Chicago, 9 martie 1982

Dragă Mircea Handoca,

Mulțumiri pentru scrisorile și textele trimise în ultimele două luni. N-am răspuns, pentru că mi-a fost gîndul „furat” (într-adevăr furat...) de alte plictiseli și treburi. Nici acum nu cred că voi putea răspunde la toate întrebările.

Mai întîi, o rugăminte: suprimă, te rog, din textul lui Edith Silberman aluzia la „mediocritatea” traducerilor lui G. Spaltman (Maitreyi).

Alături fotocopia listei de manuscrise pe care a făcut-o Sorin prin 1966-67. Cîteva manuscrise de romane au fost dăruite mai tîrziu de Corina, prin Lilianna, Bibliotecii Academiei Române.

Privitor la notițele și rezumatele a căror listă mi-ai trimis-o la 22 febr., nu cred că trebuie publicate nici în Anexe. Este bine că s-au păstrat, vor putea fi consultate mai tîrziu, dar nu merită să fie tipărite. În primele 2 volume din *Opere complete* ar putea intra *Romanul adolescentului miop I și II* (al doilea volum l-am intitulat pe vremuri *Gaudeamus*), și, în Anexe, o selecție din articolele publicate între 1921-25 în *Ziarul științelor populare*, *Orizontul*, etc.

Și, evident, dacă e loc, articolele din *Cuvântul* etc. 1926-28 și *Revista Uni-*

versitară, *Gîndirea*. *Calătoria celor cinci cărăbuși* este amuzantă pentru un articol din *Manuscriptum*, dar n-are rost în *Opere complete*.

Am primit și cercetat vol. I Sado-veanu, dar cărțile lui *bune* sunt mereu reeditate; ceea ce nu este cazul meu. Am corectate, un exemplar din *Isabel*, *Insula lui Euthanasius* și *Fragmentarium*. Există, de asemenea, multe texte, neadunate în volum, în special notele de călătorie din 1935-37 (*Vremea, Universul literar România(?)*) al lui Cezar Petrescu etc.). Dar despre astea vom vorbi mai tîrziu.

Sunt atîtea de adăugat, dar trebuie să mă opresc.

Scriu cu greutate, deși situația miinilor s-a îmbunătățit.

Cu mulțumiri și cele mai bune urări al D-tale cu prietenie,

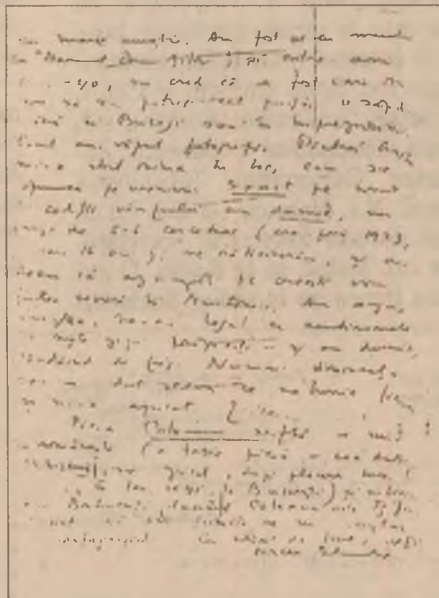
Mircea Eliade

2 martie 1983

Dragă Mircea Handoca,

Răspund exact după o lună scrisorii D-tale din 2 febr. (ștampila poștei 12 febr., ajunsă la Chicago - cu avionul! - la 24). Ți-am scris foarte scurt, doar ca să te anunț că am ajuns la Chicago și artrita mă împiedică să lucrez la vol. III *Histoire*-prin oct.

Am aflat multe din cele patru pagini ale D-tale. Cum nu mai primesc nici o revistă literară de prin aprilie-mai (primeam vreo zece...), nu mai eram la curent cu situația. Trebuie să recunosc că această „întîrcare” (așa se spune?) mi-a fost de folos, pentru că nu mai pot citi mai mult decît 4-5 ore pe zi, și trebuie să revăd un imens material. *His-*

toire III (prima parte) este pe trei sferturi culeasă. Ultimul capitol îl voi expedia săptămîna viitoare.

Știu că ai primit cartea lui Douglas Allen și m-am bucurat. Dar apar mereu studii, mai ales în U.S.A. și nu am timp să țin la curent bibliografia critică. Îl voi ruga pe Mac s-o facă, în mai, cînd va petrece cîteva zile aici. Sper că vom reuși să-ți parvină cele trei volume (1500 pagini) din *Festschriftul* editat de Duerr... Am primit de curînd trei volume traduse în sirbo-croată și aștept primele două (din patru) în limba marathi. Cred că ai văzut pe undeva superbe ediții în limba greacă (*Traité*, *Yoga*, *Șa-*

manismul, *Histoire I-II*): nu le egalează, ca eleganță decît cele în germană, coreeană și japoneză.

Sper că această scrisoare îți va ajunge sub ochi. Îți urez sănătate și mult noroc.

Cu prietenie,
Mircea Eliade

Paris, 4 iulie 1983

Dragă Mircea Handoca,

Nu știu dacă ai primit scrisoarea de săptămîna trecută (n-am expediat-o „Air Mail”), în care te rugam să comunici lui C. Noica o pagină redactată în grabă (nu am aici adresa lui bucureșteană). În aceeași zi mi-a parvenit scrisoarea D-tale din 15 iunie, pentru care îți mulțumesc foarte sincer (citatele din presa literară mă interesează pentru bibliografia exhaustivă pe care o pregătește un amator).

Un exemplar corectat pentru trad. fr. (= *Mémoire I*), se află la Eugen Simion; altul, pentru traducerea germană, la Irina Grigorovici.

În privina *Jurnalului*, dacă vrei să publici (cu orice preț!...) fragmente, te rog alege mai ales cele de tip „teoretic”.

Ți-am expediat, înainte de plecarea din Chicago, Discursul la Academia Belgiană. Acum cîteva zile, Payot ți-a expediat prin avion *Histoire III*.

O rugăminte: poți să-mi comunici numele directorului (Zoe Bușulenga?!) și adresa *Revistei de istorie literară*, unde au apărut studiile, în primăvara trecută? Vreau să le scriu, cerîndu-le un exemplar (pentru colecția Mircea Eliade de la Universitatea Chicago); pot trimite în schimb un cec (în valută) sau cărți de care au nevoie. Același lucru pentru numerele în care va apare teza de doctorat. În vara aceasta sper să scriu o bună parte din *Mémoire II*.

Cu veche prietenie, al D-tale

Mircea Eliade

18 Feb/ruarie/1984

Dragă Mircea Handoca,

Ieri am primit scrisoarea și materialele expediate la 17 ianuarie/, pentru care îți mulțumesc. Sper că ți-a ajuns între timp epistola mea din 7 feb/ruarie/. Am citit cu surpriză și încîntare „Adolescentul miop” (IV)¹⁾. Acum voi îndrăzni să citesc și fragmentele anterioare.

Nu cred că *Noaptea* va putea fi publicată. Dacă va trebui, voi trimite eu *Fragmentele din Jurnal*, deși textul dactilografiat a fost distrus de L.-Bădescu; Am regăsit cam jumătate din dublul dactilografiat. Restul va trebui scos din manuscrisul *Jurnalului*. Am păstrat manuscrisul original al lui *Traité* dar făcusem multe modificări pe textul dactilografiat. În orice caz, n-are sens să fie *tradus* din franțuzește.

Îmi pare foarte rău de Nichita Stănescu și Al. Oprea.

Nu cred că voi participa la Simpozionul de la Aix-en-Provence. În același timp se ține un altul la Brown University, unde sunt obligat să asist.

Mulțumiri pentru „Bibliografie”. Proiectul unei Bibliografii exhaustive a căzut baltă. Poate mai tîrziu, la o altă Editură, etc.

Am primit *Avatarurile unui mit*, dar

MATEI MARINESCU

abia am avut timp s-o răsfoiesc. Cînd pot lucra (=citi), sunt confiscat cu clăsarea materialelor și manuscriselor din biblioteca mea de aici, de care ți-am vorbit în scrisoarea precedentă. Te rog să mă scuzi față de autoare.²⁾

Duerr a publicat și al doilea tom (600 pag.), iar al treilea este sub tipar. Îndată ce voi primi exemplare, ți le voi trimite. (Nu am decît cîte un exemplar din fiecare).

Proiectul celor 30 de volume este grandios.³⁾ Dar - nu sunt prea multe? Voi pregăti din timp exemplare corectate.

Cu cele mai bune urări și veche prietenie, al D-tale

Mircea Eliade

¹⁾ În trei numere consecutive din *Manuscriptum* (2, 3 și 4/1983) am publicat și comentat fragmente din *Romanul adolescentului miop*.

²⁾ Cartea Doinei Graur *Avatarurile unui mit* conține numeroase referiri la opera lui Eliade.

³⁾ Împreună cu Constantin Noica am propus, mai întîi Editurii Științifice și Enciclopedice, apoi Editurii Minerva editarea operelor lui Mircea Eliade în 45 de volume, apoi... numai în 30.

9 mai 1984

Dragă Mircea Handoca,

Am rătăcit printre dosarele de pe birou ultima D-tale scrisoare, așa că nu știu cînd trebuia să-ți parvină rîndurile despre Sergiu Al-George.

Fiind tot timpul sîcîit de plictiseli (desfacerea bibliotecii etc.) și slăbit de tratament (arthritis!), am scris de-abia acum această pagină (ternă, neinspirată...).¹⁾ Sper să reiau subiectul mai tîrziu...

Plecăm spre Paris la 28 mai, dar pentru că trebuie să fiu prezent la Florența la începutul lui iunie (mi se oferă un premiu...), ne vom întoarce în Place Charles Dullin doar pe la mijlocul lunii.

Ambasadorul Mircea Malița a venit să mă vadă acum o săptămînă; primele sute de volume (în special colecțiile revistelor de orientalistă și antropologie culturală vor fi expediate Bibliotecii Universității din București în cursul verii. Majoritatea manuscriselor și fotocopii *Jurnalului*, ca și corespondența primită aici au fost depuse la Biblioteca Univ./ersității/ Chicago, „special collection“.

Îți voi trimite zilele acestea, prin avion și recomandat, ultimele două volume din *Omagiile* editate de Duerr. A apărut de asemenea primul volum din *Operele complete* la Insel Verlag. (*Kosmos und Geschichte - Le Mythe de l'Éternel Retour*).

Voi trimite cît mai multe cărți de-ale mele în diverse traduceri, Bibliotecii Universității din București. Sper că vor putea fi consultate.

Scriu greu, mai ales scrisorile către prieteni și cititorii din țară: știu că ajung într-o lună...

Îți urează sănătate și vacanță după pofta inimii.

Al D-tale cu veche prietenie

Mircea Eliade

¹⁾ Am publicat în *România literară* din 29 iulie 1984 textul lui Eliade, însoțit de o prezentare semnată de mine.

MULȚI poeți au vorbit despre creierul lor fără să știe cu adevărat ce spun, au fost crezuți pe cuvînt și au dobîndit astfel o glorie mai mult sau mai puțin meritată.

Matei Marinescu știe foarte bine cum este alcătuită celula cu care scrie și simte ca un poet autentic semnalele primite în ea din afară, dar se ferește să

vorbească în mod direct despre asta. Cuvintele lui, solide - ca niște sculpturi ce se rostogolesc printre pereții fragili ai acestei celule -, sînt scoase la lumină cu simplitatea celui ce știe și nu a celui ce ar vrea să ne șocheze.

Liniștea ce acoperă spaima existențială a unui om cu *boala de origine divină* a poeziei care știe ce se află în creierul său cum este strălucitul neu-

De sus privesc drumul forestier

N-aș fi putut crede în rădăcinile tale atît de adînc
Înfipite în gândurile mele. Împing cu genunchii grohotișul,
Cînd urc spre trupul tău vopsit în alb. Ești înconjurată
De miei orbi - frumusețea ta, adîncimea ta, conturul tău -
Tu le-ai scos ochii și i-ai aruncat în fîntîni doar
Pentru a fi singură. În acele fîntîni mi-am privit
Adesea chipul și, curios, nu mă vedeam pe mine, nu te
Vedeam pe tine, vedeam doar apa.

Căutare

Asemenea seri sunt foarte ușor de ținut
Minte, vezi de departe totul - nici măcar cerul
Nu este aproape, ci doar o mare de speranțe
Pe care-o presimți tăindu-ți obraji. Astfel
De seri, în care frigul devine sentiment, se
Pot învăța ușor, vei ști să-ți miști degetele
Căutînd nimicul.

Arena

Tristețea acoperită de ziduri
Umilința memoriei ghearelor uitate
O zi fără sfârșit și mâna mea care
Șterge murdăria de pe geamuri se vede
Același drum jupuit de îngeri
Chipul trecător îmbăcsit de cuvinte
Ca un oraș dimineața înghesuială
Pe scările muncii zadarnic ecoul
Mă strigă parfumul întunericii
Printr-o lentilă mi se întunecă
Viața visul insulei prejudecățile
Mînjite de bănuială sunt orb
Sunt surd cerul pîlpăie o cortină de
Praf mereu umilință mereu același
Zâmbet fără fier înroșit doar din
Frică șiraguri de oameni inutili
Mă aprobă tristețea este acoperită
De ziduri

Spectator între timp

Între timp mi-am amintit: cineva era acolo
Afară aștepta să-i strig numele făcut din litere
Din nopți din pași din tot ceea ce coboară
Pe scări înguste dar amintirea mea era făcută
Din spectacol niciodată nu am fost acolo unde
Bucățile se adunau spre a face un întreg
Din doi dintr-o mulțime niciodată nu mi-am
Tăiat mâna dreaptă pentru că a atins pînză
Întinsă a altei corăbii niciodată nu mi-am
Văzut ochii în palmă ei care au zămbit
Cînd trebuiau să se întoarcă niciodată
Nu am iubit pe cea pe care-o iubeam
Eram spectator aiurea priveam monezi
Aruncate la întâmplare căzînd pe lac
Și plutind magnet apropiindu-mă de apă
Eu care nu știu să înot îmi căutam
Un loc pe mal și visam visînd am
Adormit și între timp mi-am amintit
Însă nu erau amintirile mele

Cristal

Am visat la alte tărîmuri la alți fluturi
Cînd mă voi apropia de mal: însă din

Inima zarurilor n-am înțeles decît forma
Din darurile mele am împărțit prin adîncuri
La ființe de întuneric: acum nu mai
Am decît un trup gol cînd îl spăl
Este curat în cărarea mea anii pietre
Aș putea regăsi drumul înapoi însă
Ochii mi-s orbi picioarele umflate
Iar înainte merg după zgomote
Ajung acolo unde se termină totul
Unde împărătește frigul dar nu-mi
E frig nu-mi e nici foame doar
Că am visat la alte tărîmuri la alți
Fluturi cînd mă voi apropia de mal
Dar prea multe omizi am mîngâiat
Prin somnu-mi către un așa-zis
Cristal

Duminica

De atâtea întrebări îngropate sub altar
Minciuna unui sărut unui cuvînt unui
Mal marea întoarsă amintire
Măini negre care urcă pe trupul
Alb pânze întinse pe ramurile crucii
Paianjeni focuri de gânduri departe
Pe straturi de bănci lemn dulce
De talcioc ruga se oprește în aer
Icoană a unei încercări copii fără
Nume tăcuți așteptînd vinul unei
Nașteri sîngele unei treceri gustul
Soarelui înainte de umbră
Un amurg peste un amurg
Un amurg printre întrebări
Ies buruieni lângă ziduri le rup
Sîmbătă femeii al căror trup a
Fugit și iarăși rădăcinile fug
Sub altar și e noapte mâine-i
Duminică

Servitor

Să vorbim despre mine: cuvintele din gura mea
Sunt sculptate, toate adevărurile lui - bucăți
De marmură gânditoare - rămân contururi frumoase
Blonde sau brune, surzătoare sau în lacrimi,
Clipind sau ștergându-și ochii, fericite sau
Pe culmi de disperare; curg printre meandrele
Dinților ce se lovesc uneori de buze însă nu se
Opresc nicicînd îi acoperă pe cei ce le aud
Încep cu urechile totul se schimbă sentimentele
Își rup coloana și coasta ochii li se întunecă
Ochii mei văd se bucură eu nu știu ce simt
Urechile mele aud se bucură eu nu știu ce simt
Bucăți din mine se umflă se bucură eu nu știu
Ce simt poate mă doare poate mă bucur alături
De un trup ce mă ține de mînă m-a scos
Din colivie pentru a mă duce pe pajiști
Verzi și a mă observa și a-i observa pe
Ceilalți durerile lor speranțele lor gândurile
Mele atunci cînd sunt născute atunci cînd
Ies din adînc cînd suntem singuri eu și
Ele aleargă prin iarbă pielea lor este
Roză cînd se ridică și apoi cînd cineva
Se apropie din ele cad bucăți contururile
Apar; să vorbim despre mine însă cu ce
Fel de cuvinte?

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina
Constantinescu

Prima noapte de dragoste

REGIZORUL Tompa Gabor a rămas, pînă în acest moment al stagiunii, în lumea lui Shakespeare. După *Hamlet*-ul pus în scenă la Teatrul Național din Craiova, acum *Troilus și Cresida* la Teatrul Maghiar din Cluj, pe care-l conduce deja din 1990. Am văzut spectacolul și la premieră și l-am revăzut la sfîrșitul lunii aprilie cu prilejul turneului la București. După '89, am văzut toate montările din țară ale lui Tompa Gabor. În topul preferințelor rămîne, în continuare, *Cîntăreața cheală*, de Eugen Ionescu reluat la Théâtre de l'Union de la Limoges, la invitația directorului său, Silviu Purcărete. Povestea absurdă a soților Smith și Martin pare inventată de niște păpuși mari, care se scoboară noaptea din rafturile unde fuseseră aliniate, spre a se juca, amuzîndu-se de „libertatea” lor și grăbite de presiunea unui timp necunoscut ca durată, și din-

Teatrul Maghiar de Stat Cluj: *Troilus și Cresida* de Shakespeare. Regia: Tompa Gabor. Decor: Andrei Both. Costume: Judith Kótkay-Dobre. Dramaturg: Visky András. Muzica: Iosif Herța. Distribuția: Bogdán Zsolt, Senkálzsky Endre, artist emerit; Kardos M. Róbert, Bács Miklós, Szabó Jenő, Dimény Áron, Dimény Levente, Szolt-yori József, Salat Lehel, Szilágyi-Palkó Csaba stud., András Lóránt, Csíky András, Nagy Dezső, Dehel Gábor, Hat-házi András, Jancsó Miklós, Orbán Attila, Boér Ferenc, Bandi András Zsolt, Madarász Loránd, Bogdán Zsolt, Ille Ferenc, Posta Ervin stud., Laczkó Róbert stud., Panek Kati, Tordai Tekla, Lázár Gabriella, Laczó Júlia etc.

CRONICA PLASTICĂ

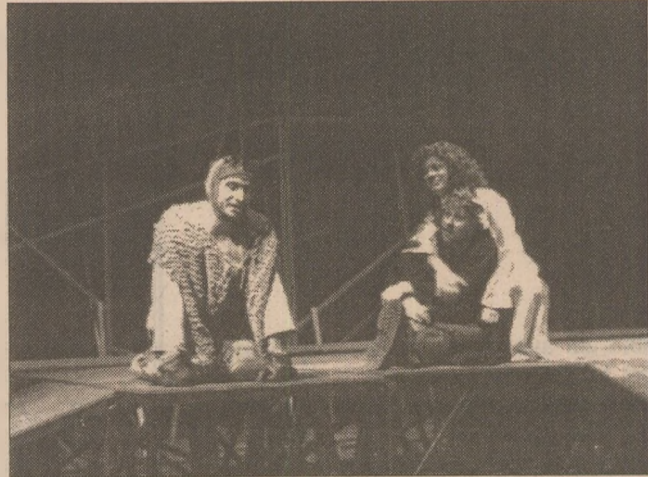
de Pavel
Șușară

DUPĂ 1990, vocabularul activ al artelor plastice românești s-a îmbogățit cu o extremă rapiditate pe două dintre căile bine cunoscute de către lingviști: pe de o parte, prin reactivarea unor forme lexicale aparent caduce, iar, pe de altă parte, printr-o adevărată invazie neologistică. În prima categorie intră cu precădere elemente din recuzita eclezială, de la moaște la crucifixe și de la jertfa la feștilă, în timp ce în cealaltă au sedimentat concepte barbare, cum ar fi instalație, performance, video art, lend art, happening, body art și așa mai departe. Evident că de cele dintii se leagă tendințele tradiționaliste, autarhice și animate de nostalgie spirituale, iar în jurul celor din urmă se construiesc ideile integratoare și se întrețin aspirațiile sincrone. Dacă privirea rămîne ațintită doar în cîmpul pur al esteticului și nu cedează tentației de a coborî către ideologic și către conținuturile morale, totul este în ordine și perfect îndreptățit. Dacă însă, formele de exprimare, tehnicile și materialele încep să creadă despre sine că sînt privilegiate fie prin vechime, fie prin noutate, atunci datele problemei se schimbă fundamental. Și, de obicei, în această confuzie

colo de care ele nu mai există. Tompa a înțeles că povestea din *Cîntăreața* are o formă recurentă, care, la urma urmelor, este ineputabilă, lucru pe care-l putem vedea cu toții în viața de toate zilele. Am vibrat în lumea spectacolelor lui Tompa Gabor: *Visul unei nopți de vară*, *Neînțelegerea*, *Cabala bigoților*, *Opereta* (Teatrul Maghiar din Cluj), *Tango* (montat la Pesti Szinhaz din Budapesta), *Hamlet* (la Craiova). Interpretarea acestor texte, de la Shakespeare la Molière, de la Camus la Gombrowicz și Mrozek a adus întotdeauna un element de noutate, surprinzător. Spiritul de geometrie a fost asociat mereu cu spiritul de finețe. În multe momente din spectacolele sale au avut un *ce magic*.

Nu-mi face plăcere s-o spun, dar *Troilus și Cresida* nu mi se pare a fi printre montările izbutite ale lui Tompa Gabor. Cel puțin prima parte, mult prea expositivă, care are un ritm trenant, rupt, fiind practic o înșiruire de scene ce-și dezvoltă singularitatea. Lipsește un liant, un sos care să le lege, „carnea” care să îmbrace scheletul construcției. Tratat în cheia grotescă, *Troilus și Cresida* este o parodie despre absurdul unui război, practic fără miză, o parodie a lumii devastate de desfrîu și neputințe, de violență și minciună. O lume redusă la un fel de primitivism tribal, în care instinctele dictează. Un cal troian scheletic, decarnalizat și el, tronează în mijlocul scenei, într-o multiplicare metalică ce ar sugera animația războiului. Decorul semnat de Andrei Both (un scenograf cu care Tompa colaborează constant și de mult, chiar

dacă Andrei Both nu se mai află în România) merge pe cromatica stendhaliană - roșu și negru - simbolizînd sexualitatea și moartea, semnul sub care cele două tabere, grecii și troieni, își înscriu timpul. Dacă un singur erou ar recunoaște că miza războiului a devenit minoră și falsă ca problemă, totul s-ar spulbera. Minciuna se întinde ca o caracatiță, necesară și plăcută în aceste condiții. Ordinea morală nu mai poate fi salvată. Tenacitatea de a duce minciuna pînă la capăt, fără ezitare, naște o lume paralelă, ghidată parcă după o sinteză a defectelor umane. Războiul n-are nici un sens. Atunci, trebuia să capete unul: are vreun rost să existe moralitate acolo unde valorile și-au întors semnul? Nu. Grecii vor rămîne greoi, hilari, iar troienii, prizonierii unor ritualuri de castă, cultivate cu grijă, dar complet ineficiente. Și atunci, „desfrîu, desfrîu: mereu, războaie și desfrîu. Nimic altceva nu se poartă. Lua-i-ar un diavol pîrjolitor”. Dar fiecare tabără are bufonul ei: Pandarus, pentru greci, Thersit, pentru troieni. Mi se par a fi și rolurile cele mai interesant nuanțate de regizor și de excelenții actori Csíky András și Bogdán Zsolt (poate și pentru că Tompa este obsedat de acest personaj). Unul dulce, celălalt amar. Proxenetul Pandarus, meșter la potrivirea cuvintelor, se dă peste cap ca să o aducă pe inocenta Cresida în brațele lui Troilus. Lui Thersit i se supralicitează în spectacol în invenirea și răutatea,

„Troilus și Cresida”. Teatrul Maghiar de Stat Cluj. Regia: Tompa Gabor

pe care le scuipă neobosit în stînga și-n dreapta, chiar prin neputința fizică. Ologul Thersit privește lumea de jos, urăște dezlănțuirea instinctuală și-i blestemă cu limbă de foc pe confrăți.

Povestea de iubire între Troilus și Cresida nu este aproape deloc comentată în spectacol, deși în piesa lui Shakespeare are valențe superbe. Și cred că dacă ar fi fost urmărită, s-ar fi explicat mai clar, la nivelul interpretării lui Tompa, de ce iubirea nu rezistă mai mult de o noapte și este înghițită, anulată de un sistem de valori eronat. Dincolo de toate acestea, trebuie subliniat efortul unei trupe profesioniste, omogene care știe să-și susțină demersul scenic. Un lucru remarcabil a făcut Iosif Herța, care prin muzica sa conține un război paralel, al sunetelor tribale, al conflictului bazat pe sonorități de percuție, care alimentează continuu mizanscena. Și costumele lui Judith Kótkay-Dobre marchează însemnele celor două tabere: grecii, bolovănoși și viscerali mortificați, troienii, solemnii și ritualici.

Chiar dacă spectacolul nu este rotund și are destule disfuncționalități, depistabile în special în prima parte, citeva scene sînt rezolvate cu știință de regizor și susținute cu rigoare de trupă.

Instalația: un curs aplicat

eșuează cei care de fapt nu sînt nicaieri. Cînd spre limbajele tradiționale se îndreaptă mințile inerte, incapabile de a trăi cu suptele spiritul timpului, tradiționalismul devine dogmă, argument pentru susținerea exclusivismelor și lozincă

ascuns sub culori de camuflaj, ci o atitudine perfect motivată și riguroasă supusă unui proces de gîndire specifică, Lia Perjovschi a organizat la Galeria Eforie o expoziție dedicată exclusiv ideii de *instalație*. Intitulată *diaPOZITIV*, și subintitulată *instalația*, acest proiect didactic încearcă să repună în termeni reali o problemă teoretică și o acțiune practică serios amenințată de confuzii, inadecvări și de gesticulații mimetice. Privit din perspectiva enunțului și a intențiilor sale declarate, gestul Liei Perjovschi pare unul în primul rînd curatorial și în al doilea rînd pedagogic. Artista nu expune propriile sale lucrări sau obiecte, nu face o expoziție personală, cu alte cuvinte, ci oferă un bogat material documentar (vizual și narativ) care se referă direct la istoria instalației în spațiul european, american și românesc. O rețea de diavizare, un monitor video, un diaproiector și cîteva dosare cu o bogată documentație de presă constituie cam tot inventarul expoziției. Ciclurile de conferințe, dezbaterile, vizitele organizate, implicarea unor personalități din cele mai diverse zone ale vieții noastre publice și ghidajul permanent pe care îl oferă Lia Perjovschi, completează și

confirmă intențiile pedagogice ale expoziției. Numai că dincolo de acest nivel informativ, documentarist și didactic, se ascunde, de fapt, întreaga intenție a autoarei. Departe de a fi o simplă acțiune de alfabetizare și de familiarizare a publicului cu o expresie relativ recentă în spațiul cultural românesc, expoziția Liei Perjovschi este ea însăși o *instalație*. Toate componentele sale, de la cele stabile, cu o semnificație artistică explicită, la cele dinamice, cum ar fi, de pildă, vizitatorii, și pînă la inventarul funcțional, se coagulează într-un discurs de sine-stătător și comunică între ele așa cum comunică elementele într-un ansamblu. Vorbînd despre instalație, cu o aparentă voce profesorală și neutră, artista realizează propria sa *instalație*. Care nu mai este o simplă amenajare a spațiului fizic, o repunere în discuție a obiectualității, ci o analiză profundă, nu lipsită de un anumit patetism, a spațiului socio-uman, a existenței pluridimensionale într-o lume amenințată mereu să-și piardă coeziunea. Și, în acest sens, expoziția Liei Perjovschi se înscrie perfect într-un scenariu de tip borgesien, în care labirintul se naște pe măsura descrierii și a luării sale în posesie.

derizorie, după cum bascularea în neconvențional și în experimentul delirant doar din incapacitatea de a percepe și de a exprima o idee articulată devine, la rîndul ei, cam același lucru. Tocmai pentru a dovedi că nonconformismul în relație cu limbajele și cu tehnicile consacrate nu este un altfel de conformism,

Despre personaje și mai puțin despre acțiunile lor

DUPĂ ce nu se mai satura de filme cu împușcături, explozii, nenorociri de tot felul, se pare că în sfârșit publicul a revenit la sentimente mai bune față de peliculele ce tratează subiecte mai firești și eroi mai credibili în situații de viață mai puțin spectaculoase, însă infinit mai complexe. Gustul actual al spectatorilor se îndreaptă mai degrabă către versiunea modernizată a *Marilor speranțe*, decît către acțiunea și suspansul din *Uciagași de schimb* (care beneficiază de altfel de un montaj extrem de dinamic și de un discurs onest în categoria sa). Acestea fiind spuse, după succesul neașteptat al filmului *Gol pușcă*, o altă peliculă care renunță la schematicismul personajelor în favoarea firului este *Mai bine nu se poate*. Apropierea dintre cele două filme nu este întâmplătoare căci ambele tratează în cheie comică situații dramatice. Să fie aceasta o nouă modalitate de a face mai digerabile problemele societății contemporane? O vom putea afirma mai convingător abia peste cîtva timp cînd astfel de filme vor fi mai numeroase, iar statisticile ne vor indica încotro se îndreaptă preferințele spectatorilor.

Mai bine nu se poate/As Good As It Gets (producție 1997, distribuit de GFR Distribution) Regia: James L. Brooks; scenariul: Mark Andrus și James L. Brooks; cu: Jack Nicholson, Helen Hunt, Greg Kinnear.

În *Mai bine nu se poate* discursul se concentrează exclusiv asupra eroilor și dramelor acestora. Senzația de lipsa a unei singure povești provine totem din absența unei acțiuni principale care strînge în jurul său diverse persoane. Din contră, aici personajele sînt cele care impun unitatea narativă. Astfel încît putem vorbi despre o poveste numai în măsura în care destinele celor trei (patru chiar, dacă numărăm și cățelul) personaje centrale se intersectează la un anumit moment dat. *Mai bine nu se poate* marchează foarte clar deplasarea accentului de la subiect către personaje. Cine sînt însă personajele în jurul cărora se construiește narațiunea cinematografică?

Melvin Udall, autor de romane de amor cu succes la cititori (succes subînțele din situația sa financiară și reacția entuziast-stupidă a unei prostute secretare de editură), este un individ al cărui comportament întrece simpla ciudațenie și ajunge în zona anormalității clinice. Melvin are un set de obiceiuri zilnice de la care nu se abate pentru nimic în lume, iar cînd o face intră în panică, își caută medicul psihiatru după doi ani de absență terapeutică. Evident un asemenea personaj nu putea fi interpretat decît de Jack Nicholson, distins pentru acest rol cu un Oscar (al treilea după *Zbor deasupra unui cuib de cuci* și *Terms of Endearment*). Nicholson conferă eroului său credibilitate și farmec chiar și atunci cînd eroul său pare

Jack Nicholson și Helen Hunt – Oscar pentru cel mai bun actor și cea mai bună actriță în *Mai bine nu se poate*

cel mai nesuferit om din lume, una dintre plăcerile lui fiind aceea de a jigni pe oricine se află în preajma sa.

Carol Connelly, chelneriță în micul bistro unde Melvin își ia micul dejun, este o femeie ce își crește singurul fiu bolnav de astm cronic și, în același timp, singura care are curajul de a replica mitocaniilor debitate sistematic de către Melvin. Helen Hunt, și ea recompensată pentru acest rol cu un Oscar pentru cea mai bună actriță într-un rol principal, construiește un personaj puternic ce nu rămîne nici un minut în umbra celui interpretat de către Jack Nicholson.

Simon Nye, pictor homosexual, are neșansa de a fi vecinul lui Melvin. Stăpîn al unui cățel simpatic foc, Simon înghite cu stoicism replicile sarcastice ale vecinului său de palier, replici născute în egală măsura din preferințele sale pentru bărbați, cît și datorită animalului ce provoacă oroare lui Melvin. După ce a debutat în *Sabrina* alături de Harrison Ford și Julia Ormond, Greg Kinnear reușește în această partitură să imbine o anume fragilitate cu capacitatea de a îndura, uneori fără replică, toate nenorocirile ce se abat asupra sa.

Destinele celor trei se întîlnesc datorită diverselor întîmplări citadine,

fiecare dintre ei transformîndu-se ca urmare a experiențelor comune. În două ore de proiecție asistăm nu numai la evoluția personajelor, ci și la o modificare a discursului cinematografic ce debutează ca o succesiune de flash-uri asupra cîte unui erou, fiecare cu drama sa personală, și sfîrșește ca o poveste a unor oameni ce abia au învățat să comunice. În fapt, tema centrală a filmului este lipsa de comunicare (boala arhicunoscută a marilor orașe), iar morala sa se referă la capacitatea terapeutică a comunicării dintre indivizi. Regizorul James L. Brooks mărturisește despre *Mai bine nu se poate*: "În acest film se întîmplă lucruri foarte rele, dar eu cred că este o comedie", adăugînd "aș muri dacă nu ar fi așa".

Meritul acestei pelicule rezidă în maniera sa lipsită de reflexii și sondări psihologice, ce s-ar fi pretat subiectului și eroilor săi, și înlocuirea acestora cu un stil epic și savuros ce reușește din plin autorilor americani. Iar originalitatea sa constă în faptul că deși personajele se conturează pas cu pas prin diferite acțiuni, accentul cade pe personalitatea acestora, și nu pe o înșiruire epică mai mult sau mai puțin relevantă.

Miruna Barbu

Un doliu pentru muzică

S-A STINS după o suferință lungă și grea Erich Bergel. Pînă în ultima fază a bolii neiertătoare a sperat, a făcut proiecte, a lucrat. Planuia să vină în țară la început de toamnă pentru a dirija Orchestra Națională Radio, dorea să orchestreze o serie de melodii de George Enescu în ideea de a le propulsa în circuitul vieții de concert și pe cele mai puțin cunoscute - un dar făcut patrimoniului nostru muzical; începuse cu liedurile op. 4 cărora le-a dat un echivalent orchestral ce fructifică la maximum sugestiile expresive ale partiturii pianistice.

A fost un luptător, un om pe care cumplitele nedreptăți și suferințe, mergînd pînă aproape de distrugere fizică în închisorile comuniste, la Canal, nu l-au înfrînt. În anii aceia cînd toate căile îi erau închise nu a dezarmat, ci s-a cufundat în studiul muzicii lui Bach într-atît de adînc, încît a descoperit legitățile după care Bach și-a construit opera supremă, enigmatică „Artă a fugii”, și a întregit-o într-un chip în care nici unul dintre cei ce s-au mai încumetat la această încercare dificilă nu au reușit. Studiul său este acum concretizat în două volume substanțiale, care stau la loc de frunte în literatura de specialitate.

A trăit muzica în toată complexitatea ei, ca cercetător, ca instrumentist, ca pedagog și mai ales, conform vocației sale adevărate, ca dirijor. A fost un mare dirijor și chiar dacă mediatizarea nu l-a preocupat niciodată, poziția cîștigată în lumea muzicală internațională era aceea a prețuirii unanime.

A gîndit actul muzical cu o gravitate și o voință constructivă care făcea din interpretările sale un act de

credință. Memorabile au rămas primele sale apariții bucureștene prin anii '60 într-un ciclu Bruckner-Mozart care reunea marile sale iubiri muzicale. Dar recunoașterea venea prea tîrziu pentru sufletul unui om rînit și cînd Herbert von Karajan, impresionat de studiul bachian al necunoscutului din România, l-a invitat, a plecat din țară, începînd un periplu lung în marile săli de concert ale lumii.

Avea o idee foarte înaltă despre menirea muzicianului, pe care o vedea ca un fel de sacerdoțiu, și nu accepta nici un compromis de dragul unui succes facil, impunînd și celorlalți exigența sa. În numele acelor principii, nu uita ușor ceea ce considera a fi abdicare morală și o spunea uneori colțuros, tăios; într-o lume a tuturor compromisurilor făcea figură de solitar.

Respectul pentru tradiție imbinat cu soliditatea germană a gîndirii și o organizare interioară foarte clară nu blocau vitalitatea, elocvența, farmecul fluxului muzical. În ultimul său concert, la Ateneu, ne-a dăruit o admirabilă *Simfonie a IV-a* de Bruckner ca o sinteză a viziunii sale despre muzică - geometrie perfectă a edificiului sonor susținută de fluxul intern al discursului cu o tensiune impecabil dozată, o expresie fără exacerbări retorice, noblețe și reculegere. Era Brucknerul „său”.

Ar fi dorit să ofere mai mult din timpul și puterile sale orchestrelor și publicului românesc, care-l iubeau, dar drumurile vieții așa cum erau deja trasate nu l-au lăsat. Prin dispariția sa, viața muzicală internațională și mai cu seamă muzica românească au devenit mai sărace.

Elena Zottoviceanu

PREPELEAC

de Constantin
Toiu

CAFENEAUA MACA

Memoriile unui aristocrat (II)

REPRODUC în continuare din „Jurnalul” lui Georgică Jurgea Negriștești câteva pagini în care este vorba despre prietenul său, Vinea. Spațiul rubricii nepermițându-mi să dau publicării mai mult din aceste extrem de interesante amintiri de epocă, sper că într-o zi se va ivi prilejul de a fi tipărite ca un document de seamă al unei bune părți a secolului nostru.

„...Pe urmă a dispărut Vinea, el care mă vizita aproape zilnic. După vreo patru zile de lipsă la apel, mi-am luat inima în dinți și m-am dus în strada Bateriilor. Aici, la etaj, într-un apartament închisnovat, cu camere la nivele diferite, locuia Vinea cu mama lui. Pe atunci, încă nu se căsătorise cu frumoasa Elena Oghina. Pătruns de așteptări întunecate, am bătut la ușă. Drama anxioșilor, spune Montherlant, e că au dreptate de a fi anxioși... „Tzumbri!” am exclamat, când mi-a deschis (el îmi spunea *Rasaleros*, iar eu *Tzumbri*, un cod inspirat de cartea „Apu-nache”). „Nu intra!” a exclamat el cu un aer atît de patetic, cu o față atît de descompusă, încît am încercat pe loc să mă uit peste umărul lui, să văd dacă nu apar cumva figuri deocheate... Dar Vinea îmi ghici gândul: „Nu e ce crezi... sînt singur... singur cu mama... La ultimele cuvinte, lacrimi au început să-i picure din ochi. Am dat buzna și l-am luat în brațe. Atunci am simțit un miros dulceag, înecăcios, venind din camera de alături. Era ceva ce-mi evoca portul Odesei din primăvara anului 1918. Mirosea a hoit, dar și a lumina de ceară. „Ce s-a întîmplat?” Fără o vorbă, Vinea m-a condus într-o cameră unde pe o masă era întinsă între patru luminări Doamna Iovanachi... Cea pentru care s-a împușcat Victor-Andreevici Petrov (fără să moară) de la legația rusă din București; cea pentru care bunicul meu, Kartamyschew, a vrut să divorțeze de bunica, iubita lui Dundas, consulul englez din Galați, coborîtor dintr-o ilustră familie din care s-a născut Vinea. Vinea, înfiat apoi de un oarecare Iovanachi... Ușor, am ridicat capătul cearșafului care îi acoperea fața. Avea profilul semeț al grecoaicelor din splendida Eladă. Avea dreptate bunica. Vinea semăna mai mult cu părintele său (englez n.n.). El părea atît de pierdut, atît de disperat, încît mi-am dat seama că trebuie luat repede: „Acuma, ce mai aștepti? trebuie s-o înmormîntăm!” „Aștept pe cineva care mi-a promis să vină cu niște bani...” „Cînd ți-a promis banii?” „Ieri, dar probabil că n-a putut să vină, și, cum n-am telefon, aștept să vină dintr-o clipă într-alta”. „De cîți crezi că ai nevoie?” Aici Vinea mi-a spus o sumă care dovedea încă o dată ruperea lui totală de realitate. „Numai pezevenghii de popi îți iau atît - i-am spus - dar dîricu, dar groparii și cite altele...” Am scos cît știam că ar costa o înmormîntare foarte modestă și i-am băgat în buzunarul lui. Mai târziu, făcînd aluzie la sfîrșitul mamei sale, spunea: „atunci mi-am dat seama ce greu se moare.” Vinea a murit în chinuri cumplite pe care le-a suportat cu o nespuse demnitate... Disprețuia șmecheria, acea latură măruntă a românului... „Dar Șeicaru?” am făcut. „Nu, - a zis - Pamfil nu e un șmecher, el e un bandit, un pirat!”...

PĂȘEA de-a lungul străzii Blănari. După ce s-a uitat în jur, Vinea a scos din buzunar o bucăciță de hirtie. Vedeam și eu acum cum arăta un manifest comu-

nist. Ca să fiu cinstit, mărturisesc că m-a cuprins un fior de spaimă... „A sosit clipa, repeta Vinea - poate că a sosit clipa cînd ar trebui să luăm o hotărîre, dar nu știm care”. Apoi, după o clipă de cugtare, plină de melancolie: „Cred că răs-făpui vieții ne-a moleșit...” Vinea revenise pe urmă la stilul său de toate zilele: „Decît să ne otrăvim cu asemenea vorbe, hai mai bine la surorile Korosz”.

Acestea erau refugiate din Budapesta. Pe vremea aceea, România era plină de refugiați și de refugiate. Polonezi, e-vrei, unguri, cehi, greci, ruși și cite alte lifte se adăposteau la noi de teama cup-toarelor. Roji și Șari erau nostime, blonde, bine făcute și cu mult haz. Locuiau clandestin într-o cameră deasupra Cafe-nelei Maca (inima bursei negre). Erau protejate de bancherului Ionel Finkels, a cărui bancă se afla alături, în Lipsani. Pretindeau că sînt artiști la Arizona, cel mai elegant cabaret din Budapesta. Dar de unde și cînd învățaseră românește? E drept că, în 1937, cînînd la Kakuk-res-taurant, unul de noapte, ultrașic, din Bu-dapesta, un prieten îmi spusese: „Aici cum dai un bacșiș mai gras, ți se vorbește românește, indiferent dacă-i chelner, șofer sau damă”.

Vinea a sunat o dată lung și de două ori scurt. Ne-a deschis o bătrînă grasă și cu mulți negi. „Nu știu de ce - zicea Vi-ne - dar dacă suni numai o dată, bătrîna te duce la o poloneză care ghicește în niște adevărați *tarotzi* de Cracovia.” Nu ne interesa pe noi ghicitoarea... Pe ungu-roaice le-am găsit tare vesele. Lungite fiecare pe cite o canapea, în capote ele-gante și cu brațele înecrușate sub ceafă, discutau cu foc ungurește, sau izbucneau în hohote de ris. „Ce-i cu voi, ce-i cu bucuria asta?” le întreba Vinea. „Vin rușii - a zis cea mai în vîrstă - și are să fie tare bine”. „Cam cum credeți voi că are să fie?” am întrebat. „Ne vom întoarce „sus”, la Budapesta (*jos* se zicea la Bu-curești), vom munci și are să fie libertate, democrație...” „Minunat! - a exclamat Vinea, - parcă ați fi surorile lui Cehov...” Vinea încerca să le liniștească. „Nu-i ni-mica, - spunea el - pînă una alta, uite niște cafea naturală, iar Georgică să știți că v-a adus și el niște ciocolată tocmai de la Stockholm”. Micile atenții întrețin prietenia, spunea un înțelept... surorile au să-rît de pe canapele și ne-au îmbrățișat, în-trebîndu-ne dacă să-i spună codoașei, ori nu...

„Pe mine trebuie să mă scuzați - am spus - dar am o întîlnire prin apropiere”. Doream, de fapt, să văd care este pulsul la *Cafeneaua Maca*. Balzac s-a priceput cel mai bine să arate rolul banului. El îl frecventa pe Rotschild, care este baronul Nucingen din *Comedia umană*. La noi e greu de închipuit un Cezar Petrescu, un Rebreanu sau chiar un Sadoveanu la toartă cu Max Auschnit, Malaxa și cei-lalți. Cu destul talent, însă cu tot atîta naivitate, Petru Dumitriu a încercat să-l descrie pe Carol al doilea, care era șeful gangului. Cred că mulți șoferi de taxi și de chelneri s-au delectat, dacă au citit, cum Carol, zis „buzatul”, își verifica veniturile, discutînd cu tîrfe adunate de pe stradă. L-am întrebat pe P. Dumitriu cum a ajuns aici. „N-am putut altfel - a spus - de altfel nu l-am văzut decît pe timbrele poștale. Eram prea tînăr pe-atunci, iar mai tîrziu am fost luat la sigur... (indesci-frabil - n.n.) care mi-au împuiat capul, compromițîndu-mă. Regret.”

(fragmente)

DIASPORA LA PLURAL

de Paul Miron

Scrisoarea XXVI

München, Gartenstrasse, miercuri...

Domnișoarei Aglaia Lupan, Iași

Draga Aglaia, steaua norocului meu,

JOSEFA mă trezi brutal din som-nul dulce al dimineții: „Un plic. Deschide-l repede!”, și mi-l băga în mină alături de un cuțit. Îl spintecai, dar la primele cuvinte m-am poticnit: „Mult prea stimate maestre și amic!” Încremenii. Josefa mă îndemna: „Citește mai departe, sau să-l citesc eu?” - „Diavol împelițat, m-ai tras pe sfoară! E o scrisoare pentru tatăl tău.” - „Știu”, rise ștren-gărița. „De la domnul Schuller. Lasă-mă pe mine!” Îmi smulse foile din mină și începu lectura cu o voce de școlar:

„Permiteți-mi, vă rog, să vă asigur de tot respectul pe care mult pățita mea per-soană vi-l datorează. Dacă mă adresez as-tăzi domniei voastre, o fac fiindcă nu cu-nosc un alt sufler mai nobil și mai generos pe lume. Poate în familia mea. Dar ea e departe, peste mări și țări. Deși ca vîrstă vă depășesc în numărul anilor, mă apropii de domnia-voastră ca un fiu rătăcitor pen-tru a mă spovedi.

Am acceptat plecarea mea în străină-tate în calitatea de tutor al tînarului E. Se-cară, primo: la rugămîntea părinților săi, care voiau să-i ofere o consolare după pierderea logodnicei; secundo: promi-sesem Agăi S., personaj important din Valahia, căruia îi eram îndatorat, să duc o scrisoare fostei sale amante, Lola Mon-tez. Știam prea puține lucruri despre a-ceasta, ulterior am aflat destule. Aga S. mi-a depănat nopți la rînd istoria unui amor fatal care-l tortura încă, dar eu, lu-cru ciudat, ascultîndu-i ofurile, am cunos-cut pe propria piele acel fenomen pe care specialiștii l-ar numi substituire. Trimisul se substituia trimițătorului; eu mă cre-deam acela pe care îl așteaptă femeia iu-bită. Sinceritatea mea vă va tulbura, vă cer iertare. Am fost orbit. Încălecînd pe himerica Rozinanta, am nimerit într-o mlaștină a înșelăciunii. Mi-a ieșit în cale o tînără italiancă, fostă slujnică a dansa-toarei. Ajuns în iluziile mele eroul princi-pal, am investit-o pe ea cu atributele Dul-cineei dorite. A trebuit să cunosc dezamă-giri și să trec prin multe pățanii ca să-mi revin în fire. M-am legat de Francesca Colani, închipuindu-mi că string - par-don! - în brațe pe însăși Lola. Despre des-tinul dansatoarei cred că sinteti informat între timp. După ce a provocat abdicarea mărînimosului monarh Ludovic n-a ră-

mas în Germania, nici la Augsburg, cum bănuiați, nici la Regensburg, nici la Ulm. A fugit în Elveția, la Berna, apoi s-a mu-tat la Geneva într-un palat și și-a luat o sumedenie de amanți, englezi, germani, francezi și italieni. Visul Majestății-sale de a se întîlni cu dînsa în Italia, nu s-a îm-plitit. Lolita a continuat să primească o rentă lunară de la rege; îi scria în fiecare zi ca să-l mai prade de ceva bani. Culmea nerușinării a fost trimiterea la München a concubinului ei, Papon, un escroc inter-național, cu misiunea de a mai storce ci-teva mii de galbeni de la bătrînul părăsit. Papon semna: marquis de Sarde. Came-riera Francesca poseda 17 piese din cele peste 500 ale corespondenței regelui cu dansatoarea. Le-am copiat și vă reproduc cîteva pasagii. De exemplu scrisoarea de la 5 octombrie 1848: „Dragă Louis, trimit scrisoarea aceasta prin domnul Papon. Biata Lolita este foarte nefericită, tînjește după dragostea iubitului ei Ludovic. Fie-ți milă de mine. Fără tine sînt pierdută; mai sînt încă tînără... Ascultă pe Papon și nu uita de aceea care departe de tine te are aproape de inima ei.” O zi mai tîrziu: „Lolita ta nu e ticăloasă. Cînd îl vei cu-noaște pe domnul Papon, îți vei da seama că nu este nici un motiv să ai o părere proastă despre el.” Regele, la 28 octom-brie: „Muy querida Lolitta, noaptea tre-cută am visat din nou că țineam picio-rusele tale în gură, adînc de tot. Tocmai citesc scrisoarea lui Papon, din 23 ale lu-nii, despre accident. În ce pericol teribil ai fost! Fii atentă! Mulțumește lui Papon că a scris în locul tău.”

Josefa își întrerupse brusc lectura, cu-prinsă de panică: „Vine mama! Nu cumva sa ne prindă că am deschis scrisoarea.” M-am uitat pe fereastră, n-am văzut pe nimeni. „De unde știi tu că vine?” - „La-tră Pollux cînd trece colțul bisericii și in-tră pe Gartenstrasse.” Avea dreptate: doamna Josefina Kaulbach ajunsese la porțiță. Josefa îmi viri scrisoarea moto-toilită în buzunarul hainei. Cînd intră stă-pina casei, mă sculai în picioare, roșu la față ca un rac. Josefa, prea nepăsătoare, se ocupa de toaleta ursulețului. „Ce se în-tîmplă aici?” „întreba mama intrigată. Am răspuns amîndoi cu glasuri vinovate: „Nimic.” La piept scrisoarea mă ardea ca un pumn de jăratec.

Cu alt foc mă perpelește dorul de tine, dragă verișoară.

Enachi.

UNIVERS
EDITURA PUBLICULUI CULTIVAT

vă recomandă ultimele sale apariții în Colecția
„Ithaca – Scriitori români în exil”:

Vera Călin
Tîrziu

Andrei Codrescu
Contesa sîngeroasă

Gabriela Melinescu
Regina străzii

Dumitru Radu Popa
Pannic Sindrome!

Acceste titluri le puteți comanda la Editura Univers,
Piața Presei Libere nr. 1, C.P. 33-78, București • 79739
Tel. (401) 222.66.29; 617.55.25; Fax: 222.56.52

**CĂRȚI
STRĂINE**

prezentate de
**Andreea
Deciu**

ÎNȚRE VICTIME ȘI EROI

E SURPRINZĂTOR că, deși chestiunea cenzurii operate de regimul comunist în textele literare a devenit în ultimii ani obsesie națională și principal motiv de justificare și disculpare între scriitori, abia acum, în 1998, apare o carte dedicată integral acestui subiect. O carte scrisă în limba engleză și publicată la editura Institutului de Studii Central-Europene de la Budapesta. Nu un studiu, ci o colecție de interviuri luate la începutul acestui deceniu de către Lidia Vianu unor însemnați intelectuali români.

Fără îndoială, tocmai pentru că nu are rivali volumul conceput de Lidia Vianu merită primit cu satisfacție, citit cu curiozitate și trecut în bibliografii de specialitate. De asemenea e evident că, dată fiind natura acestei cărți-colecție, ea nu poate fi integral interesantă, inteligentă, relevantă, validă intelectual sau moral. Laolaltă cu subtile remarci și tulburătoare mărturisiri personale există în *Censorship in Romania* și un oarece balast de banalități, truisme, sentimentalism, combinate toate într-un patriotism dulceag și atoateiertător tipic (din păcate) publicațiilor pentru străinătate. Înainte de a face observații mai amănunțite, să declar cit se poate de simplu și de neted ce cred despre această carte: era foarte necesară, citeva dintre interviurile pe care le cuprinde sînt de mare valoare, dar în ansamblu nu o socotesc izbutită ca proiect intelectual. Mă simt vinovată cumva recunoscîndu-mi dezamăgirea, pentru că anumite fragmente din această carte mi s-au părut cu adevărat excepționale. În primul rînd este binevenită publicarea articolului lui Matei Călinescu, *Intellectual Scar* (rom. Cicatrice intelectuală), apărut inițial în *România literară*. Este de altfel singura contribuție teoretică din volum, în măsura în care elaborează o conceptualizare a fenomenului cenzurii, descompus ca o infernală mașinărie în elementele ei esențiale: pre-cenzura (a nu se confunda cu auto-cenzura), cenzura propriu-zisă și postcenzura. Precenzura reprezintă atmosfera generală de anxietate permanentă în care trăiau intelectualii români în perioada comunismului; ea determină ceea ce Matei Călinescu numește "hostage mentality" (rom. mentalitate de ostatec), starea de spirit a celui care se autodisciplinează și autosupraveghează, cum ar spune Foucault, pentru că se simte constant amenințat și vizat. "Ostatecul" e victima propriei sale terori, într-un fel, pentru că el îi vede pe ceilalți ostateci, rînd pe rînd eliminați, și trăiește în permanență anticipare a propriei sale nenorociri. Matei Călinescu ilustrează conceptul de pre-cenzură cu o mărturisire din propria sa biografie: tinăr fiind scriitorul ținea un jurnal intim, în care însă nu își nota decît observații impersonale, în cel mai bun caz impresii de lectură, în nici un caz nepomenind nume de prieteni sau înregistrînd evenimente petrecute în realitate. În

aceea perioadă fusese confiscat de către Securitate jurnalul Aicei Voinescu, iar toți cei ce figuiau în paginile lui deveniseră automat victimele poliției politice. Îngrozit că același lucru s-ar putea întîmpla prietenilor săi dacă numele lor ar apărea în paginile jurnalului pe care îl ținea, Matei Călinescu și-a modificat radical structura unei scriituri personale. Precenzura însă nu afecta doar felul de a scrie, ci și felul de a citi: aceeași teroare (întreținută, la urma urmelor, de propria noastră conștiință) care îi interzicea să scrie anumite lucruri îi inducea un sentiment de culpă, chiar de "păcat ideologic" atunci cînd citea ceva neobedient politic. Mi se pare esențial acest corolar introdus de Matei Călinescu tocmai pentru că diferă profund de mitul național al rezistenței noastre, a tuturor, prin cultură, adică prin cozile la librării și circulația "pe sub mină" a unor cărți subversive. Nu vreau să insinuez, și cu atît mai mult nu cred că o face Matei Călinescu, că anumite lecturi nu ar fi presupus curaj, sau că ele nu ar fi constituit minusculul, șoptitul nostru protest cotidian (dovadă că acum, cînd asemenea împotriviri nu mai sînt necesare, s-au isprăvit și cozile la librărie). Dar felul în care e definită postcenzura în acest interviu ne amintește de fața cealaltă, sumbră și din păcate mult mai eficientă, fie că ne convine ori nu să o credem, a lucrurilor. Acele lecturi pe care *le-am evitat*, din prudență sau/și pentru că erau inaccesibile, se răzbună acum, făcînd din mulți intelectuali români niște provinciali convinși că tot ce era cu adevărat esențial în cultură s-a spus în anii 1970 (dacă nu chiar 1960).

Fenomenul cenzurii nu se sfîrșea odată cu croșetarea unui text, sau chiar cu topirea lui. Urma postcenzura, ca stare pur mentală, un soi de șoc postoperatoriu în care te ucide amestecul de euforie, speranță, dar și teamă, panică, deprimare. Cenzurați au ba, scriitorii intrau în infernul întrebărilor și al dubiilor: oare ce va urma? cum de au scăpat anumite lucruri necenzurate? poate nu erau suficient de clare pentru nimeni? Postcenzura avea și un efect nociv asupra vîntății scriitorilor: unii dintre cei ce reușeau să publice texte aparent (sau nu aparent) curajoase își pierdeau lesne mințile, ajungînd rapid la concluzia că sînt de-a dreptul excepționali. Glumind (mai mult sau mai puțin), Matei Călinescu declară că a părăsit România pentru că se simțea înconjurat de prea multe "genii".

Impresionant este și interviul cu Ion Vianu, deși la un nivel mai mult uman și anecdotic, decît teoretic precum în cazul lui Matei Călinescu. Povestea lui Ion Vianu, nelegată direct de cenzură ca fenomen aplicat textului literar, e tulburătoare pentru că este o cronică a unui succes (mă refer la adaptarea și împlinirea profesională și umană în exil) trăit fără entuziasm, ba

chiar cu o anumită tristețe. Ea conține și o teorie a identității *în nuce* foarte interesantă. Există, crede medicul Ion Vianu, trei ipostaze ale eului: cea pe care o avem noi despre noi înșine, cea pe care o au cei care ne cunosc bine, și cea a celor care ne știu destul de vag ori chiar absolut deloc. Acești "ceilalți", străinii, necunoscuții ostili și răuvoitori (de fapt cei pentru care noi sîntem străini) reprezintă, după părerea lui Ion Vianu, suportul uman al comunismului. În comunism ei sînt cei care au puterea, care au dreptul de a ne judeca și condamna fără să ne cunoască. Există în mărturisirile și observațiile lui Vianu o anumită igienă morală și intelectuală foarte reconfortantă. Nici idealizări, nici demonizări, ci doar luciditate, dorința de a înțelege ce s-a petrecut și de a preveni întîmplări asemănătoare.

Același sentiment reconfortant de detașare îl inspiră și discuția cu Simona Popescu. Dintre toți cei intervievați tînără scriitoare este singura care abordează chestiunea cu o ușoară sastiseală ("we all know that..."), "știm cu toții că", această formulă rezumativă o scutește să mai spună banalități, spre deosebire de alți autori incluși în volum), modificînd nivelul la care e abordată chestiunea. Pentru ea, cenzura a fost ceva de-a dreptul frivol, cea mai capricioasă dintre activitățile cultivate în timpul comunismului, care lasă complet inexplicabil amestecul de violențe, tirguiele, privilegiile și compromisuri ce i-au caracterizat deopotrivă pe scriitori și pe reprezentanții puterii ("I fail to understand the mixture of contradictory things, of shrewdness, of bargaining, privileges, compromises, which characterized both the

Lidia Vianu - *Censorship in Romania*, Central European University Press, 1998, 233 pagini, preț nementionat.

officials and the writers themselves"). Pentru tinerii autori cenzura era mult mai dură, crede Simona Popescu, care nu publicaseră încă nimic, și nici nu li se permitea să o facă.

Ceilalți interlocutori ai Lidiei Vianu sînt: George Macovescu (deși e impropriu spus interlocutor, pentru că figurează cu un fragment de jurnal), Maria Banuș, Ion Negoitescu, Vera Calin, Ștefan Augustin Doinaș, Nina Cassian, Petre Ghelmez, Eugen Simion, Dumitru Radu Popescu, Marin Sorescu, Ileana Mălăncioiu, Virgil Nemoianu, Mircea

Martin, Mihai Ursachi, Ana Blandiana, Nicolae Prelipceanu, Lucia Negoită, Adriana Bittel, Dan Verona, Mircea Dinescu, Daniela Crăsnaru, Denisa Comănescu, și Florin Bican. Selecția scriitorilor m-a nedumerit uneori, deși autoarea o explică într-un fel în prefață. Lidia Vianu a ales, după cum ne declară, trei grupuri de intelectuali, prezenți cronologic: cei educați înainte de al doilea război mondial, care "au învățat să se prefacă dar și-au păstrat libertatea interioară", cei formați în regimul burghez de dinainte de 1948, dar care au fost obligați să se "adapteze" (sau să tacă și să fie închiși, adaugă autoarea, simplificînd chestiunea, după cum îi atrage atenția și Vera Calin), și în fine, cei născuți în plin comunism, dintre aceștia editoarea cărții alegîndu-i doar pe rebeli. Spuneam că m-a nedumerit această selecție pentru că din ea lipsesc nume fundamentale (bănuiesc că multe ar fi avut de spus directorii de editură la momentul respectiv, ori redactorii la reviste culturale), sau apar unele pe care mi-e greu să mi le închipui victime ale cenzurii. Iar dacă, citindu-le interviurile, aflu că au fost totuși, mi-e în orice caz greu să îi compătesc.

De atfel chestiunea compătimirii nu ar trebui să se pună deloc referitor la un fenomen istoric și cultural cum a fost cenzura. Dacă amintesc de ea este pentru că e cumva inevitabil, dat fiind modul în care e conceput volumul: razbate din paginile lui un supărător lamento de victimă care se disculpă și se glorifică. Fi-rește, ar fi nedrept să atribuim această lamentație tuturor celor cu care a stat de vorbă Lidia Vianu, însă din păcate prea puțini sînt cei pe care i-aș nedreptăți astfel. Cel mai pronunțat apare tonul disculpării, cum era de așteptat, la scriitorii din prima categorie (vezi mai ales discuția cu Maria Banuș), dar cred că el e dat, de fapt, de modul în care e conceput volumul. În prefața sa, după ce descrie România ca pe un paradis devastat de comunism, Lidia Vianu le declară emfatic cititorilor: "Read the interviews, read the literature that accompanies them, all published under the rule of censorship, and try not to pass judgment. There may have been mistakes - Errare humanum est - when they lied, but their free minds never died. This book is here to prove it" (rom. Citiți interviurile, citiți literatura care le însoțește, toată publicată sub regimul cenzurii, și încercați să nu judecați. Poate că au existat greșeli - Errare humanum est - cînd au mințit, dar mințile lor libere nu au murit niciodată. Această carte stă să o dovedească). De fapt, această carte nu dovedește deloc asta. Sau, mai bine zis, nu asta ar trebui să dovedească, pentru că fenomenul cenzurii e important în măsura în care el marchează o cultură, o mentalitate, un imaginat colectiv. Dacă mințile lui Dan Verona, Petre Ghelmez, Maria Banuș sau Nina Cassian au rămas sau nu vii mi se pare mai puțin important.

A nu se crede că vreau să îi scot țapi ispășitori pe acei scriitori pentru care cenzura a fost

Friedrich A. Hayek - *Drumul către servitute*, ediția a doua, Editura Humanitas 1998, 315 pagini, preț nementionat.

nu doar un fenomen abstract, ci un eveniment real și concret în existența lor. Dar mi s-a părut suspectă și chiar îngrijorătoare această identitate de victimă-erou, care formulează afirmații de genul cenzura a fost profitabilă sub aspect intelectual pentru că ea a dus la formarea unui stil ermetic și subtil, a unei complicități între scriitori și cititori. Vicleană (sau naivă?), această exorcizare a cenzurii e, cred, cel puțin discutabilă. Îndărătul ei se afla, am impresia, un mecanism tipic societăților colectiviste și comuniste, pe care Friedrich Hayek îl explică în *Drumul spre servitute*, carte apărută în ediția a doua de curînd la Humanitas. Preluînd de fapt remarca lui Niebuhr din *Moral Man and Immoral Society*, Hayek observă că avem tendința de a ne reprezenta drept ființe morale fiindcă ne delegăm viciile unor grupuri din ce în ce mai largi. Deși plasarea colecției de interviuri a Lidiei Vianu alături de un studiu sobru și doct ca al lui Hayek e cumva nedreaptă, dată fiind diferența de public și motivație a celor două cărți, cred că ea merită făcută. Trei capitole din *Drumul către servitute* sînt mai cu seamă relevante pentru a citi *Censorship in Romania*: "Securitate și libertate" (capitolul IX), "De ce ajung în frunte cei mai răi" (capitolul X), și "Sfîrșitul adevărului" (capitolul XI). Spre deosebire de restul studiului, care discută mai cu seamă conexiunile dintre economie și politică, în socialism, aceste trei capitole explică felul în care o mentalitate socialistă e elaborată și impusă maselor, dar și indivizilor. E absurd să susții că România comunistă a fost o țară practic fără comuniști, în care toți ne-am păstrat mințile vii pentru că gîndeam liber deși tăceam milc. În primul rînd e jignitor pentru aceia, prea puținii, care chiar au gîndit liber și nu au tăcut. Aș fi, în principiu, de acord cu îndemnul Lidiei Vianu, "try not to pass judgment", pentru că o incriminare morală în acest caz mi se pare tardivă și inutilă, dar absolutia și chiar glorificarea cenzurii din prea multă disculpare, pentru care pledează uneori cartea *Censorship in Romania*, ar trebui să ne pună pe gînduri. Cu tot respectul pentru Nietzsche, nu tot ce nu ne omoară ne și întărește.

„CUVINTE SCRISE

Întrebări despre „poezie și angajare” în literatura francofonă actuală

PAGINILE de față încep cu o mărturisire: alegerea subiectului lor nu mi-a fost determinată nici de interesul pentru „pitorescul” sau „primitivitatea” artei negre și nici nu sunt specialistă în problemele literaturii „negritudinii”. Considerațiile ce urmează vor mai degrabă să confrunte un spațiu teoretic (sau - general) al poezicii cu o amintire foarte personală, ce a pecetluit prima mea întâlnire cu Charles Carrère, o amintire cel puțin „stînjenoasă” prin caracterul său liminal, refuzînd, totodată, conceptualizarea imediată. Ea mă determină să-i așez dimpreună - și să înțeleg strania lor conviețuire - pe amatorul de poezie din mine însămi cu poeticianul ce sunt, celui dintîi fiindu-i dat să trăiască, datorită lui Charles Carrère,^{*)} o experiență crucială. Totul s-a petrecut la Festivalul Internațional de Poezie „Lucian Blaga”, organizat anual (începînd din 1991) la Cluj-Napoca. Poetii invitați la ediția respectivă (din 1993), originari din spații diferite ale aceluiași... Imperiu Roman, își citeau versurile la marea gală a închiderii: era vorba, acolo, despre zei absenți, despre limitele verbului poetic, despre oboseala de a fi sau despre sfîrșitul lirismului. Se făcea auzită, fără efort, subtextuală, interogația holderliniană „La ce bun poezii...?” tot astfel cum putea fi identificată dominația unui topos al „sfîrșitului de modernitate”, ambele - axe definitorii ale unui spațiu cultural european, omogen, coerent.

Carrère părea la început să se integreze perfect cadrului instituit de versurile celor ce-l precedaseră: poemele sale, clamate în franceză, vorbeau despre răni, despre violența care deșiră corpurile, despre moartea oamenilor și a zeilor, dar am fost siliți curînd să auzim într-insele, în sfîșierea abruptă a francezei ce le rostea, violența unui ritm străin. Și, susținut de acest cutremur necunoscut, înainte ca noi să-l putem numi ori măcar înțelege, recitativul francez al lui Carrère s-a preschimbă în scandare *olof*, într-o mărturisire despre sursele ritmului - și despre recursul la logოსul magic - care opaciza, pentru noi, totodată, textul în sine. Nimeni, în public, nu mai înțelegea *sensul* cuvintelor, însă dezlanțuirea lor, amenințarea proferată își croiau drum, dureros, în noi, atingînd profunzimi ale emoției pe care ni le descopeream, parcă, pentru prima oară. Înapoi la franceză, în finalul recitativului, versurile ne „readuseră pe pămînt”, dar - cu un clișeu pe care experiența aceasta însăși ni-l resemantizase - „nu mai eram aceiași”. De ce? Care era sensul experienței liminale trăite astfel, tocmai de noi, cei ce- de multă vreme - „citisem toate cărțile”?

Dificultatea pe care o am, de-atunci încoace, în a-mi răspunde la atari întrebări îmi contrariază nu doar experiența de cititor de poezie, ci și competențele de poetician. Sfidarea aruncată asupra ne de recitativul lui Carrère țintește, cred, mult mai departe decît un așa-zis „nivel de suprafață”, al stranietății cul-

turii negre, mai departe chiar decît problema unui *backlash* cultural, în care vechiul imperiu colonial ar veni să contratace, astfel, fosta-i metropolă.

Charles Carrère, „poet olaf din Senegal”, cum îi place să își semneze versurile, personalitate marcantă a negritudinii, dar totodată poet de expresie franceză, vine spre noi dintr-o patrie unde poezia se mai crede încă purtătoarea virtuților demiurgice ale logოსului. Între strigătul de revoltă al sclavului și tandrețea cîntecului de dragoste, poezia sa se rostește, cu inocența începuturilor, în poeme - franceze - sacadate ca niște incantații magice, violente asemeni unor blesteme, sfîșietoare ca niște bocete. Poezia numește acolo oameni și locuri, culori și plante ale unei alte lumi, chemîndu-le în ființă, pentru că - în lumea lui Carrère - „a numi” mai înseamnă încă „a chema în ființă”. Vocea sa reînvia în noi - asemeni, probabil, recitativelor antice - amintirea difuză a unor melopee, descințe și ritmuri pe care uitaserăm a le mai trăi, în vreme ce continuam numai să le citim. Ceea ce transformă o asemenea lirică într-o provocare adresată poezicii actuale rezidă, cred, în chiar afirmarea caracterului original al poeziei, pe care literatura de tip european, la capătul unui veac ce a epuizat toate experiențele și a parcurs toate crizele, caută astăzi să o recîștige. Scrierile lui Carrère (biculturale și bilingve) tematizează în chip incitant căutarea relației originare între verbul magic și poezie, punînd totodată în criză perspectiva „canonică”, adică europeană, asupra poezicului.

Mască africană (Zair)

Pentru că, în fapt, ceea ce șocase atunci, în experiența receptării imediate, ceea ce rămîne încă, mereu, ca un „necunoscut” sau ca un „mai-mult-ca-rostirea”, ca o „bătăie” diferită în scriitura autorilor francofoni provenind de pe continentul african (Carrère nu este, acolo, cîtuși de puțin o excepție, ci un exemplu pentru alegerea subiectivă a căruia îmi asum, spuneam, deplina responsabilitate), fie că sunt din Magreb sau din

Africa Centrală, este *dezvăluirea unei paradigme diferite, violent non-europene, înscrise, prin intermediul limbii franceze, care îi servește drept revelator, în miezul sfîrșitului de modernitate european*. Și, asemeni seminței în fruct, experimentul acestei rostiri-de-nerostit e destinat a îmbogăți pămîntul care îl primește... *id est*: „sacrificiul de sine”, în termenii unui atare orizont metaforic.

Dintr-un unghi de vedere teoretic, aceasta ar însemna să citim într-insul o sfidare la adresa poeziei europene „la capătul modernității”, la capătul resurselor, pîrînd a se fi îndepărtat de temerile sale să caracterizîndu-se, totodată, de mai bine de un secol, printr-o tematizare privilegiată a acestei epuizări. Poezia lui Carrère - ca o întreagă literatură afirmată în interiorul limbii franceze actuale - caută să reintegreze nonarbitrarul semnului, limbajul „motivată”, magic. A crede într-insul ar atrage după sine întoarcerea poezicului la izvoarele rostirii originare, reafirmarea forței limbajului de a ne readuce în momentul freamătului inițial, pe cînd *a vorbi* însemna *a face*. Ceea ce ne-ar confrunta, de asemenea, cu o a doua sfidare adresată paradigmei europene de atari culturi „diferite”, „excentrice”; deoarece, o dată cu non-arbitrarul logოსului, caracterul angajat, original, al oricărui act de vorbire (deci, al rostirii poetice) se vede readus în discuție. Iar poezia lui Carrère, și o mare parte a literaturii negre de astăzi, își justifică angajamentul politic nu doar prin contextul socio-politic actual, ci și printr-o tradiție locală - cea pe care paradigma europeană pare să o fi pierdut de-a lungul unor milenii de „civilizație”... O nouă provocare adresată culturii europene contemporane, care - în Vestul „cumințit”, ca și în Estul „desfermecat” - trăiește o criză a angajării intelectuale.

Nuanțele implicate de angajamentul literaturii africane în contextul mișcării negritudinii mi se par, într-o asemenea discuție, mai puțin relevante. Ceea ce mă interesează este circumscrierea implicațiilor poetice ale elaborării noii scriituri, ivită, aceasta, dintr-o eterogenitate fundamentală: articulată într-o limbă „diferită” - în chiar miezul identității lingvistice metropolitane, consacrate - întoarcerea sa la origini se traduce, la nivel stilistic și prozodic, prin (re)descoperirea unei articulații/scandări non-franceze a limbii franceze. Pe de altă parte, problema identitară a acestei literaturi are drept primă consecință o privilegiere a temelor angajamentului, înțeles la rîndul său ca o reîntoarcere la tradiție - subiect semnificativ pentru ceea ce are mai profund, mai caracteristic „africanitatea” literaturii africane.

Dar ambele provocări se deschid asupra aceluiași probleme teoretice: această nouă modalitate de a scrie poezie (sau, această *altă* modalitate), pentru a o investi cu puterea originară a logოსului va fi în stare oare, să recîștige sensul primordial al angajării poetice? Și care va fi limba - franceză - pentru a spune toate acestea? Carrère definea francofonia prin imaginea unui „acoperiș care călătorește fără a-și zdrobi rădăcinile”. Continuîndu-i metafora, mă întreb dacă o asemenea înnoire a spațiilor poezicității va reuși sau nu să deplaseze „acoperișul” limbii

franceze fără a-i zdrobi, totodată, rădăcinile? Și, mergînd chiar mai departe, într-o ilustrare posibilă a paradoxului implicat de orice inovație, respectiva „deplasare a acoperișului” nu ne va ajuta, oare, să percepem mai corect înseși „rădăcinile”?

Diferența originară a lui Charles Carrère îi permite acestuia interogația asupra unei asemenea problematice în afara prejudecăților moștenirii europene a „sfîrșitului modernității”, dintr-o perspectivă integralistă fundamentală, valorizînd pozitiv ambiguitatea, biculturalismul funciar al scriiturii sale: „Sunt - declară el într-un interviu din 1997 - fructul unei culturi și orice cultură este metisaj. Las imbecililor cultul rasei pure. /.../ Poezia mea este o parte a poeziei africane, tot astfel cum poezia africană e o parte componentă a poeziei lumii...”. Și, totodată, îi permite o valorizare a angajamentului, condiție *sine qua non* a poezicului: „Sunt mator și artizan al timpului meu, implicat deci în toate valorile, angajamentele și dramele, ca și în toate înfrîngerile și victoriile sale”. Această *ars poetica* merită o recitare atentă. Pentru că ea conține afirmarea eului („Sunt”), determinat de atributele esențiale ale poetului, *artizan și mator*, cu respectivele lor conotații (trimițînd la cele două axe ale noii poezici, discutate anterior). Apoi, subiectul creator se înscrie într-un timp pe care îl domină prin arta sa („timpul meu”); el rostește acum ceea ce cultura europeană refuzase sau epuizase, de atita timp: pentru că angajarea „în timpul său” înseamnă reinvestirea banalității, redescoperirea unei noi vitalități a sensului, iscate dintr-un alt orizont al imaginarului. Dar, dacă acceptăm, cu Charles Carrère, că rostirea poetică înseamnă angajare, va trebui să admitem, deopotrivă, printre consecințele cele mai improtante ale poezicii sale, readucerea în discuție a raportului general între *rostire* și *acțiune*, prin intermediul unei situații „extreme” - în ambele sensuri ale adjectivului. Pentru că miza constă nu numai în puterea logოსului poetic, ci și în aceea a subiectului rostitor.

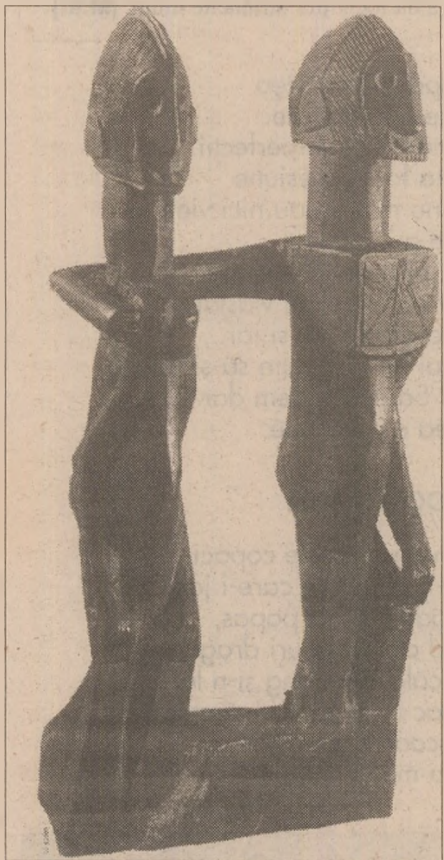
Cine vorbește?

ÎN ATĂ-NE întorși la orizontul teoretic al problemei: *o nouă rostire nu e numai reprezentare, ea este totodată afirmare a unei puteri, care aparține cuiva*. Cui? Cine e în text? Cine vorbește?... Dacă acceptăm așadar - cu Carrère - că a rosti înseamnă a te angaja, vom admite, în continuare, că o asemenea poezie va putea (oare?) - dar asta își dorește, efectiv... din nou „să facă istoria” (ca în vremurile homerice), iar nu doar să o „povestească” (într-un timp și un limbaj imperfecte, căci secunde).

Recîștigarea unei forțe active, originare, a logოსului poetic se obiectivează, în lirica lui Carrère, la două nivele, convergente. Este vorba, mai întîi, despre o tematizare a căutării limbajului original. Metafora privilegiată este aceea a unui limbaj corporal, unde trupul - preschimbă în tam-tam - naște ritmul pur, prelingvistic. La capătul noului scenariu al patimilor, subiectul își regăsește identitatea în interiorul cîntului-poem-ritm: „piele întinsă peste pielea mea/ lemn sculptat din carnea mea/ funie împletită din singele meu/ cîntec în ritmul respirării mele...” (*Tam-tam*, în vol. *Ocea-*

PE MARE*

nes). Întoarcerea la limbajul original se traduce, la fel, printr-o întoarcere la țărîna-mamă; ca în întreaga literatură neagră, relația cu strămoșii întemeiază însăși angajarea, trecutul bucurîndu-se de un ascendent absolut asupra viitorului.

Cuplu de strămoși (Mali)

Insistentă afirmare a subiectului subliniază faptul că, îndărătul căutării verbului original, se află și o problemă de identitate. Identificare a sinelui, piele neagră, mască neagră, identitate problematică - toate reprezintă, pentru Carrère, refuzul de a se lăsa închis de către discursul european, „alb”, exclusiv în interiorul unei identități „negre”: „Sunt negru între altele...”, declara el, iconoclast, dar „Sunt un negru-palestinian-croat-sîrb-bosniac încins cu piele pe căile morții. /.../ Sunt de toate etniile. Locuiesc la Soweto, la Hiroshima, la Sabra și la Chatila, tot astfel cum altădată am locuit la Montsegur și la Dachau”. În căutarea propriei identități, angajarea e percepută ca o cale de întoarcere la identitatea umană fundamentală; chiar - la comuniunea cu cosmosul. Într-o asemenea armonie regăsită, rolul poetului este, firește, cel al intermediarului mesianic, ipostază întărită de privilegierea intertextului novotestamentar în circumscrierea subiectului liric.

Convergență nivelului tematic, cea-

laltă linie de forță a noii poetici - mult mai dificil de circumscris și (probabil) intraductibilă în orice altă limbă decît această „altă” franceză - este reprezentată de experimentul stilistic. El subîntinde tot ceea ce este formă-vers, convențională, care se vede astfel subminată, pusă în criză. Insinuată astfel, scansiunea poemului instituie pragul unei ambiguități esențiale pentru experimentul poetic. Pentru că scandarea francezei relevă situarea voită a autorului în spațiul, liminal, dintre asumarea unei tradiții non-europene și modificarea nucleelor articulatorii ale unei limbi europene de mare tradiție culturală... Cel mai adesea, inovația prozodică se vede tematizată în chiar versurile ce mizează pe aliterații, rupturi de ritm, efecte de ecou etc., în scopul de a crea sonoritățile celui alt ritm, ale dansului primitiv. Mari paralelisme ritmice vin să taie discursul poetic după logica unui nivel relevant așa încît, în chiar momentul cînd discursul se întreabă asupra originilor sale (și ale subiectului rostitor), textura lui se sfîșie potrivit unui alt desen (din covor), în regăsirea fericită a analogiilor eufonice, pre-lingvistice, ca axe de constituire ale imaginarului poetic. De ne-tradus? De nerostit? Dar poezia aceasta se rostăște cu violență.

Adușă la a-și cunoaște limitele rostirii printr-un *clash* cultural care revelează, deodată, pluralitatea limbajelor refulate, limba franceză este pusă în criză, dar și în evidență. Amîndouă, limba refulată și limba dominatoare, sunt identificate, paradoxal, de această relație reciprocă, încît problema discursului devine una a raporturilor de forțe. Ce alt argument mai pertinent pentru revalorizarea angajamentului, ca dimensiune constitutivă a poeticii? Scriitura franceză permite, desigur, ivirea oralității din cultura originală (a oralității interzise de discursul european, dominant); dar - cu ce preț? Este aceasta doar o problemă a stilisticii/ lingvisticii franceze, chemate să cuantifice atari modificări? Nu cumva, ele nu sunt decît coaja, mult mai ușor perceptibilă, a unei modificări fundamentale de paradigmă, față de care „modelul european” de literaritate nu se mai poate închide, indefinit? Poate că, în scansiunea propusă de Carrère poeziilor sale, mă neliniștise, în fapt, intuiția difuză a unor schimbări mult mai adînci decît ceea ce clișeele limbii de lemn a francofoniei numesc, astăzi, „îmbogățirea francezei metropolitane cu elemente ale altor culturi, extraeuropene... etc. etc.”. Scandată împotriva tuturor clișeelelor, o asemenea literatură se cere citită în afara tuturor clișeelelor. Cum?

Ioana Bot

*) Charles Carrère, poet senegalez, născut la Saint-Louis în Senegal, în 1928. A debutat în volum în 1979, la Nouvelles Éditions Africaines din Dakar, cu *Océanes*, poezii scrise între 1949 și 1979. Este coordonatorul Organizației Mondiale a Poeților, al cărei președinte este Léopold Sédar Senghor. Conduce - împreună cu poetul italian Pino Mariano - colecția de poezie „Les Dauphins” (*Delfinii*), a Institutului Universitar de Studii Euro-Africane. Este membru al colegiului redacțional al revistei „Nouvelle Europe” (*Noua Europă*), colaborator la numeroase reviste literare, prezent în antologii de poezie africană contemporană. Societar al „Societății Poeților Francezi”, este vicepreședintele „Casei Internaționale a Poeziei” de la Bruxelles. Laureat, în 1987, al primului premiu mondial de poezie mistică, decernat de Fundația Fernando Diello din Madrid; laureat al Festivalului Internațional de Poezie „Lucian Blaga” (1994). Membru onorific al Uniunii Scriitorilor din România (1996).

Volume publicate: *Océanes*, Nouvelles Éditions Africaines, Dakar, 1979; *Lettres de Gorée* (*Scrisori din Goreea*), Éditions Silex, Paris, 1982; *Mémoires de la pluie* (*Amintirile ploii*), Éditions Euro-Editor, Luxembourg, 1983; *Insula*, Éditions Euro-Editor, Luxembourg, 1983; *Noel pour Malaika* (*Crăciun pentru Malaika*), Galerie Simoncini Éditeur, Luxembourg, 1988; *D'Écume et de granit* (*De spumă și de granit*), Institutul Euro-African din Lecce (Italia), 1989.

CRONICA TRADUCERILOR

Disconfort à la Flaubert

TINE deja de tradiție ca anumite stări de spirit din literatura franceză să treacă în dotarea cotidianului, ca substantive comune circulante. Așa este, de pildă, cazul *egotismului* stendhalian. Sau cel al *gavroche*-ului lui Victor Hugo. Poate că nici unul dintre aceste concepte nu a făcut însă o carieră comparabilă cu cel al *bovarismului*.

Eroina lui Flaubert i-a preocupat constant - și-i preocupă încă - pe literați, dar nu numai pe ei. Examinatorii de profesie (ori prin vocație) ai sufletului omenesc se simt cel puțin la fel de provocați de ansamblul nuanțelor unei celebre dispoziții psihologice. Am putea spune că tocmai în virtutea acestei dublări de interes subzista și azi bovarismul. Fără o ieșire la lumină marcat afectivă, el era condamnat să rămână într-o închisoare de hârtie, pentru mai stricte uzanze de laborator exegetic.

Din categoria conchistadorilor extraliterari face parte și cunoscutul psihanalist francez J.-B. Pontalis. Volumul *După Freud* (tradus la Editura Trei, 1997, de Brîndușa Orășanu - care semnează și un scurt, dar voios și ludic „Cuvânt înainte”) reunește 14 eseuri elaborate în anii '50-'60 - structurate aici în „Probleme fundamentale”, „Tendințe” și „Lecturi”. O a patra secțiune se sprijină pe o singură lucrare, „O convorbire”, de fapt, cu Françoise Dolto. Cartea mai este completată de o prefață și de un post-scriptum al autorului.

Pontalis ne vorbește despre lectura sa din Flaubert cu conștiința faptului că, înainte de a miza pe originalitate, e mai bine dacă încearcă să exprime cât mai elegant ceea ce s-a spus deja. Și aceasta în primul rând pentru că „s-a spus totul”. Ca atare, va dori să revină asupra problemei cu rigoarea matematicianului care rafinează soluții preexistente.

Vom întâlni, în eseu consacrat marelui scriitor, expresii memorabile, dense, precum cea în care lirismul unui text este calificat drept gloria zadarnică a limbajului, iar în vulgaritate se întvede o inutilă promovare a realității. Cu perspicacitatea unui bun analist al trăirilor, Pontalis nu neagă nici una dintre aceste orientări în esența ei, ci doar le amendează la nivelul eficacității lor psihologice - ceea ce nu rămâne fără consecințe în evaluarea stilului literar.

Dar despre cine se poate discuta mai întâi - ne-am putea întreba - despre artistul, sau despre omul Flaubert? Reformulăm aici, de fapt, eterna dilema a psihanalizei în fața artei, aparent soluționată de când Freud renunțase, dintr-o imposibilitate de principiu, să se pronunțe pe o asemenea cale în privința valorii artistice a celui mai important roman al lui Dostoievski (și, după Freud, al tuturor timpurilor), *Frații Karamazov*. Ispita de a o face i-a supraviețuit însă, până azi, subterană, fondatorului vienez.

Pe propria-i socoteală, Pontalis afirmă programatic: „În definitiv, dacă o operă este complet lizibilă (dar trebuie să înveți să citești. iată cultura), este pentru că lumea e complet descifrabilă (trebuie doar să stabilești începutul, ordinea, «să localizezi misterele», și iată filozofia)”. Fără a împărtăși, nici măcar pe un palier metaforic, pretenția rezolvării atât de tranșante și de rapide a „culturii” și a „filozofiei”, aflăm totuși o indicație de metodă, anume oscilarea continuă (poate puțin obositoare uneori) între biografie și operă. Nu ne situăm astfel, desigur, în

zona unor exigențe radicale, întemeietoare de orizonturi complet noi, dar aceasta nu este niciodată un motiv de contestare a randamentului unui demers.

„Trebuie să-l ghicești pe pictor ca să înțelegi imaginea”, afirmase cândva Nietzsche. În *Boala lui Flaubert* Pontalis urmărește îndeaproape tocmai acest precept. Gustave Flaubert și Emma Bovary vor fi așezați față în față, spre a se demasca reciproc.

Se relativizează astfel sacrul semn de egalitate menținut prin tradiție între Flaubert și realism. După propria-i mărturisire, scriitorul nu iubește realismul, decât spre a-l urî mai înverșunat - și-l urăște identificându-se totuși cu el: „Sunt luat drept un îndrăgostit de real, dar adevărul este că-l detest.” Lucrurile stau într-o ordine mai complexă decât se crede în general, ține să puncteze Pontalis: desoperim în stilul flaubertian un procedeu de difuzie a psihologicului și de interiorizare a socialului, care nu seamănă deloc, ba chiar e diametral opus realismului înțeles ca „inventarul unei realități la persoana a treia”.

Putea un „homo psihanaliticus” (cum sună titlul unuia dintre articolele cărții de față) să renunțe la instrumentarul său de caracterizări clinice? Desigur că nu (și, în fond, de ce ar face-o?). Reveriile Emmei Bovary, leșinurile sale, nevoia de a se sprijini de cineva, ca și presupuse acte ratate sunt toate interogate pentru stabilirea unui diagnostic al personajului, semnificativ, totodată, pentru însăși viața „reală”.

Disconforturile în cultură ale lui Flaubert (Pontalis analizează, de pildă, atașamentul personajelor romanului față de diferite obiecte ca semne ale unui accentuat fetișism sexual al autorului) îi hrănesc, se pare, opera. Ideea este în sine destul de populară -, dar să ne amintim de calea rafinamentului propusă la început. Promisiunea nu este cătuși de puțin lipsită de însemnătate. În măsura în care va fi integrată într-un alt context (câte nu poate modifica fie și numai o simplă nuanță), există șansa aproximării noului. Aflăm despre dorința de „a termina cu obiectele”, pe care le „captăm” și sub presiunea cărora ajungem la o „furie a exprimării”.

Concluzia studiului: ceea ce se numește „boala limbajului” sapă, de vreo sută de ani încoace, pe sub fundațiile operei literare. Simptomele ei se fac remarcate sub forme mai mult sau mai puțin variate -, dar în mod stăruitor.

Pontalis se apropie aici intrucâtva de un alt „cercetător” al stilului, Isaac Bashevis-Singer. Problemele lor nu sunt identice, dar se suprapun într-o măsură frapantă. Maestrul narațiunii pure, eliberate de comentariile explicative ale autorului, considera că acestea au ruinat literatura secolului XX (verbul echivalent al lui Pontalis: „a submina”). Este evident însă că justificarea acțiunilor unei cărți, excesivă după părerea lui Bashevis-Singer, trădează tocmai incomoditatea situării în lume a demiurgului lor literar; sau tristetea și angoasa pe care psihanalistul le descoperă la Flaubert; cenușiul prozaic ce anulează uneori speranța „salvării prin artă” - prin cuvinte, prin lupta cu ele spre realizarea unei victorii stabile.

Dar care luptă va fi reluată, mereu de la început, pentru fiecare personaj, de către perfecționistul Flaubert. Fără nici o garanție de plasare în afara derizoriului.

J.-B. PONTALIS

După
FREUD

EDITURA TREI

Dorin-Liviu Bîțfoi

CLÉMENT MAROT

În traducerea lui Miron Kiropol

„ASCULTĂ acum aceasta, judecătorule! Către Sud, înalții zei m-au făcut să mă nasc...” ne anunță cu emfază poetul favorit al regelui François I și al doamnelor de înalt rang, dintre care, poate, unele i-au dat mai mult decât mîna să le-o sarute. Așadar, în 1495 sau 1496, iese din împreunarea unui tată normand cu o

femeie de pe malurile Lotului, cel care se va numi Clément Marot, cam la vreo treizeci de ani după dispariția lui François Villon. Va trăi la început destul de răsfățat de soartă, dar încet-încet cu umbra rugului pe urme. Cum să iubească inchișitorii un om liber și care în plus îi sfida? De mai multe ori e aruncat în temniță și eliberat prin intervenția regelui sau a vreunei prin-

tese, din nou arestat și luindu-și, slavă Domnului, tîlpășița la timp din Franța. Moare în pămînt italian, cu grumazul sugrumat de tîpătul: „Sunt exilat în timp ce o grămadă de mari măgari își tîpăresc liniștiți cărțile la Paris.” Rînd pe rînd, frivol și grav, poet de Curte, dar știind să-și petreacă versurile, chiar aproape fără știința sa, pe alte căi decît pe acelea ale

curteanului, Marot e uneori un vrăjitor. Cele două *Blazoane* ale sinilor se numără printre capodoperele poeziei lumii. Îmi vine să cred că din Blazoanele astea a gustat și Arghezi. A scris, în afara laudelor la adresa puternicilor, și mai ales ale puternicelor, versuri violatoare pentru urechile teologilor de la Sorbona, mari specialiști în a da foc atîtor strălucite minți. (M.K.)

Bocet de nepoată (fragment)

Mi-e inima preaplină de regret,
Cînd îmi trezește amintirea gîndul,
Doliu ascuns în mai adînc secret
Al spiritului, veghe doar plîngîndu-l.
Domni cititori, nu stați în grea mirare,
Suspînul vostru fie-al meu suspîn.
Nu-nmărmuriți spre mine, cel puțin,
Dacă durerea-mi mult mai mult v-apare.
Uimirea să vă tîină-mpreunare,
Văzînd inima mea ce-a adunat
Regretul tot ce lumii i-a fost dat.
Regretul tot ce lumii i-a fost dat,
Pune pe mine tînguioase gheare.

Blazonul sînului frumos

Sîn înnoit, mai alb decît un ou,
Sîn de atlas cu albul și mai nou,
Sîn, tu, ce-l rușinezi pe trandafir,
Sîn mai frumos ca toate cîte-s firi,
Sîn tare, dar nu sîn adevărat,
Măruntă perlă-n năcrut te-ai creat,
Și-n mijlocul său sînd mai mult gingașă
O fragă e sau poate o cireașă
Ce nimeni n-a văzut-o și atins,
Dar eu pun rămășag, astfel e scris:
Sîn avînd capul tot mai roșu deci,
Sîn ce în nemișcare te petreci,
Pentru-a veni și pentru a te duce,
A alerga ori pentru dansul dulce;
Din partea stîngă sîn curtenitor
Îndepărtat de-al său însoțitor;
Sîn aducînd aceeași mărturie
De-un personaj ce locul tău îl știe;
Dacă te văd, au mulți, ca de furtuni
De poște înăuntrul lor de mîini.
Le umblă pipăitul după tine:
Dar să se săpînească este bine
De-a tatona, pe capul vieții mele!
Căci alte poște vin după acele.
O, sîn, tu nu ești mare, nici prea mic,
Sînule copt mi-ești poftă din nimic,
Sîn care zi și noapte stai tîpînd:
Grăbiți-vă, dați-mi un soț curînd.
Sîn ce te umfli și împingi în sus
Cămașa-ntr-o măsură de nespus,
Pe drept cuvînt, ce fericit de fapte
Va fi acel umplîndu-te cu lapte,
Făcînd din sînul fetii cel apasă
Sîn de femeie-ntreagă și frumoasă.

Blazonul sînului urît

Sîn care porți numai o piele,
Sîn flasc și cîrpă de drapele,
Sînule mare, tîtă lungă,
Sîn la cerșit cu tine pungă,
Sîn cu vîrf negru, urîciune,
Mărcă al unei pîlnii, spune,
Cum te lași tot bălăbănit
În orice clipă ce-a venit
Să te fi scuturat?
De-a fi pus mîna pe-un aluat
Ce laudă cel ce te atinge,
Sîn ars, tu afirmînd ca minge
Și dînd nămol în loc de lapte,

Urît te faci Satanei fapte.
Sîn de cîrnați renumiți foarte,
Sîn ce te-avui cu împrumut
Sau te-am furat dintru-nceput
Din fîta unei capre moarte.
Sîn bun de iadul unde-n rug
Pruncii lui Lucifer te sug;
Sîn ca un maț lung de prăjină
Zvîrlit pe umăr, să te tîină.
Sîn ce te faci (te iau măsură)
Scufă la timpuri ce trecură,
Dacă te văd nu stau să preget,
Mi-e poftă-n fiecare deget,
Cu mînuși duble să te prind
Pentru-a da palme după jînd
Celei din care mă-nfiori
Și te-a ascuns la subțiori.
Cară-te uger cu duhoare!
Ai face rost prin asudare
De-așa un soi de-mpuțiciune
Ce-ar înmulți defuncții-n lume.
Sîn de o scîrbă mîhnitoare,
Sîn cu rușinea ca tîpare,
Sîn al urîtei cea mai bravă,
Sîn plin de bale cu otravă,
Sîn doar din smoolă și din clei.
Nu-l mai roști, pana mea, vrei?
Lasă-l pustiei, Doamne sfinte,
Matele-mi vârs lui înainte.

Tînguire (fragment)

Am văzut moartea hidoasă și temută
În triumf suită pe un car,
Sub picioare avînd un corp omenesc
Mort pe spate, iar în mîină o lance
De lemn muritor, împodobit cu penele
Unui bătrîn corb al cărui cîntec damnat
Prezise răul întreg; fierul fusese înmoui
În apa Styxului, fluviul trist al infernului.
Moartea, în loc de sceptru venerabil
Ținea în mîină această lance groaznică,
Pătată în mai multe locuri
De sîngele aceluia peste care mersese.

Statuile

La Orléans se-ntîmplă al miilea temei,
Căci s-au născut atîtea preafrumoase
femei.
Pentru acestea toate au fost clădite semne
Faimoase, marmuri cu onoare demne;
Dar cercetezi, de ce fură, sunt încă
În templu așezate, ai neștiință-adîncă.
Eu spun că nu se poate decît în sfînt sejur
Să pun pe-aceea care vîrstele mele-i jur.
Asprimea însă-i mare sub pielea cu mătase.
Toți vă-ntrebăm, de ce, o, mult frumoase?
Voi, sfîinți absenți, ascultați al oranților plîns,
La icoanele voastre acum dacă ne-am strîns.
Nu ne primește-auzul din voi nici un cuvînt,
La fel cum am vorbi surzilor voștri idoli.

Despre nemulțumirea în dragoste

A fi suspîn de-acum nu mai am vrere
Îndrăgostită, și nimic n-aș cere:
Căci am văzut toată credința mea,

Lucrul iubit s-apară îmi făcea
O ficțiune să fie-n mîngîiere.
Și o gîndeam că-i fără imperfecții
Dar alt amor i-a fost posesiune
Și pentru asta nu mai vreau nici vieții
Iubitei dragoste a-i spune.
În timp de azi, prin orice națiune,
Doamnele sunt ca un micuț vlăstar,
La dreapta și la stînga iar și iar.
Pe scurt, cel mai fin om, cum să-și adune
Mințile-n asta? Să concludem dar
Că-ndrăgostirea e o ficțiune.

Domnișoarei Pin

Se află Pinul mai sus peste copaci,
Căci nu crește-n pămîntul care-i jos,
Ci-n munți e rădăcina sa popas,
Formă prinzînd către suișuri dragi.
Pădurea de-o călcați în lung și-n lat,
Mai drept copac nu s-a mai întîmplat.
Cine-i atinge scoarta, bine știe,
Nu va trăi în zi melancolie,

Ilustrație din *Les très riches heures du Duc de Berry*

Iar culmea lui cu verdele se-ngîină,
Picioarele-i cu unda de finfină.
Tăiat, dar și întreg, bun îi e lemnul.
Pe-acea potecă dus e către semnul
De navigare și făcut o arcă -
Ori o galără și val sărat o-ncarcă.
Și dacă-n lut ce suie-și află fire
Va deveni fertilă înflorire
Și va produce o frumoasă roadă,
Hrană tristeții omul să nu cadă.
Să vii atunci pe mare și pămînt
Spre Pin duhul tău nobil înclinînd.

Deținutul chinez

◆ Wei Jingsheng, redactor la revista chineză „Tansuo”, a fost condamnat în 1979 la 15 ani de închisoare pentru delict de opinie. După ce și-a executat pedeapsa în cumplite condiții carcerale, nu s-a bucurat de libertate decât foarte scurt timp, fiindcă în 1994 a fost din nou arestat și condamnat la încă 14 ani. La presiunile guvernului american a fost expulzat din China în noiembrie 1997. Editura Viking Penguin din New York a publicat sub titlul *Scrisori din închisoare și alte scrieri* o carte cu texte ale ziaristului chinez, autor și al altui volum de scrieri politice, intitulat *A cincea modernizare*. Wei Jingsheng lucrează acum la o nouă carte în care își va povesti experiențele din captivitate și felul cum a îndurat torturile fizice și psihice la care a fost supus.

Surisul vertical

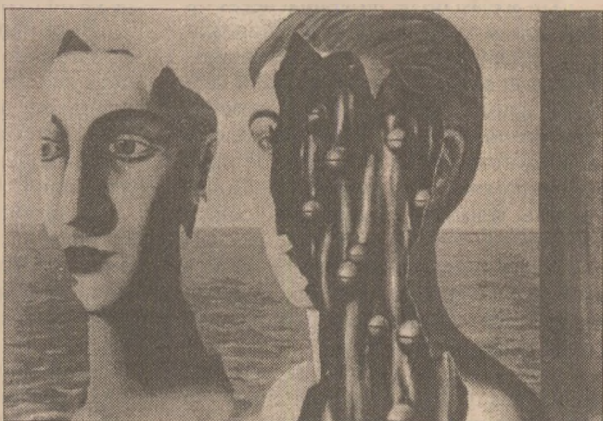
◆ Creat de editura spaniolă Tusquets pentru a recompensa o operă literară erotică, Premiul Surisului vertical, în valoare de un milion de pesetas, a fost remis fostului președinte al principatului Asturias, Pedro de Silva, care și-a prezentat romanul sub pseudonimul Kurt K. Secretul a fost bine păstrat până acum, atât din rațiuni comerciale, cât și pentru că autorul, fost avocat și militant antifranchist, voia să-și păstreze, din pudoare, anonimatul cit mai mult timp posibil. Romanul lui, intitulat *Kurt*, e povestea unui bărbat atras de insondabilul mister feminin.

Tabuuri și minciuni

◆ Sutele de mii de morți din rindul populației civile germane și toate marile orașe distruse - experiența traumatizantă a bombardamentelor aliate din timpul celui de al doilea război este în mod curios absentă din literatura germană de după 1945. Această observație recentă a lui W.G. Sebald, un scriitor german care trăiește în Anglia, a avut ca reacție un articol lung în „Der Spiegel” urmat de o dezbatere pasionată în paginile culturale ale ziarului „Frankfurter Allgemeine Zei-

tung”. Pentru unii, tăcerea asupra suferințelor populației germane se explică prin rușinea și culpabilitatea față de amplexarea crimelor naziste; pentru alții - prin ipocrizia din romanele de imediat după război. Astfel, Maxim Biller, un tânăr autor născut în 1960, îi acuză pe soldații-scriitori din generația lui Heinrich Böll care, după întoarcerea de pe front, n-au încetat să-și clameze nevinovăția. „Odată cu războiul, minciuna a intrat în literatura noastră” - concludă tânărul scriitor.

Centenar Margritte

◆ Cu ocazia centenarului nașterii pictorului belgian René Magritte (1898-1989) la Muzeul regal de Artă din Bruxelles este deschisă până la 29 iunie o mare expoziție cu opere din toate perioadele de creație, de la pinze de tinerețe, în care ezită între modelul Robert Delaunay

și cel al lui Fernand Léger, la „suprarealismul însoțit” de după război, drum deschis de opera lui Chirico și pe care Magritte s-a angajat într-o aventură proprie, ce nu se va sfârși decât în 1967, cu *Ultimul strigăt* și *Pagina albă*. În imagine - unul dintre tablourile sale celebre - *Dublul secret*.

Practici acuzatorii

◆ „Revoluționarii francezi au folosit cuvântul *denunț* pentru a defini actul dezinteresat, virtuos și civic de a demasca dușmanii Revoluției. Acest termen voia să se opună celui mai vechi, *delatțiune*, care desemna spionajul interesat în slujba unui tiran”. În „London Review of Books”, Timothy Garton Ash, comentind volumul colectiv *Accusatory Practices*, apărut sub coordonarea Sheilei Fitzpatrick și a lui Robert Gellately la Chicago University Press, merge la izvoarele acestor practici născute în timpul Revoluției Franceze și perfecționate de regimurile totalitare ale sec. XX. Lucrarea analizată de Garton Ash pune în evidență rolul denunțului/delatțiunii (cei doi termeni au devenit sinonimi pe măsură ce revoluționarii s-au transformat în tirani) în istoria europeană dintre 1789 și 1989.

NBCA

◆ Premiul criticii literare americane (NBCA), unul dintre puținele premii pur onorifice, fără bani, dar de un mare prestigiu, a revenit, pentru roman, Penelopei Fitzgerald pentru *The Blue Flower*. Cei 700 de critici din toate statele americane au preferat-o unor autori mult mai cunoscuți, precum Don De Lillo, cu *Underworld*, Charles Frazier - *Cold Mountain* și Philip Roth - *American Pastoral*, romane situate în fruntea topurilor de librărie. Pentru eseu, premiul criticii a revenit pentru prima oară unui străin, și acesta e Mario Vargas Llosa, a cărui culegere de articole despre literatură, pictură și politică culturală - *Marketing Waves* a întrunit cele mai multe voturi.

Achitat după un secol

◆ William Sydney Porter, născut în 1862 în Carolina de Nord, farmacist de meserie, avea 20 de ani când s-a saturat de locurile natale și a plecat în Texas, unde s-a făcut cowboy. Reputația lui la Austin nu era tocmai bună: afemeiat, bețiv, cartofor. Anturajul petrecăreț îl prețuia fiindcă povestea extraordinară, cu mult haz. Îndrăgostindu-se de o fru-

moasă de 16 ani, a decis că trebuie să-și schimbe viața și s-a angajat casier la First National Bank. Însă a descoperit curînd mari goluri în casă și a înțeles că cei din conducerea băncii „împrumutau” din banii depunătorilor. William Porter a găsit că e mai prudent să fugă. Urmărit pentru delapidare, s-a stabilit în Honduras, dar aflînd că soția sa e pe moarte s-a întors la Austin în 1897. La 17 februarie 1898 a fost condamnat pentru escrocherie la cinci ani de închisoare. Din fericire pentru istoria literaturii căci, în închisoare, de plictiseală, s-a apucat să-și aștearnă pe hirtie povestirile, William Porter devenind O. Henry. La 17 februarie 1998, la Muzeul O. Henry din Austin, studenții la Drept de la Universitatea Texas au refăcut procesul lui William Sydney Porter și l-au găsit nevinovat, aducînd, după un secol, dovezi incontestabile că cei din conducerea băncii l-au folosit pe acum celebrul în toată lumea O. Henry ca țap ispășitor - scrie „The New York Times”.

Afacerea manuscrisului

◆ Louis Pilate de Brinn 'Gaubast (1865-1944) a frecventat cercurile literare pariziene și a fost teoretician al verismului, înainte de a deveni preceptorul fiului lui Alphonse Daudet (1840-1897) și prieten al familiei. El a descoperit într-o cameră a casei Daudet o ciornă a celebrelor *Scrisori din moara mea* și a lansat discuția, nici azi elucidată, a paternității acestui text, căci ciorna era scrisă, în bună parte, de Julia Daudet și Paul Arène, suspectați a fi principalii autori. Deși, dacă ar fi să-l credem pe Jules Renard, Daudet spunea despre Brinn 'Gaubast că „e în stare să te omoare pentru trei franci”, „cazul” manuscrisului a făcut vilvă. Un *Jurnal inedit* al lui Brinn 'Gaubast, subintitulat *Document despre afacerea manuscrisului "Scrisorilor din moara mea"* a fost publicat recent la Ed. Horay. În imagine, Alphonse Daudet - un portret de tinerețe.

Premieră muzicală

◆ După PAO (publicație asistată de ordinator), iată OAO - operă asistată de ordinator. La 15 aprilie amatorii de spectacole de operă au putut să vadă și să asculte prima creație de gen realizată pe computer de către Robert Wilson și Philip Glass. Intitulată *Monsters of Grace*, această

operă a fost concepută pe aceleași aparate ce au servit la realizarea efectelor speciale din filmul lui Spielberg *Jurassic Park* - explică „New York Times”. Echipat cu ochelari speciali, publicul a putut să admire munca celor doi artiști, proiectată pe un ecran stereoscopic.

Părintele lui Corto Maltese

◆ Corto Maltese, personajul de benzi desenate cunoscute în lumea întreagă, este creația lui Hugo Pratt, el însuși un personaj ieșit din comun, a cărui viață e un veritabil roman de aventuri. Născut în 1927 dintr-un tată interesat de societățile secrete și o mamă pasionată de esoterism, Hugo Pratt și-a petrecut prima copilărie la Veneția, în 1937 a plecat cu tatăl său în Etiopia, iar la numai 14 ani a fost înrolat cu forța în poliția colonială. În 1943, întorcîndu-se în Italia, a fost făcut prizonier de SS și din nou înrolat cu forța, de data asta în poliția maritimă. Evadînd, s-a alăturat armatei aliate a VIII-a, unde a servit drept interpret. În 1945, a participat împreună cu forțele canadiene la eliberarea Veneției, apoi a trecut în armata a V-a americană, unde s-a ocupat cu organizarea spectacolelor pentru soldați. Odată războiul terminat, și-a început cariera de desenator la ziare, stabilindu-se în Argentina până în 1962. Întors în Italia, a cunoscut o perioadă de dificultăți financiare pînă în 1970, cînd eroul principal al benzilor sale desenate, Corto Maltese, a intrat în favorurile publicului, devenind extrem de popular. Hugo Pratt a murit la Lausanne în 1995.

Hugo Pratt Corto Maltese

UNIVERS
EDITURA PUBLICULUI CULTIVAT

vă recomandă ultimele sale apariții în Colecția „Serie de autor”:

Lawrence Durrell
Sebastian

George Orwell
Zile birmaneze

Ernesto Sábato
Abaddón Exterminatorul

Michel Tournier
Vineri sau Limburile Pacificului

Accese titluri le puteți comanda la Editura Univers,
Piața Precii Libere nr. 1, C.P. 33-78, București - 79739
Tel. (401) 222.66.29; 617.55.25; Fax: 222.56.52

Revista revistelor

Optică

În *TIMPUL* nr. 4, Viorel Ilișoi anunță că se apropie de sfârșitul serialului *Viața literară pe Bahlui*, ce însumează până acum o duzină de convorbiri deloc de duzină și se va opri după episodul 13. Nu știu dacă și ce va inventa în locul acestei anchete inteligentul gazetar care știe să scoată la iveală caracteristicile psihologice și intelectuale ale interlocutorilor, ridicându-le la fileu mingi înșelătoare. În orice caz *Timpul* fără sarea și piperul interviurilor lui ar trece mai greu. *Pour la bonne bouche* l-a lăsat pe însuși directorul literar artistic al revistei și președintele Consiliului Județean Iași - Liviu Antonesei. Căruia îi dă ocazia să răspundă de tractorilor, ceea ce poetul și administratorul (doar Guillaume lipsește din trio-ul lui Mazilescu) se grăbește să facă, înfățișându-și meritele cu mulțumire de sine: "Eu sint un scriitor care câștigă bine nu pentru că ar fi prim-secretar de județ de tip nou, ci pentru că are patru slujbe. Cea de prim-secretar efectiv sper să fie tranzitorie. Aici mi-am asumat o misiune, dar mi-am zis: în clipa în care voi avea garanții că democrația în România are un viitor, mă voi și retrage. În momentul de față, fiind ales de populație, sigur că trebuie să-mi duc mandatul până la capăt. [...] Sunt bucuros că, în ciuda acestor activități acaparante, mai am timp să mă ocup de o revistă culturală pe care nu eu, ci o mulțime de oameni o consideră una dintre cele mai bune din țară. Chiar Manolescu a recunoscut că «Timpul» e mai bună decât «România literară», revista pe care o conduce el însuși." (Intrigat de asemenea exces autocritic din partea directorului său, Cronicarul l-a întrebat dacă afirmația lui Liviu Antonesei e adevărată. N. Manolescu a negat. Conform jocului infantil, ne simțim datori să restabilim cu modestie adevărul: tot noi simțem mai buni.) ♦ Ca multe personaje din viața literară de pe Bahlui, dar și de pe alte maluri sau de la alte poale, Liviu Antonesei e un obsedat de sine și orice generalitate ar fi întrebat ajunge la „de exemplu, cazul meu”. Viorel Ilișoi e interesat să afle cum crede interlocutorul

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sint incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

lui că se racordează Iașul la contextul literar național. Răspunsul lui Liviu Antonesei: „atunci când o carte apare la Iași e comentată peste tot. N-aș vrea să folosesc titlul unei cărți proprii ca să ilustrez această afirmație, însă de pildă la *Jurnal din anii ciumei*, pe care am lansat-o într-un turneu prin mai multe orașe ale țării, am adunat peste 40 de articole despre carte, din care numai 7 sau 8 erau din Iași. Restul erau chiar din întreaga țară. Deci dacă se întâmplă ceva la Iași cu siguranță că este perceput în țară.” Întrebat dacă există cu adevărat un conflict între grupările din jurul revistelor ieșene, reia ideea că publicația pe care o direcționează literar-artistic, atunci când slujește celelalte îi lasă *Timpul*, e cea mai (*ba nu. Noi.*), cu aceeași trufie: „Nu văd ce conflict poate să existe. De pildă, eu personal nu sint în conflict cu nimeni. Nici măcar între persoane nu putem spune că există conflicte. Ce să am eu cu niște oameni care sint și ei cum sint? - atita pot, atita fac. Pot eu să-i dușmănesc pentru asta? Doamne păzește! Nu! Pe de altă parte, ce împiedică revistele din Iași să se dezvolte când «Timpul» a ajuns, după unele opinii autorizate, una dintre cele mai bune reviste din țară, dacă nu cea mai bună? Atunci care e problema?” Problema e că, printr-o ciudată lege de optică a cititorului, imaginea celui ce se laudă apare, prin lentila paginii tipărite, reală, mai mică și răsturnată. ♦ Una dintre revistele Iașului care s-a înviorat și „se dezvoltă” este, după opinia de vechi cititor a Cronicarului, chiar *CRONICA*. În nr. 4 - pentru a rămîne la specia publicistică cea mai vie, interviu - avem de dat, vorba lui Silviu Brucan, un 10 Cristinei Cirstea pentru „dialogurile neprotocolare” cu Liviu Ioan Stoiciu și Al. Cistelean, pe tema criticii literare, acum. Pe lîngă importante deosebiri, ei au și o idee comună. Al Cistelean: „Rămase, în majoritate, fără «specialiști», revistele au recurs la înlocuitori, mobilizînd masiv diletanți ai comentariului, de regulă de printre scriitori. Citesc cu interes asemenea comentarii, adesea mult mai imprevizibile și mai proaspete, oricum mai puțin blazate decît ale criticilor, dar, din păcate, ele au adus cu sine un spirit monologal care lipsea pînă atunci dintre păcatele criticii.[...] Pierderea acestui spirit dialogal e un alt semn de declasare. Azi, toate comentariile sint inaugurale, se cultivă o spontaneitate care face din receptare un vacarm de monologuri. În plus, se adaugă o nonșalanță a improvizației care face ca rigoarea, adecvarea, «supunerea» la obiect să pară lucruri nu numai anacronice, ci și de rușine. Critica, se știe, se declasează numai prin critică.” Și, mai supărat, cum îi e felul, L.I.S.: «Care critică literară, Doamne iartă-mă? Azi toți cei ce cred că au spirit supradevolțat o fac pe deșteptii, scriind eseuri „generaliste” pe seama „marilor teme și marilor cărți” (în nici un caz de poezie), eseuri pe care nu le mai citește nimeni. Critică literară la cartea originală românească mai fac cei cu vocație, „de modă veche”, ce se respectă pe ei înșiși - îi numeri pe degete. Recenzia a încăput pe mina scriitorilor, care au hachițele, obligațiile, coteriile lor de promovare, nu poți să pui nici o bază pe ea. Întîmplările critice sint scrise să flateze autorul, nu să valorizeze. Am mai atras atenția, azi face ravagii evaziunea critică și morală. Sintem toți mari și tari, noi, „scriitorii”, dar și mai mari și mai tari sint criticii noștri, ajunși esești „generalști” - te doare capul.»

LA MICROSCOP

MOARTEA LITERARĂ

ACTUALITATEA unui scriitor apare de unde nu te aștepti. Mult ridiculizatul Filimon, cu *Ciocoi* săi *vechi și noi*, capătă o modernitate indirectă la care naivul romancier nici nu visa. Pe cit de simplele, pe atît de complicatele sale personaje trăiesc o nouă carieră în realitatea de azi. S-ar zice că schematicul actual al multor persoane din viața reală pare anume făcut pentru a gira, în răspăr, personaje din proza lui Filimon.

Paradoxal, dar la capitolul revoluției victorioase după '47, faptul care avea să-l ajute pe Filimon să scape cu bine din furcile caudine ale cenzurii anilor '50, ține de cel mai slab capitol al romanului său, acela în care e vorba de Tudor Vladimirescu.

Într-un anume fel, literar vorbind, astfel i s-a programat lui Filimon deceseul literar, chiar din clipa în care el a fost „recuperat”.

Un același tip de programat deces i-a fost aplicat și lui Dimitrie Bolintineanu care, începînd din anii '50, a fost marginalizat în stricta sa versificație, din care a fost ignorat poetul, a fost luat peste picior prozatorul și, nu în ultimul rînd, a fost extirpat din discuție omul de mare conștiință care s-a numit Dimitrie Bolintineanu. Chiar și cu îndelung ridiculizatele versuri despre capul ce se pleacă - niciodată n-am înțeles de ce, fiindcă soluția nu-i aparține poetului, ci personajului său - Bolintineanu participă la o retorică actuală a politicii.

Din proza lui Filimon se aude azi sub formă de chiot indemnul „Fă-te om de lumea nouă, să furi cloșca de pe ouă!” în vreme ce Bolintineanu scria la vremea lui romane ideale și își consuma energia în funcții publice. Și unul și celălalt au sfîrșit în semi-uitare.

Nu peste foarte multe decenii, doi scriitori esențiali ai literaturii române, Marin Preda și Nichita Stănescu aveau să se sfîrșească fără mare zgomot, ca doi

autori aproape oarecare. Și unul și celălalt vor face obiectul unor evocări din ce în ce mai agresive în raport cu puterea politică a vremii. Dar și ei ca și precursorii lor nu vor produce o revoluție. Dimpotrivă, autori contemporani cu ei vor răsufila ușurați văzîndu-le dispariția, iar așa-zisele comemorări care li s-au oferit, pe rînd, n-au făcut altceva decît să-i minimalizeze.

Imaginea fără leșt a lui Nichita Stănescu de azi, precum și aceea oarecum nesigură a lui Marin Preda par a reproduce imaginile celor doi clasici ai secolului trecut, Filimon și Bolintineanu, în ceea ce au aceștia mai discutabil.

Dacă peste un număr de ani, din Nichita Stănescu nu se va mai alege decît poezia din volumul „Roșu vertical”, iar din Marin Preda numai „Anei Roșculeț” vom avea surpriza să descoperim că între ei și Bolintineanu și Filimon aproape că nu există diferență.

În profunzime însă diferența e uriașă. Primii doi și-au scris cărțile sau poemele cu teză cu o naivitate care n-a fost contrazisă ulterior de evenimente, ci doar de trecerea timpului. Ceilalți doi au tras nădejdea ca scriind să atingă și nivelul naivilor lor predecesori.

În privința ades rostitei morți literare, faptul că autori ai secolului trecut par a fi murit, dar își revin la răstimpuri, își împinge la limită acțiunea asupra scriitorilor de azi care își caută rădăcini în trecut.

Dispariția sau chiar moartea literară a scriitorului contemporan dovedește că acesta nu izbutește să-și construiască o identitate, ci e un supraviețuitor al modelelor din care și-a construit propria personalitate.

Paradoxul morții literare e că, pentru mulți autori, acesta e singurul mijloc de diferențiere pe termen scurt.

Cristian Teodorescu

Homeopatia și prețul usturoiului

După o serioasă pregătire de artilerie publicitară și o dispariție tactică - probabil pentru mărirea suspansului - a reapărut *COTIDIANUL*. În primul număr al ziarului ne-au atras atenția citeva semnaturi. În afara celeia a lui Ion Cristoiu, care a schimbat locul obișnuit al editorului său, din josul paginii întii pe prima coloană din stînga a aceleiași pagini, aici se află și o tabletă de Paul Goma. Deosebită doar prin dimensiuni de articolele pe care Paul Goma le semnează în *CURRENTUL* sau în reviste de cultură tableta dă glas, pe scurt, acelorași obsesii infatigabile ale prozatorului. Într-o altă pagină, de interior, descoperim un interviu „de dincolo de mormînt” pe care Pavel Coruț îl ia generalului Ștefan Gușe pe o pagină întreagă, asta alături de interviuri din această lume. Unul dintre ele, cel acordat de Dragoș Constantinescu, conține o foarte inteligentă punere la punct a speculațiilor făcute pe seama presupusei sale implicări în afaceri necurate: aceste speculații pornesc de la ideea perpetuării modelului Nicu Ceaușescu, afirmă Dragoș Constantinescu (fiul actualului președinte al țării). Interesantă nu se pare și prezența semnăturii lui Florin Iaru. Acesta e reprezentantul echipei cu care *Cotidianul* a plecat la drum în 1991 și unul dintre redactorii demisi ulterior de șefa ziarului, Doina Băscă. Apar, de asemenea, semnăturile unora dintre angajații *EVENTULUI ZILEI* din „perioada Cristoiu”, printre care aceea a externistei Irina Zidaru, dar și una (cel puțin) a unui fost angajat al revistei *EXPRES*, Constantin Stan. Acest dozaj, care scapă probabil cititorului obișnuit, ține de o inteligentă homeopatie cu ajutorul căreia Ion Cristoiu formulează, se pare, o ofertă

implicită ziaristilor avînd cele mai diverse orientări. Aceasta să fie semnificația secretă a oricum misterioasei reclame t.v., *Cristoiu 2?* Vom citi și vom vedea. ♦ Afacerea Țigaretă s-a transformat într-o marotă a presei cotidiene. Ziarele sint încărcate, ca brazii de Crăciun, cu artificiiile, luminările și sclipiciurile acestei afaceri, deși, pentru a preveni efectul de sațietate asupra cititorilor, mai potrivit ar fi un anumit laconism, care să lase loc eventualelor surprize, dacă acestea vor apărea. ♦ În ziarul *ADEVĂRUL* a apărut, oricum, un interviu cu colonelul Truțulescu în care acesta afirmă că după ce va ieși din închisoare se va apuca de gazetărie, pentru a-i stresa și el pe alții. ♦ După întrebarea noastră asupra rolului jucat în această afacere de ziarist de la agenția Universul, asemenea semne de întrebare au apărut și în presa cotidiană. ♦ Mai puțin remarcat, dar deloc neimportant e faptul că în Ministerul de Externe a început prima operațiune semnificativă de verificare a ambasadelor României, pentru a fi preîntîmpinate scandaluri de felul aceluia care a dus la retragerea și debarcarea a doi diplomați de carieră de la ambasada de la Bonn a țării noastre. Se pare că umanistul Andrei Pleșu e decis să ia în serios concluziile contabile care vor fi trase asupra activității subordonaților săi. (Vezi notele din ziarele centrale.) ♦ Scandalul serviciilor secrete paralele acelor oficiale a început furtunos, după care s-a transformat în adierea unor refrene știute care s-ar putea să ducă la acuzarea a doi, trei portari guralivi și a citorva securiști lipsiți de umbrelă politică care destăinuie prin piețe secretul de stat al creșterii prețului roșiilor de import coroborat cu cel al usturoiului autohton.

Cronicar

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9.30-13. Abonamente în 1998: 3 luni - 26.000 lei; 6 luni - 52.000 lei; 1 an - 104.000 lei; ISSN 1220-6318

Ti pîrit la
„PROGRESUL ROMÂNESC” S.A.,
Calea Plevnei 114, sector 1
București

24 pag - 2.000 lei
La redacție: 1.500 lei